Tîroj

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî
Sal: 2 Hejmar: 8 / Gulan-Hezîran 2004 · 3.000.000 TL

Dosya: **Kürt Yayıncılığı**

Ali Çınar, Konê Reş, Jana Seyda, Abdullah Keskin, Ahmet Önal, Arif Sevinç, Nuri Fırat, Süleyman Çevik, Murat Yılmaz, Rênas Jiyan, Kawa Nemir, Kakşar Oremar, Feriç Akbaş, Mülazım Özcan, Müslüm Yücel, Hayri Erdoğan

Mehmet Bayrak **Alevi edebiyatında Ermeni 'aşug'ları**
Munzur Çem **Xoverdayîşê kurdan ê seserra 20î de cayê kirmancan**
Zana Farqînî **Kürtçenin lehçeleri- Bêjinga Zimên**

Bajêr deriyên xwe vekirin!

Bajar kapılarını açtı!

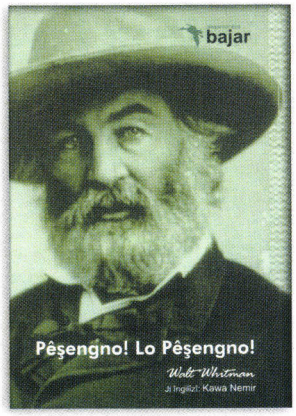

Pêşengno! Lo Pêşengno!
135 rûpel, Helbesta Cîhanê,
Ji îngilîzî: Kawa Nemir

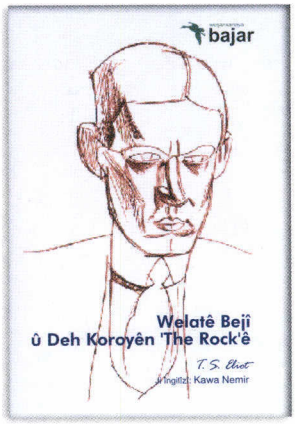

Welatê Bejî û ...
137 rûpel, Helbesta Cîhanê,
Ji îngilîzî: Kawa Nemir

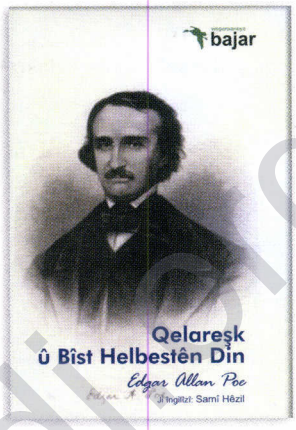

Qelareşk...
46 rûpel, Helbesta Cîhanê,
Ji îngilîzî: Samî Hêzil

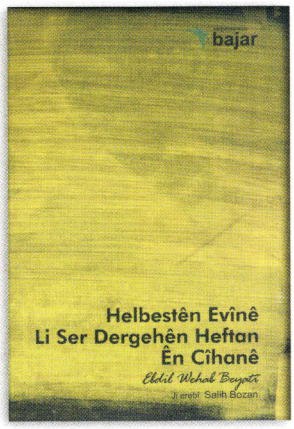

Helbestên Evînê...
65 rûpel, Helbesta Cîhanê,
Ji erebî: Salih Bozan

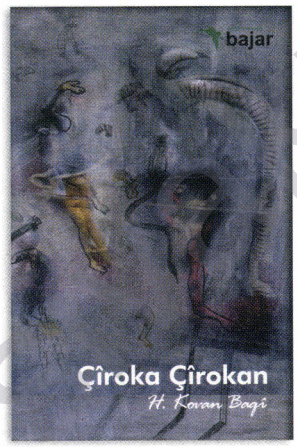

Çîroka Çîrokan
68 rûpel, Kurteçîrok

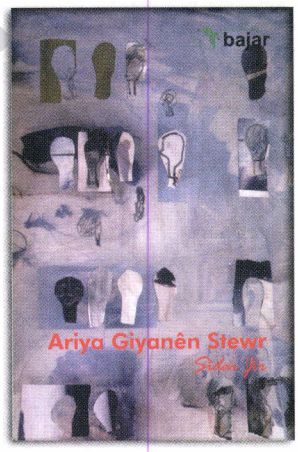

Ariya Giyanên Stewr
71 rûpel, Kurteçîrok

Pîrebok
88 rûpel, Kurteçîrok

Tav û Leylan
56 rûpel, Helbest

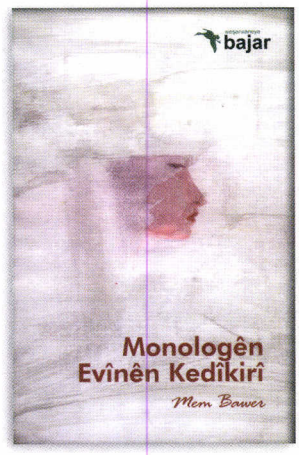

Monologên Evînên Kedîkirî
83 rûpel, Helbest

Weşanxaneya Bajar: Klodfarer Cad. Altan İş Merkezi No: 3/47 Çemberlitaş / İstanbul

Tel & Faqs:0212 638 80 52 E-Mail: bajarweshan@hotmail.com

www.arekurd.org

Yek Gulanê... 2

Kürt İşçiler - *Karkerên Kurd - Cemşid Mar* 3

Bir serüvenin ortasında - *Di navenda serboriyekê de - Mukadder Ekrem* 4

Bir korkunun bilinen tarihi: CIA Kürtleri - *Dîroka tirsekê ya diyar: Kurdên CIA'yê - Vedat Korkmaz* 8

Derheqa sazbendiya kurdî de fikrên sazbendzanên Ermenî - *Nûra Cewarî*
Ermenî Müzisyenlerin Kürt Müziği Hakkındaki Görüşleri 10

Bir şair, bir stranbêj *Helbestnivîs û stranbêjek: - Özkan Zülfikar* 13

Çima *Niçin - Pîr Rustem* 14

Çû *Gitti - Cemil Oğuz* 17

TRen Sergisi Üzerine *Li ser Pêşangeha Trênê - Röportaj: Ferda Çağlayan* 18

Çelengekî xebata azadiyê: Osman Sebrî
Özgürlük Mücadelesininin Bir Yiğidi: Osman Sebrî - Fehim Işık 22

Xoverdayîşê kurdan ê seserra 20î de cayê kirmancan (zazayan)
Yirmiyüzyıldaki Kürt Ayaklanmalarında Zazaların Yeri - Munzur Çem 24

Alevi edebiyatındaErmeni 'aşug'ları *Di edebiyata Elewiyan de hozanên Ermenî - Mehmet Bayrak* 28

Adım Adım Kürtçe *Gav bi Gav Kurdî - Zana Farqînî* 32

Oxura xêrê be mamosteyê delal *Güle güle sevgili hocam - Kemal Orgun* 35

Dosya: **Kürt Yayıncılığı** *Weşangeriya Kurdî* 36
Kürt yayıncılığı dosyasına kenar notları *Hayri Erdogan*
Kürt yayıncılığının serüveni *Ali Çınar*
Weşangeriya kurdî li Binxetê *Konê Reş*
Nitelikli işler karşılıksız kalmaz *Abdullah Keskin*
Tekrardan kaçınan, ezberi bozan yayınlara ihtiyaç var *Ahmet Önal*
Weşangeriya kurdî di zeviya mayînan de ye *Arif Sevinç*
Yayıncılık siyasal ortamdan bağımsız değil *Nuri Fırat*
Divê em karê xwe baş bikin *Süleyman Çevik*
İlerici kurumlar ilgisiz *Murat Yılmaz*
Weşangerî dibe qurbana polîtîzasyonê *Rênas Jiyan*
Kürt yayıncısı mısınız? Derdiniz var! *Kawa Nemir*
K(u)ürt yayıncılığı *Müslüm Yücel*
Kürt Yayıncılığı özveri demektir *Ferit Akbaş*

"REFAMOZ" - *Balser'in Düşü - Lal Laleş* 57

Diyarbakır 4. Kültür Sanat Festivali başlıyor
Mihrîcana Amedê ya Çaremîn li dar dikeve 61

Kapak Resmi: Balaban (Dübek)

TÎROJ

Sal: 2 Hejmar: 8 / Gulan-Hezîren 2004 **Yıl: 2 Sayı: 8 / Mayıs-Haziran 2004**
Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
Li Ser Navê "Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A.Ş." Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A. Ş. Adına
Xwedî û Berpirsê Nivîseran: Bülent Ulus Sahibi ve Yazışleri Müdürü: Bülent Ulus

Navnîşan (Adres) Kamer Hatun Mh. Alhatun Sk. No: 27 / 4-A Beyoğlu - İstanbul **Telefon** 0212 297 77 95 **Faks** 0212 361 09 04
Nûneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilciliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 1 D: 2
web: www.tiroj.net · **e-mail:** info@tiroj.net **Çapxane / Baskı:** Gökkuşağı Matbaası (Marmara San. Sit. L Blok No: 241 İkitelli Tel: 0212.472 02 67)
Belavkirin / Dağıtım: Yay-Sat · **Abone Koşulları:** 6 sayı: 15.000.000 TL., 12 sayı: 30.000.000 TL.
Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul · Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

www.arsivakurdi.org

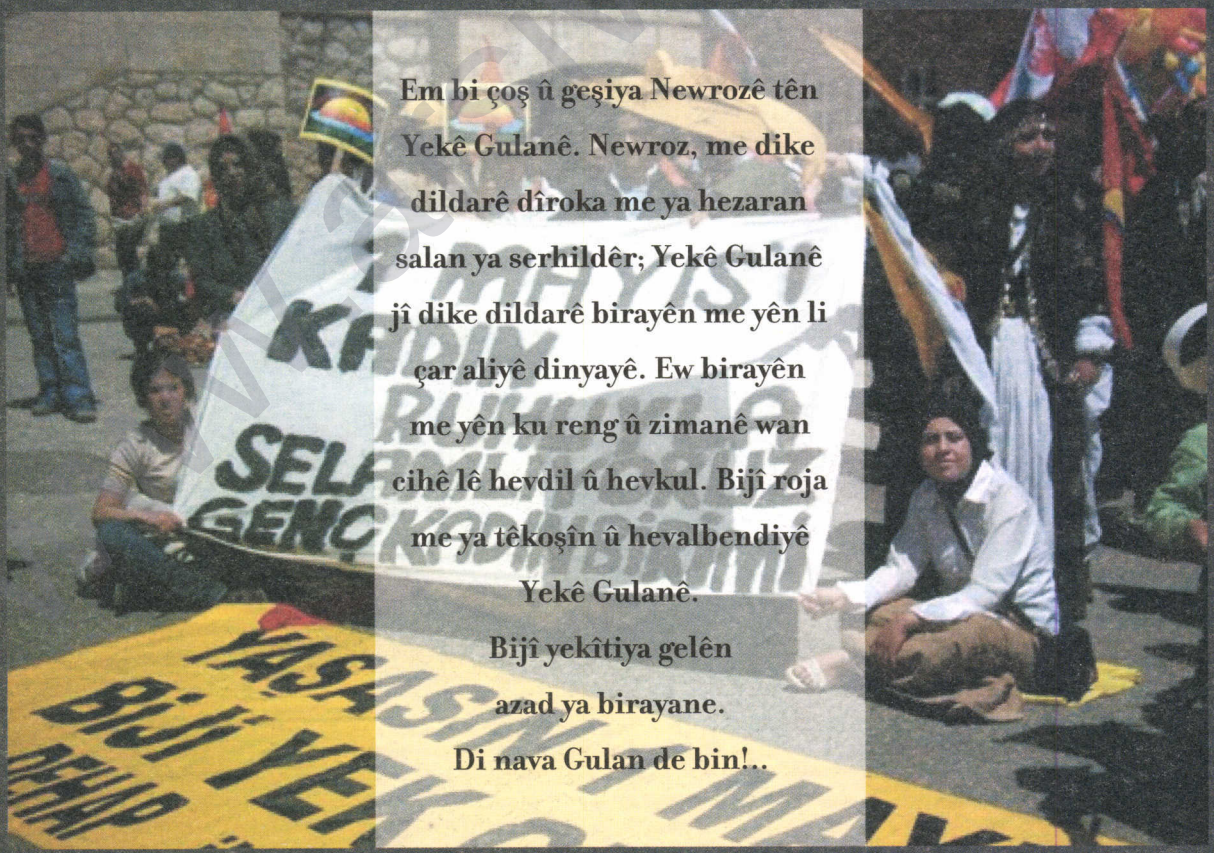

Em bi çoş û geşiya Newrozê tên Yekê Gulanê. Newroz, me dike dildarê dîroka me ya hezaran salan ya serhildêr; Yekê Gulanê jî dike dildarê birayên me yên li çar aliyê dinyayê. Ew birayên me yên ku reng û zimanê wan cihê lê hevdil û hevkul. Bijî roja me ya têkoşîn û hevalbendiyê Yekê Gulanê.

Bijî yekîtiya gelên azad ya birayane.

Di nava Gulan de bin!..

KÜRT İŞÇİLER

Balya madeninde kürt işçiler
yerin altında
üstünde yerin
kavgaya kuşanmış mert işçiler
aşkıyla terin
Kanalların tünellerin
kahırlı ve kahraman karıncaları
gece vardiyasında

Ve maden ocağı uğultulu
toz-toprak
ve ölümün ağzı gibi derin
Ve zamanın bir anında
süzülüverdi bir ses
içinde bütün seslerin:
- Durdurun işi
mola verin
Bu sırada
düşman koyu uykuda
ve dostlar aralamakta
karanlığın kara duvağını kuytuda
bağlayarak özü öze
girdi söze

Ustabaşı:
- Arkadaşlar
ölüm döşeğindedir osmanlı
kuzgunlar çökmüştür leşe
ve yazgımızla baş başa
kalmış durumdayız
Postabaşı:
-Kuzeyden bir yıldız doğmuş
yol gösterir belli bize
dizginleri elimize
almış durumdayız
Usta:
-Ülke bizim emek bizim
ve gül yüzlü ekmek bizim
andımızı kendimizi
bilmiş durumdayız

Kazmacı:
-Bundan böyle maden değil
düşman mezarı kazmalı
yedi başlı ejderhanın
vurup başını ezmeli
bir kutlu kavgaya karar
kılmış durumdayız
Tırkacı:
-Madem savaş günüdür
terimiz al akacak
özgürlüğün çınğısını
emekçi el çakacak
dostlara ak güvercinler
salmış durumdayız
Küfeci:
-Öyle ise işe paydos
cenge merhaba demeli
esti seherin yeli
al şafakla yolumuzu
bulmuş durumdayız

Ve vurdular gonga
girdiler cenge
emek kapısından içeri
balya madeninin
Kürt işçileri

Cemşid Mar

Çağdaş Kürt destanları-Koçgiri Destanı'ndan

Bir serüvenin ortasında

MUKADDER EKREM

Aziz Nesin'in bir hikâyesiydi sanırım. Yazma aşkıyla dolu bir yazar, feci bir kaza geçirir. Vücudunun belden aşağısı aracın altında kalmıştır. Ancak yazar ölümden çok bu anı nasıl yazacağını düşünmekte ve bunu yapamayacağına hayıflanmaktadır.

Bir yazar kendisini yazar mı? Yazar. Peki bir ressam kendisini çizer mi?..

Sanatında amatör bir ruhla ilerlemekte olan Arif Sevinç bir

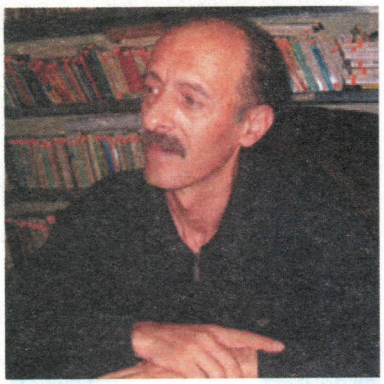

Arif Sevinç

kavganın ortasında buldu kendisini. Ülkeyi derin acılara boğan 12 Eylül günleri geldiğinde ise bir vahşetin ortasındaydı. Yaşayanların 'dipsiz bir karanlık' olarak tarif ettiği Diyarbakır Askeri Cezaevinde kimi zaman susuzluktan kavruldu bedeni, kimi zaman işkencecisinin ölümcül darbeleriyle sarsıldı. Acıların en büyüğü, bir başkasının çektiği acıya tanık olmaktı. O zaman kendi kendine bir söz verdiğini fark etti, "çizeceğim" dedi.

Arif Sevinç, 1959 yılında Ağrı'nın Doğubeyazıt ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu Doğubeyazıt'ta okudu. Ailesi Kayseri'ye göç edince, lise öğrenimini burada tamamladı. İnsanın kendini ifade etmesinin bir aracı olarak tanımladığı resme ilgisi bu yıllarda başladı. Daha sonra üniversite eğitimi almak üzere Diyarbakır'a gitti. Eğitim Fakültesi'ne kayıt oldu. Sonrasını şöyle anlatıyor:

"Orada bulunduğum süre içersinde okuldan ziyade politik faaliyetlerle geçti zamanımız. O kuşaktaki gençlik gibi biz de yoğun bir politik faaliyet içersinde bulunduk. Daha sonra, işte öğrenciyken yakalandık. 1982 yılıydı. Geniş bir operasyon yapılmıştı. Pek çok insan gözaltına alındı, işkence gördü. Diyarbakır'da soruşturma süreci de başta olmak üzere, tüm yaşadıklarımız pek çok kitabın ve sanatsal faaliyetin konusu oldu."

Tutuklanma

Taşı fırlatmak

Diyarbakır Cezaevinde yaşananlar ancak yıllar sonra sanatın konusu olabildi. Kimi şiirle, kimi roman, hikâye ve belgeselle dile

www.aslivekurgu.org

getirdi o günleri. Resimle anlatan olmamıştı henüz. Arif Sevinç 1986 Haziranında çıkmıştı hapisten. Anıları taze, geride bıraktıkları sıcaktı. Ve malzemelerini hazırlayıp tuvalin karşısına geçti. Fırçasından tuvale yansıyanlar kurgusal bir anlatı değildi. Bir dönemin canlı fotoğrafını çiziyordu Arif Sevinç. Kendisi bu durumu *"Hani çekersiniz fotoğrafı ondan sonra dışarıda tab edersiniz ya onun gibi"* diye tarif ediyor.

"Hâlâ o koşullar konuşulduğunda veya gündeme geldiğinde insanın içi sızlıyor. Resim yaptığınızda da o sahneleri çok yoğun yaşıyorsunuz. İnsanın tekrar o acıları yaşamaması mümkün değil" diyen Arif Sevinç için fotoğraflarını *'tab ettirmek'* kolay olmadı. Ancak tuvalle arasındaki ilişkide bir yüzleşme, bir hesaplaşma vardı. Elindeki malzemeleri o andan itibaren bir silaha dönüşen Sevinç şöyle anlatıyor eylemini: *"Hani insan bir kavgaya gider, o kavgada cebine taş doldurur veya kama olur elinde, ağaç olur... Bütün araçları kullanarak düşmanınızı yenmeye çalışırsınız. Resimlerim demokratik diye lanse edilen rejimin yaptığı işkencelerin teşhir edilmesi anlamında bir araçtı, bir taştı. O taşı düşmana fırlatmış olmanın rahatlaması vardı. Bir anlamda protestoydu. Bunun bir de insanı rehabilite eden, yaşadığı travmaları tedavi eden bir yanı vardı."*

İkinci sergi

6 ay gibi bir sürede çalışmalarını tamamladı ve 1987 yılında Mülkiyeliler Birliği Vakfı'nın katkılarıyla Ankara'da sergiye açtı. Bu, lisede öğretmeninin teşvikiyle açtığı sergiden sonra ikinci kişisel sergisi oldu. Sergi aynı süreçten çeşitli şekillerde etkilenen insanları bir başka etkiledi. Bunu şöyle açıklıyor Sevinç:

Tanışma

"Sergi açtığım dönemde 12 Eylülün korkusu geçmemişti. Kitaplar ve belgeseller yavaş yavaş yayınlanmaya başlamıştı. O dönemi anlatan öyle tek tek resimler vardı ama bir süreci bütün aşamalarıyla anlatan çalışmalar yoktu. O nedenle ilgi gördü. Herkes kendini buluyordu. O sergiyi izleyenlerden biri ağlamıştı. Kendi çocuğu da içerdeydi. O anlamda etkili idi."

Aynı sergiyi bir yıl sonra Adana'da açtı. Karma sergilere katıldı. İzmir'de İHD'nin geleneksel olarak düzenlediği sergide bir de mansiyon aldı.

Birçok dergi ve makale yazılarını görsel yanıyla tamamlayan cezaevi çalışması Arif Sevinç'in sanat hayatında özel bir yerde dursa da resmettiği konular bunlarla sınırlı olmadı. *"İnsan ne yaşıyorsa heybesinde o olur. Neyle uğraşıyorsa sanatına da onu yansıtır"* diyen ressamın fırçası tarihin ve yaşamın başka renkleri olduğunu da gözler önüne serme çabasını verdi. Kürt destanlarını konu aldığı çalışmalarında Xecê'ye sevdalı Siyabend'in aşkını anlattı. Ehmedê Xanî'nin dizelerinde ölümsüzleşen Mem û Zîn'in öyküsünü dolaysız biçimde resmetti. Seyit Rıza'nın endişesini ve Rayber'in ihanetini; katliamda bebeğini yitiren Halep'li bir annenin dirayetini; boşaltılan köyleri, Newroz'u resmetti.

www.arsivakademi.org

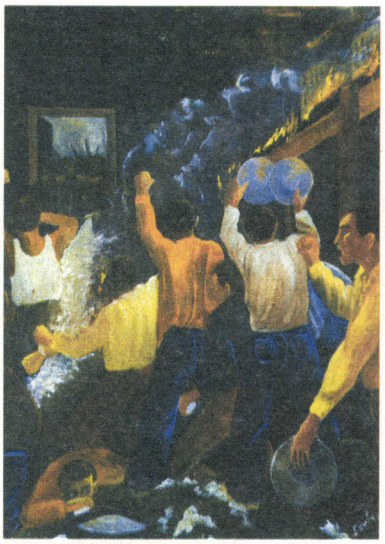

Direniş

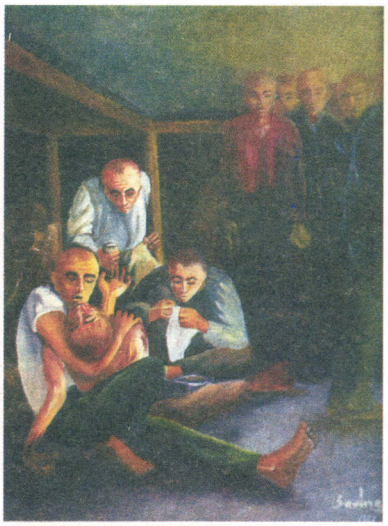

Dayanışma

Arama

Gelecek kuşaklara aktarmak

Çalışmasının bir amacı da acı ve güzel olanı gelecek kuşaklara aktarmaktı. *"Ehmedê Xanî Mem û Zîn'i şiirsel bir dille anlattı. Bu eser Kürt sanatı ve yurtseverliğinin ilham kaynaklarından biri oldu. Bu kürt dengbêji etkilediği gibi resim yapanı da etkiler. Kürtlerde resim yeni bir alan. İslamiyetin etkisinden olsa gerektir. Şairlerimiz, sanatçılarımız var ama resim plastik sanatlar anlamında yenidir. Yasaklanan kültürümüzü yeniden açığa çıkarmak, gelecek kuşaklara aktarmak ve yorumlamak ressam olarak benim görevlerimden biridir."*

Yaşadığı serüvenler ve ait olduğu toplumun renkleri Arif Sevinç'in fırçasından birer fotoğrafa dönüşüyor ve kendine bir yol çiziyor; *"Bu kültür bu kadar yasaklanmasa, bu kadar aşağılanmasa kendi açımdan resim konusu olmazdı belki. Kürtler de sınıflı bir toplum. Ezenleri ve zulmedenleri var. Ama şu anda genel olarak Kürt kültürü baskı altında, bu nedenle bu baskı görenin yanındayım."*

Ressamlığının yanı sıra Dema Nu dergisi yayın yönetmeni kimliğiyle de tanınan Arif Sevinç bugünlerde, Hewler ve Süleymaniye'yi de kapsayacak bir resim sergisine hazırlanıyor. Heybesinde umudun ve güzelliklerin rengiyle...

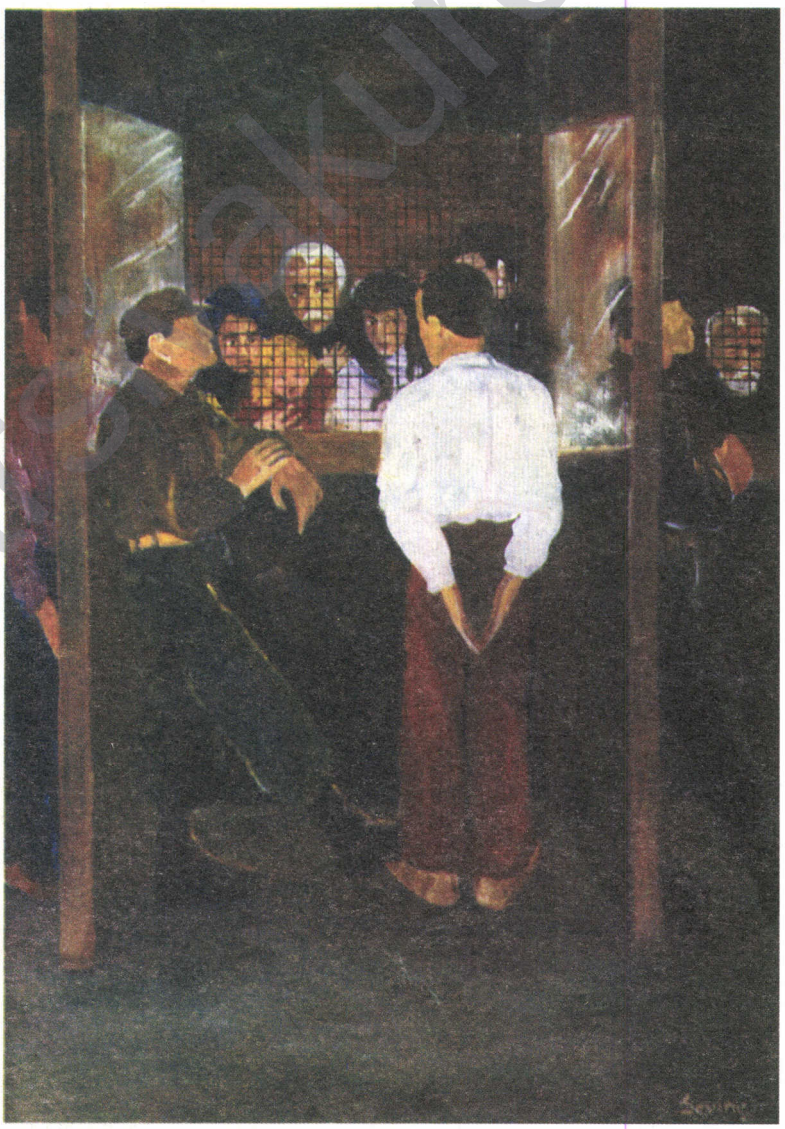

Sansür

www.arsivakurdi.org

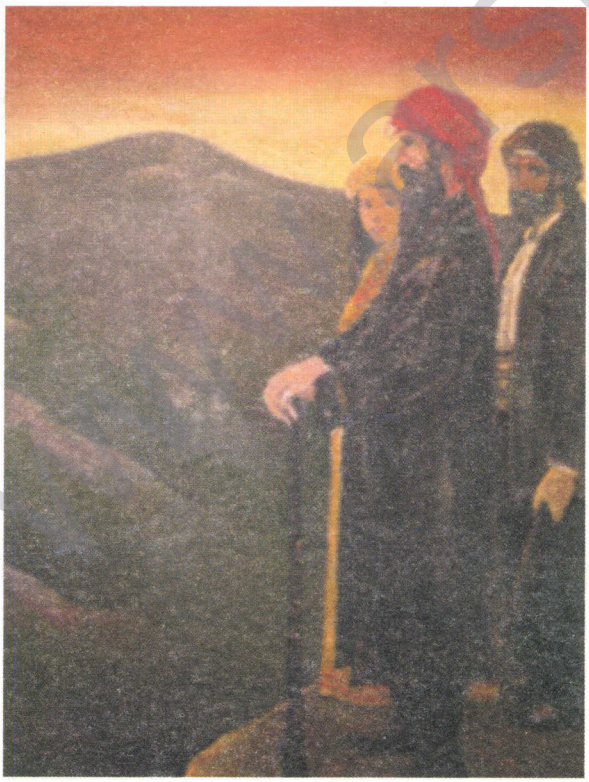

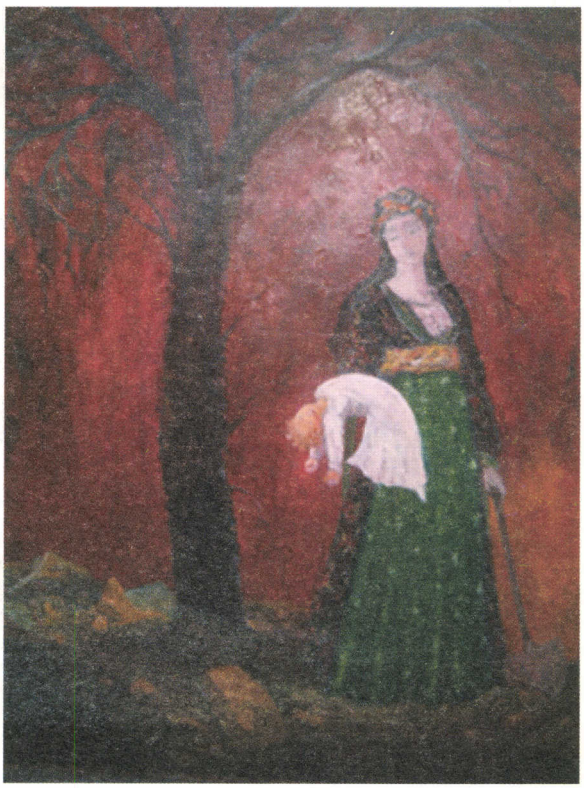

Bir korkunun bilinen tarihi: CIA Kürtleri

VEDAT KORKMAZ

Gazeteci Tuncay Özkan'ın *CIA Kürtleri-Kürt Devletinin Gizli Tarihi* adlı yeni kitabı, Kuzey Irak'taki Kürt halkını, onların Irak devlet güçleri ile olan çatışmalarını ve bu süreç içerisinde diplomatik ve askeri destek arayışını konu alıyor. Ancak aynı zamanda Türkiye'deki Kürt sorununa ilişkin 'derin' politikaların ülke dışı yaklaşımlarını da görmemize olanak sağlıyor. Oralarda neler var diye merak edenlere öncelikle tek cümle ile 'korku'dan başka bir şey bulamayacaklarını hemen belirtelim.

CIA Kürtleri-Kürt Devletinin Gizli Tarihi, Tuncay Özkan, Alfa Yayınları, Mart, 2004

Bu bölge halkının büyük bölümü direnişlerle yaratılan yüz yıllık tarihinde Tuncay Özkan'ın gördüğü şey, yabancı istihbarat örgütleriyle ve özellikle CIA ile kurulan ilişkilerdir.

Mustafa Barzani (Mesut Barzani'nin babası) ile başlayan süreç içerisinde Kürt hareketindeki iniş çıkışlar, ülke dışı devlet ve örgütlerle kurulan ilişkiler paralelinde anlatılmaktadır.

Baba Barzani'nin çocukluk hatıralarından başlayan süreç bir yandan da yüzyıl başından beri bölge Kürtlerinin özerklik ya da devlet arayışına ilişkin tutumunun nedenlerini ve ihtiyaçlarını teğet geçerek, bugünkü Amerikan desteğindeki işgal sonrası Irak içinde Kürtlerin konumu ve bundan sonraki federasyon ya da ayrı devlet kurulması ihtimallerinin doğuracağı sonuçlar irdeleniyor.

Özkan'ın anlatımı halksız bir anlatımdır. Bu söylemde Mesut Barzani, Celal Talabani ya da Dr. Mahmut Osman bulunabilir ama ne direnişin asıl yaratıcısı olan yoksul Kürt köylülerinin, ne de işçisinin bir izine rastlanır. Yüzyıllık direnişin hangi ihtiyaçlara denk düştüğü hakkında da bir ipucu yoktur. Diplomatik arayışlar, askeri muharebeler, zaferler, yenilgiler, anlaşmalar boldur ama bir halkın yüz yıldır bütün bunlara nasıl katlandığı, ne için katlandığından eser yoktur.

Ancak Güney Kürtlerine böyle bir ilginin gösterilmesinin nedenleri konusunda bir an şüpheye düşerseniz yazar hemen yardımınıza koşar. Zira sık sık Türk istihbarat örgütlerinin referans alındığını Dışişleri ve resmi kurumların değerlendirmelerine geniş yer verildiği görülecektir. Kitabı okudukça aslında sınır dışı bir olgu ile karşı karşıya olmadığımız duygusu da gittikçe güçlenmeye başlayacaktır.

Türkiye'deki Kürt sorununa milliyetçi şoven çözümün, bugüne kadar genel olarak Kuzey Irak'a militarist bir ilgi gösterdiği görülüyordu. Nitekim Milli Siyaset Belgesi'nde buradaki ayrı bir devletin savaş nedeni olarak görüldüğü de malumumuzdu. Ancak buna rağmen kitabın bir özgünlüğü, Güney Kürdistan mücadele tarihini CIA ve MOSSAD'ın etkinlik çabasının tarihine, peşmergeleri de ucuz birer Amerikan gündelikçisi konumuna düşürmek gayretidir.

Kuşkusuz konuya başka bir açıdan baktığımızda günümüzde Amerikan istihbarat ve sivil görünümlü kuvvetlerinin etkinliğinin olduğu birçok ülkeden söz edebiliriz. Bunun yanında doğrudan üs ve askeri güçlerinin bulunduğu bir ülke olan Türkiye vatandaşı olarak CIA'nın Türk'üne bakmayıp, ya da Arap'ını, Afgan'ını görmeyip Kürt'ünü görmenin nedenleri merak konusudur. Ancak yazar bu kişilerin de merakını gidermekte fazla aceleci davranıyor. Zira kitabın sonu muhtemel bir Kürt devleti karşısında alınacak tutuma ilişkin. Bu yolun da tahmin edildiği gibi merkezinde askeri seçenek var. Kitabın dayandığı kaynakların da asker ve istihbarat kaynakları olması işin esbab-ı mucibesini daha bir açıklıkla ortaya koyuyor.

Kendi ülkesinde Kürt sorununu siyasal-demokratik bir çözüme layık bulmayan yazar, Türk askerinin ya da istihbarat birimlerinin sınır dışındaki operasyonlarına alkış tutuyor. Nitekim bu operasyonlar sorgulanmazken sonucunda öldürülen istihbarat elemanları ve örgütü şu cümlelerle kahramanlaştırıyor: "Herkes MİT'i Kuzey Irak'ta ne yapıyor diye eleştirirken MİT, görevi başında ölen bir elemanını halkından gizlemek zorunda kalıyordu. Gerekçe, bölgedeki operasyonlardı. Ama o operasyonlar sonucunda koordinasyonsuzluk sonucunda yeterince bilgi basına sızdırılmıştı. Bölgedeki batılı ser-

www.arsivakurdi.org

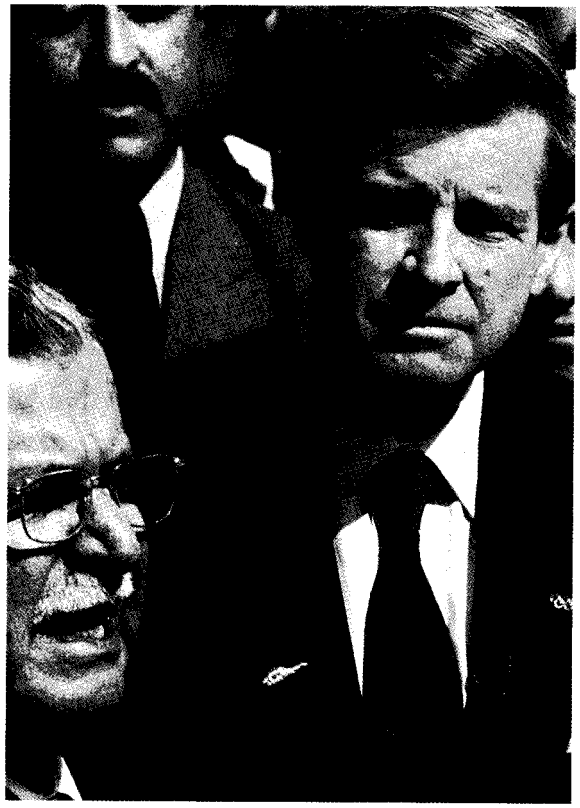

visler, Kürt grupları, Türk güvenlik birimleri, herkes olayı biliyordu."

Üsluba biraz dışarıdan bakan biri bu cümlelerin yazarının bir gazeteci olabileceğine ihtimal vermez. Askerin dışarıda ne işi olabilir diyenlere karşı küçümseyici bir üslubun yanı sıra basın dünyasındaki biri olarak kendilerinin bilgi sahibi olmasına bir iş kazası gibi hayıflanınca da durduğu yerin gazetecilik dışında bir yer olduğunu ele veriyor.

Türkiye'nin İsrail ile 1950'li yıllarda yaptığı gizli istihbarat anlaşması, NATO, CENTO üyeliği ve yakın zamanlardaki Amerika ve İsrail ve bunların istihbarat örgütleri ile kurduğu ilişkiler, hatta Kürt liderleri Talabani ve Barzani'nin Amerika ile diplomatik ilişkilerinin yakın zamana kadar Türkiye üzerinden ve sağlanan TC kırmızı pasaportu ile gerçekleştiği bilgileri dikkatli okurun gözünden kaçmıyor. Ama gelin görün ki bu olgular bir CIA Türkleri genellemesine götürmüyor. Ya da buna dikkat çekilme ihtiyacı duyulmuyor. Dergimizi takip edenler, bu tür genellemelerin halkı kapsayacak karalamalara dönüşmesine karşı olduğumuzu anlamakta zorlanmayacaklardır. Bu halkın Türk ya da Kürt olması ya da başka bir halk olması bu kanımızı asla değiştirmez.

Yeryüzündeki bütün etnik sorunlara aynı pencereden ve rahat bakamayanların, demokrasi ve halk penceresinden bakamayanların varacakları yerin nereler olabileceği, korkunun ve önyargının resmini görmek isteyenlere önerilebilecek bir kitap. ✵

MIFTE

Sermayeke har xwîna min dimij
Ka ew agirê mûmê
Bêdengî diherikand çîroka helbestar
Êgir nesebê mûmê heland
Ez bi çirûskê êşa xwe ronî dikim riya x
Tim di bîra min de ne hêviyên bêhnsêv
Gelo ez mezin im yan Hêviya min
Hêviyên min dayîka xewnan
Çima... di hembêza xwe de cih nade mir

Destê tariyeke dîn û lal di qirika min de
Ez li te digerim
Wa tu dibêjî ez ne li ezmên im
Di nav ax û stêrka aliqî
Wekî pirekê
Wekî wêneyekî kevn
Hewarê(n) min ji eynika ewran dişemitir
Ji xwe re dibe mûm
Hêsrên wê ji êgir
Ka mifta bersiva bide min
Nêzîkayî li cem min mir
Her tiştê min di sîndoqa nalîna bergehê d
Ka miftê bersiva bide min Jan...

Müslüm Aslan

www.aksiyakurdi.org

Derheqa sazbendiya kurdî de fikrên sazbendzanên Ermenî

NÛRA CEWARÎ

Dîroka pêwendiyên kurdan û ermeniyan yên sazbendiya gelêrî hê jî jiyana xwe didomîne. Lê pêwendiyên sazbendiya professiyonel, ku wekî 100 salî kişand, niha li Armenîayê girêdayî emirjiyîna çetin re û îmmîgrasya pêşekzanan re rawestiyaye. Ew pêwendî ji kutasiya sedsaliya 19'a bi veçêkirinên Kr. Kara – Mûrza yên stranên kurdî ve dest pê bû û li kutasiya sedsaliya 20'î bi hazirkirinên kadroyên sazbendiya miletê kurd ve temam bû.

Komitas

Kêm îdarên xwendina bilind – ûnîvêrsîtêt û înstîtût hene, ku ji bo xwendevanên kurd mecalên baş ji bo lêkolînên pirsên miletiyê, kurdzaniyê hene. Ji wan îdarên yek û baştirîn ew Konsêrvatorya Armênîayê ya li bajarê Yêrêvanê ser navê Komîtas, kîjan 4 pêşekzanên sazbendiya kurdî salên başqe başqe de hazir kirine: Salên 1960'î de N. Cewarî, C. Celîl û di salên kutasiya 80'î û destpêka 90'î de Zozan Ozmanî û Naza Sûto li wir xwendiye. Saya van û başqe jî her sê kesên pêşîn, gelek nimûnên sazbendiya kurdî hatine berhevkirin, nivîsarê /notenivîsarê, çapkirinê, lêkolînê. Û eger karên van sazbendzanan ji aliyê pêşekzanan de baş hatine û têne qebûlkirinê, di wan de wisa ji emekên mamosteyên me, dereceyên wan ên professîyonel eyan dibin.

Sê mamosteyên me yên pêşekzaniyê hebûn: Profesorên rehmetî Robêrt Atayan, Margarît Brûtyan û profesor Alîna Pahlêvanyan. Her sê mamoste jî bi xemxurî nêzîkî hazirkirina kadroyên kurdî dibûn. Û bi rastî ji me re bextewariya mezin bû ku em bûne stûdêntên (şagirt) mamosteyên hêja û hosta, yên ku weke şemdanan riya me ya xwendin û xebatê ronî û hêsa dikirin.

R. Atayan li konsêrvatoryayê serokê min û N. Sûtoye zanyariyê, wisa jî mamosteyê min ê dersên harmonîayê û mamosteyê Z. Ozmanî yê dersên solfejê bûye. M. Brûtyan seroka C. Celîl ya zanyariyê bûye û wisa jî dersên folklora sazbendiyê daye me her çaran. A. Pahlêvanyan seroka Z. Ozmanî ya zanyariyê bûye û wisa jî dersên notenivîsara nimûnên sazbendiya gelêrî daye Z. Ozmanî û N. Sûrên.

R. Atayan eyan e çawa Komîtaszan, wexteke dirêj karên klasîkê ermeniyan Komîtas ve mijûl bû û pêşekzanê sazbendiya ermeniyan ê hêja bû.

R. Atayan çawa mamoste gelek sert û xaysetgiran bû. Di dersên wî de û êkzamênan (îmtihan) de stûdênt gere baş hazir bûna. Kêmasî bi mahniyên başqe ve kêm qebûl dikir. Pê re jî di dersên xwe de wî her dem balansa xebatê baş çêdikir; qurebûn û hêvîwindakirin qebûl nedikir. Studênt gotî timê hemdê xwe, normal hîn bûna. Di prosêsa dersdayînê de wî mecbûr dikir, wekî li ser her nivîsar û dengnivîsarên xwe yên folklorî dirêj kar bikin, bi cabdarî nêzîkî her abzasî, xeberî û noteyî bin, çend caran lê vegerin, heta ew xebat digihîşte dereceya bilind.

Pey kutakirina konsêrvatoryayê, sala 1967'an, ez li Înstîtûta Akademiya Armênîayê ya Hunermendiyê de wekî aspirant (alîkar) qebûl bûm. Dîsa jî serkarê min R. Atayan kifş kirin. Wî hay ji dîrok, çanda kurdî û pêwendiyên ermeniyan û kurdan baş hebû; giraniyeke mezin dida her pirsên miletiyê û bi qedirgirtin nêzîkî pirsên sazbendiya kurdî dibû. Piştî sê salan ez êdî karkera wê înstîtûtê ya zanyariyê bûm û înstîtûtê monografiya min û berhevokeke min a stranên kurdî, ku bi serkariya R. Atayan hatibûne hazirkirin, çap kir û R. Atayan jî bû êdîtorê wan pirtûkan.

Margarît Brûtyan pêşewitiya sazbendiya ermenyan ya gelêrî bû. Wexteke dirêj seroka ofîsa sazbendiya gelêrî ya konsêrvatoryayê bû, kîjan bi xwe saz

www.arsivakurdi.org

kiribû bi kitêbxane, dengxane û êxponatê mûzêya gelêrî ve. Wexta min ê Konsêrvatorîa kuta kira M. Brûtyan bû oponênta nivîsara min a dîplomayê. Wexta xweyîkirina têza min a doktorayê dîsa jî M. Brûtyan ji navê sazbendzanên konsêrvatoryayê ji bo piştgirtina min fikirên pêşekzaniyê nivîsin. Wê wisa jî piştgirtina min û Cemîla Celîl kir, gava em ê bibûna endamên Yekîtiya Kompozîtor û Sazbendzanên Armênîayê.

Alîna Pahlêvanyan maşoqa sazbendiya gelêrî ye. Niha, pey M. Brûtyan re seroka ofisa sazbendiya gelêrî ye li konsêrvatoryayê. Em hevalê hev bûn û wekî deh salan me di Instîtûta Hunermendiyê de tevayî kar kirine.

Xêncî ji van her sê mamosteyan, wisa ji gelek sazbendzanên mayîn ên xêrxwaz ders dane me, bûne êdîtorên pirtûk û gotarên me. Ji mamosteyên min ên mayîn bi dilgermî û maqûliya xwe ve mamosteya piyanoyê Mêrî Magakyan û mamosteyê xwendina partîtûra Gêorgî Budagyan başqê dibûn.

Ji bo min îdara dumayîkirina xwendinê wisa ji Înstîtûta Hunermendiyê bû. 3 salan ez aspîranta wê Instîtûtê bûm û pey re min 23 salan dîsa li wê înstîtûtê, di nav koma pêşekzanên sazbendiya gelêrî de kar kiriye. Karkerên emirmezin û başqe jî serokê parê Dr. M. Mûradyan, Prof. R. Atayan, Al. Tatêvosyan, V. Goşovskî û M. Manûkyan wexta civîna û lênihêrandina pirsên folklorî, ceribandin û zanebûnên xwe ve wekî mamoste arîkarî didane karkerên cihal, yên wekî N. Cewarî, A. Pahlêvanyan, Zavên Tagakçyan, Jasmên Mêhrabyan û Aşot Mûradyan. Em wekî malbatekê bûn, bi mezin û biçûkê xwe ve, bi qedirgirtin û dilovanyê ve. Bi rastî Înstîtûta Hunermendiyê ji min re bibû mala min a duduyan, ku ez ji xêrxwaziya dor û ber di dereceya xwe de hê aktîf dibûm. Hevkarî û arîkarî tim di orta min û hevalên min ên xebatê de bi her du aliyan ve hebû. Min jî di hinda xwe de fikirên xwe ji bo piştgirtina xebatên hevalên xwe, ji bo çapkirinên gotar û pirtûkên wan, pirtûkên Mîhran Tûmaçan, M. Manûkyan û hevala xwe ya nêzîk, pêşekzana piyanoyê Anahît Sargisyanda nivîsîne.

Niha endamên para sazbendiya gelêrî ya Înstîtûta Hunermendiyê hinekî hatine guhastin, hinek çûne ber rehma xwedê, hinek ji kar derketine û ji welêt derketine; endamên nû hatine qebûlkirin. Nenihêrî dûrîhevketinê dîsa jî hevaltiya me bi xêrxwazî didomîne.

Îro em bi razîbûn emekên mamoste û hevalên xwe bi bîr tînin û xêrxwaziya wan dişêkirînin.

Tevî dersan û kar, min wisa jî hey fikirên mamosteyên xwe û folklorîstên ermeniyan derheqa sazbendiya kurdî de dibihîstin û pê serbilind dibûm. Ew fikir cara yekemîn têne çapkirinê.

"Kurd torinên gelên rojhilatê ne. Sazbendî û reqasên wan ên pirqîmet ji çanda tu gelên cînar kêmtir nîn in, carina hê bilintirin jî. Ew milkine nebînayî ne." (Li Tirkiyeyê di sala 1915'an de, wexta cerda ermeniyan, kurdan xweyîtî li wî kiriye.)

Dr. Matêvos Mûradyan

"Kurd gelek sazbendîhez in. Û başqe jî li cem kurdan hemberî ermeniyan hunermendiya awazan, miqaman gelek hewaskar e û pêş ve çûye. Stran û awazên kurdan yên dilovan bi gelên cînar jî xweş tên." (Di pey bihîstina stran û awazên kurdî re di daweta mirovê xwe de li gundekî navçeya Telînê ya ermeniyan.)

Prof. Robêrt Atayan

"Ez ecêbmayî dimînim ser deng û hunermendiya dengbêjên kurd, gelo gelek dengên wisa hene?" (Pey bihîstina stranên dengbêj Memoyê Silora li plênûma Yekîtiya Kompozîtorên Armênîayê.)

Kompozîtor, Prof. Gazaros Saryan

Janrên (cure) destanan û pê re jî poyêmên kurdan yên mîtolojîk gelek bi qîmet in. Kêm gelên cînar

www.arsivakurd.org

ev qas destan û poyêmên baş û hewaskar hûnane. Di destanên kurdan de elementên dilovanî, merivhezî û mêrxasî pir in û li ser dereceya bilind in. Û her destan bi stranê xwe ve, bi rastî, dikare bibe binaxa veçêkirinên edebiyên û sazbendiyên mezin, wekî roman, opera hwd." (Salên dirêj dostaniya wê tevî malbata nivîskar Casimê Celîl hebû.)

Prof. Margarît Brûtyan

"Min bi saya hevalê xwe Hecî (Heciyê Cindî) zargotin û sazbendiya kurdî nas kir û gelek jê hez dikim. Ew azayî û agirê di nav sazbendiya kurdî de ruhê kurdan yê azayîhez diyar dikin. Heyfa folklora kurdî. Çi qas dikarin berhev bikin, xweyî bikin. Wext ji bo lêkolîna wê hebe, niha hê gelekî berhev bikin."

Akadêmîk, folklorîst Aram Ganalanyan

Her wiha, îro pêwendiyên kurdan û ermenyan yên sazbendiya profesiyonel, ku wekî 100 salî kişand, li Armênîayê girêdayî emirjiyîna çetin re rawestaye. Di nava wan 100 salan de pêşekzanên ermenî pê re gîhandin gelek stran û miqamên kurdî berhev bikin, li ser dîskên plastîk, qeytanên têypan, bi note binivîsin, çap bikin, lêkolînan bikin, veçêkin, di konseran da biqedînin, di nava xebatên xwe de bi kar bînin, kadroyên sazbendiya kurdî hazir bikin, ji wan re bibine serkarên zanyariyê, êdîtorên pirtûk û gotaran. Pêşekzanên ermenî qey bêjî, hêdî hêdî, hîmê sazbendzaniya kurdî li Armênîayê dadanîn û bi hazirkirina kadroyên sazbendiya kurdî ve xatirê xwe ji sazbendiya kurdî xwestin û ew kar tesmîlî şagirtê xwe kirin. Ew sazbendzan û başqe jî Komîtas, Krîstapor Kûşnaryov, Aram Xaçatiryan û Robert Atayan pêşekzanên naskirî ne, ne ku tenê li goveka Armênîayê, lê wisa jî gelek jî wê govekê der. Kurd tim wê bi razîbûn emekên wan bi bîr bînin. Û kadroyên kurd ku li Armênîayê ber destê mamosteyên ermeniyan yên hêja xwendina xwe standine û ji nîveka salên 60'î ve di nava karên miletiyê de ne, bi rastî xwe peyçûyiyên sazbendzanên ermeniyan hesab dikin û heta niha jî bi mêtodên ku wan hîn kirine karê xwe didomînin.

Û îro dîsa ji baweriya me ber bi pêşîrojên Armênîayê yên baş heye. Baweriya me bi berdewamiya dostaniya her du gelan heye. Baweriya me wisa jî di parastina edetên pêwendiyên her du gelan yên çandî baş heye yên ku hê jî dikarin zîl û barên nû bidin. ✺

MA WÊ EVÎN NEPIRS

Zarokatî di ber min re bihurî
xeyidîbû

Berfînek çilmisî
Rijiya ser dilê min

Neynik hêrivîn
Şkestin hemû xetê rûyê min
Dan ber hawaran
Hinarikê ciwaniyê
Firiyan çûn hemû çivîk
Ji ser destên keçkaniya min

Ku te pişta xwe da dilê min
Erzan kir hezkirin
Da berdêlî bi ixanet
Û kêliyên zewqê

Hevşabûn cemirîn tu zanî?
Hemû gotinê evînan
şikêr çûn.

Kolanên tarî yên vî bajarî
Terikandin bîranînên min
Û lêvên min yên ku
Tu diwestandin ji ramûsanan
Girtin hemû dergeh
Weşandin kulîlk jî sorahiyên baxê xwe

Her çiqas egîdekî çiyabûyî jî
Li qonaxên çîrokên xwe
Û şervanek mêrxas li şkencexaneyan
tu têkçûyî

Di newalên evînan de
Te bi xwe jî birîndar hişt keçek
Li nîveka hevşabûn
Û di ûtopyayên gihiştinan de.

Ma îcar wê kîjan çav
Xwe ji kena bikujin?

Û wê çem çawa zelal biherikin
Li kortên rûyê hêviyên min?

Ma êdî evîn wê bi kolana dila nekev
Û nepirse ji me hemûyan
Kanî stara canê min?

Fatma Savc

www.arsivakurdi.org

Bir şair, bir stranbêj

ÖZKAN ZÜLFİKAR

Kürt kültürüyle yoğrulmuş iki insan. İkisinin de şiir ya da stranlarda dile getirdiklerine yaşadıkları acılar kaynaklık etmektedir. Biri Van'da okuduğu şiirlerle tanınan Mamo Dayı ya da Ozan Mamo, diğeri konserlerde halkın büyük ilgi gösterdiği Dengbêj Gazin.

Asıl adı Mehmet Babat olan Ozan Mamo, yaşadığı baskılardan dolayı 1965 yılında Van'a yerleşmiş. 1990'larda artış gösteren ve kendi yaşadıklarına benzeyen köy boşaltmaları onu şiir yazmaya, daha doğrusu ezberlemeye zorlamış. Okuma yazması olmadığından yakılan bir köyü anlattığı ilk şiirini hafızasına yazmış. Bunu diğer şiirleri takip etmiş. Ama onlar da aynı yöntemle 'arşivlendiğinden' bugün yüz civarında şiirini ezberinde tutuyor. Böyle olunca kendi durumunu da kestirmeden şu şekilde tarif ediyor: "Ben ozanların delisiyim. Ne yazıyorum ne de okuyorum".

Kendi şiirlerindeki "biçim özelliklerini" ise, Eğitim-Sen'in düzenlediği bir şiir yarışmasında öğrenmiş. Burada, şiirlerini aruz veznine uygun hece ölçüsüyle oluşturduğunu anlamış. Katıldığı bu yarışma Mamo'ya hem birincilik hem de jüri özel ödülünü kazandırmış.

Kendisini şiir sevdalısı olarak tanımlayan ve ölünceye kadar şiir yazacağını söyleyen Ozan Mamo, Newroz için yazdığı şiirinde şöyle diyor:

Newroz hat wekî cara
Gul xemilî van nızara
Xuşin kete avê kaniya va robara
Bilbilan xwend ser çınara

Gazî bikin dost û yara
Muhlet nedin van neyara

Ozan Mamo yaşadığı bölgedeki birçok emekçi gibi bir yanda da maddi olanaksızlıklarla boğuşmaktadır. Ekmeğini Van'da sahip olduğu birkaç dönümlük araziden çıkarmaya çalışan Ozan Mamo'nun, Cegerxwîn için yazdığı şiir:

Cegerxwîn e nav û deng
Qehramanê roja teng
De gul çandin reng û reng
Bi gelene kir şer û ceng

Dengbêj Gazin

Bir diğer Kürt kültür insanı ise, 'Dengbêj Gazin' olarak tanınan Rabia Kızıl'dır. Türkülere olan ilgisi küçüklüğünde başlamış. Kadın kimliğinden dolayı önceleri çevresindeki hiç kimseden destek alamamış. Horlanmış. Ancak 45 yaşına geldikten sonra eşinin de desteğiyle stranlarını paylaşma olanağı bulmuş. Gazin'i, özellikle Erivan Radyosu'nda çıkan kadın sanatçılar çok etkilemiş. Onları dinlerken stranbêj olmaya karar vermiş.

Zamanla şenlik ve gecelerin vazgeçilmez konuğu olan Dengbêj Gazin, Diyarbakır, Batman, İstanbul gibi illerde de davetlere katılmış. 8 Mart'ta Diyarbakır'da yapılan etkinlikte ise sanatçılar arasında tek kadın olarak sahnedeki yerini almış.

Dengbêj Gazin'in kendisine ait besteleri de var. Şimdiye kadar kendi bestelerinin de yer aldığı 5 kaset yapmış. Okuma yazması olmadığından zaman zaman zorlandığını belirten Gazin, *"Okula gidemedim ama şimdi kendi ana dilimde kurslar var ve oraya gideceğim"* diyor.

Gazin, Kürt kadınının her alanda kendisini yetiştirmesi gerektiğini düşünüyor. Stranbêj olmak için birçok fedekârlıkta bulunduğunu, 15 yıl boyunca komşusundan dahi gizlediğini anlatıyor; *"Benim için hep ayıptır dediler. Kadından dengbêj olmaz dediler. Ama eşimin de yardımıyla bütün zorlukları aştım. Görücü usulüyle evlendim ama eşim benim için çok iyi. Bu yüzden de şanslıyım. Çünkü evlenmeseydim bugün bu yerde olamayacaktım"* diyor.

www.arsivakurdi.org

Çima

Pîr Rustem

"Te çi kir?" Mîna ku her çar li benda wê gotinê bin û ji xewneke reş şiyar bibin, ji cih hatin avêtin. Xwediyê gotinê dest dide pişta Şêrgo û ji xênî der dixîne. Li derve, piştî ku bi çend gavan ji dibistanê dûr dikevin, nuh şik dibe şeşara, ku di dest wî de bû, veşêre û bi lez bi dûr dikevin. Tiştê ku çêbûbû heya demekê ew lal kiribûn; nedixwestin bawer bikin ku li şûna xwe laşeyek hiştin.

"Em bi ku ve diçin?" Dema Şêrgo dît ku ji gund dûrketin, ji hevalê xwe pirsî.

"Divê em xwe çend rojan winda bikin." Piştî hinek bêdengiyê careke din li wî vedigere; bi milên wî digre: "Çawa wilo bû û çima ?!" Bi qehir dipirse:

"Nizanim. Ma te nedît?"

"Min çi dît?!. Em daxivîn û hew min dît ku te dest..."

"Eger ew gotina navêta partiyê, tu tişt çênedibû." Û dest avêt berîkê ku cixareyekê derîne.

"Çima Xwedê mêjî daye te? Tu dizanî gotinên wî şaş in, tu ya rast deynî ber wî. Eger bawer nekir, kesên rûniştî karin gotina dawiyê bibêjin."

"Ez karim gişî daqurtînim. Bes ku gotinên kêm li ser hevalan bêne gotin, ez hîngê xwe ji bîr dikim." Bêyî ku Şêrgo li hevalê pê re binihêre, nas kir ku ew niha dibin simbêlan re dikene. "Ez dizanim ku hîn ji min û karê civakî re gelek divê. Lê heya roja dawiyê jî, di jiyana min de, ez ê di vê meselê de xwîngerm bimînim." Bi dawiya gotinê re di cih de rawestiya û careke din ji hevalê ku ketiye pêşiyê dipirse: "Te ne got, em bi ku ve diçin?"

"Ên wek te cihê wan li serê çiyan e." Ew hinekî bêdeng dimîne û piştî ku dûyê cixareyê di bêvilên wî re diherike, dîsa deng lê dike. "Ev xwînkela me yek ji sedemên bindestiya me ye."

"Ez çi dipirsim, tu çi bersivê didî." Dema xişiniyek ji kelema ku di ber de rawestiyabûn, tê, Şêrgo careke din dest diavêje paşilê, lê dîtina kûsî dihêle destê xwe vala vegerîne.

"Tu tirsiyayî?" Hevalê wî bi henekî pirsiya, lê dema ku nêrîneke tûj ji Şêrgo dît, wî tinaziyên xwe hiştin demeke din. Ev bû çend sal in hev û din nas dikin, nemaze di vê dema dawiyê de ku diviyabû bi hev re bigerin û her çendekî li gundekî bibin mêvan, da ku ew jî, di pêş de di avakirina bingeheke civakî de bi rola xwe rabin. Lewre ew pir tiştên kesîtiya Şêrgo dinase. Erê, belkî kuştina mirovekî, di bin bandora hin tiştan de, bi wî hêsan be, lê serjêkirina çivîkekê bi wî giran e.

Bê deng kete dû hevalê ku li pêşiya wî dimeşe. Serî lê giran bûye; bi wêne û gotinan hatiye dagirtin. "Pirs pir in, lê ev kesekî bêdeng e." Şêrgo dizane ku eger pirsên xwe bibêje jî wê tu bersivan jê re nebîne. Demeke dirêj, bêdeng li dû hev dimeşin. Ew ê pêş radiweste, li Şêrgo vedigere û tiliya xwe ber bi wê şikeftê ve dirêj dike, ku berî demekê civînên xwe lê çêdikirin.

www.arsivakurdi.org

"Tu riya şikeftê dizanî. Derkeve wir û li benda min bimîne." Bêyî ku ji wî re bide xuyanî ew ê bi ku ve biçe, xwe berdide ser riya ku diçe gundên Meydana.

Wan li şûna xwe Aramê Soro û kesekî din hiştibû. Heya demekê ew bi derketina wan hest nebûbûn; bi xwe û birîna ku di milê Aram de vebûbû ketibûn. Wî dest danîbû ser cihê ku xwîn jê dixilxilî. Birîn hîn germ e, lê hêdî hêdî kabokên Aram sist dibin. Kesê ku pê re ye, ber bi destmalê ve dibeze, dixwaze xwînê hinekî pê bide rawestandin. Lê cihê wê asê ye.

"Destê xwe li ser biguvêşe ta ku diçim otombêlekê tînim." Bi gotina dawî re ji derî derdikeve. Dema ku vedigere dibîne Aram bêhiş ketiye. Wî radikin û dev didin bajarê Mêrdînê.

Di nexweşxaneyê de polîs kesê ku bi Aram re hatiye digirin. Wî xwest çîrokê li pêş wan winda bike. Lê gava dinase ku seriyê wî dê têkeve teşqelan; ji tirsa ku Aram bi birîna xwe biçe û guman bê ser wî, ew bêyî ku bibêje sedemên vê yekê meselên polîtîkî ne, çîrokê ji wan re vedirişîne. Lê gava yê polîs dinase ku kesê bi birîn mamoste ye, gêre berî dilê wî dikin û di wê hîngê de sê kes dikevin hundirê nexweşxaneyê. Dipirsin ew ê birîndar di kîjan odeyê de ye. Gava yê polîs dixwaze wan rawestîne, ew xwe pê didin nasîn ku ji hêza Asayêsa Rêzanî ne.

Li ser têxt, Aramê Soro di rûyê miriyan de ye; ketiye bin xewneke giran, di navbera her çendekî de bêhiş dikeve. Di hişyariyeke gêj de dibîne ku derî vedibe û çend kes derbasî cem wî dibin; li dorê dicivin. Dengê wan ne sayî ye. Careke din her tişt di bin perdeyeke reş de winda dibe.

Bi ketina xwe cem Aram û dîtina derziya sêromê di zendê wî de, yek ji wan sê kesên ku xwe di bin navê hêza Asayêsa Rêzanî de dabûn nasîn, ji bijîşkê ku bi wan re derbas bûye dizîvire û bi qehir jê di pirse: "Çawa bêyî ku em bên, tu wî derman dikî?!"

"Tu rewşa wî dibînî; ew di nav bera mirin û jiyanê de ye. Eger min wilo nekira, min jî li ser temam dikir." Bêyî ku ew çavên xwe ji yên wî kesî derîne, gotina xwe domand, "Min hîn dest nedaye wî û berika şeşarê hîn di cihê xwe de ye."

"Tu yê dest nediyê jî. Sêromê ji zendan bikşîne!" Dema dît ku bijîşk bi çavine behitî li wî dinihêre, li benda wan nema; bi hêz bi derziyê girt û kişand, hişt ku xwîn di şûnê re biavêje. Gava bijîşk xwest ji vê yekê re bêje na, wî kesî tiliya xwe di ber çavan de hejand û deng li wan her du kesan kir, ku pê re ketibûn hundir: "Rahêjin wî û berî min derkevin otombêlê. Ka kê ew anîbû vir." Berê xwe da yê polîs û jê pirsî:

Got, "Di odeya wî alî de me daye rawestandin." û bi du lingên lerzokî bi wî kesî re derket odeyê. Wî jî dide pêşiya xwe û her pênc ji nexweşxaneyê derdikevin. Bijîşk û çend xizmetkarên nexweşxaneyê digel ê polîs di odeyê de dimînin. Gava ew li textê bi xwîn û vala dinihêre, hêsirek ji qehran re dibare.

Di navenda hêza Asayêsa Rêzanî de, ew kesê ku, di meseleyê de bi Aramê Soro re mabû, çîrokê dike têl. Wî dixwest xwe ji lêdanê biparêze, lê bi dawiya çîrokê re ew, ber bi odeya ku Aram xistibûnê ve xuşandin. Li rewşa wî dinihêre ku di nav mirin û mirinê de diheje; ew hîn di wê sergêjiyê de bû. Ka çawa alîkariya wî bike. Derî vedibe û wî dibin.

Aramê Soro li ser textekî leşkerî dirêj dikin. Di ser seriyê wî re bijîşk rawestiyaye, li birînê dinihêre ku zengiriye. Ji rûyê wî dixuye ku pir xwîn winda kiriye. Li serdarê ku di nik de sekinîbû dizîvire.

"Divê ev bi lez derkeve nexweşxaneyê."

"Çima ne li vir?!" Serdar bi nermî, lê bi fermanî lê vedigerîne.

"Te got ew birîndar e, lê ev kes ketiye taya mirinê. Ez nikarim barê vî karî hilgirim."

"Em berpirsiyarê vê yekê ne, ne tu." Bi qehir gote bijîşk û pê da fehmkirin ku "Tu ditirsî mirina vî kesî serêşekê ji te re çêbike. Vê yekê ji bala xwe biavêje." Lê dema ku, berpirsiyar jê dixwaze ku wî bê benc têxîne bin kêrê û berika ku gihîştiye hestî derîne, hîç mêjî di seriyê bijîşk de namîne.

"Bes ev yek çênabe." Lê ew berkeniya ku li ser rûyê wî hatiye çêkirin û kişandina nefeseke cixareyê bi sarbûna derketina rokê di sibeheke zivistanê de. Ew bi bijîşk dide fehmkirin; "Erê em ne bi lez in, lê tiştên ku em bixwazin dê pêk bên."

Qêrîna wî ber bi ezmên ve diçe. Heya ew kesê ku temaşeya karê bijîşk dikir bawer nedikir ku hîn ev deng û hêz di laşê wî de mabe û bê hemdî xwe ber bi derî ve beziya û girt. Gava bi şûn de vedigere, dengê terqiniya hêsin dikeve guhên wî; li biniyê sênîka li pêş bijîşk dinihêre berikeke ji ên şeşara neh di nav leka xwînê de dibirûse. Wê hingê kenekî mirî li rûyê wî belav dibe. Dest datîne ser milên bijîşk dihêle ew ji cih veciniqe, wekî ku tu wî ji xewneke giran şiyar bikî.

"Te tişt nedît." Û destmaleke kaxizî dide dest wî. "Tu karî destên xwe bişo. Xwedê tev karê te be. Bes wekî me gotî, te tişt nedît." Bêyî ku li hêviya pirsên bijîşk bimîne, ew ji odeyê derdikeve. Pir naçe şagirtekî wî dikeve hundir û rê pêş bijîşk dike. Ew dixwaze bêje ku ev ê li ser têxt, a niha bêhtirî her demên din, hewceyî wî ye, lê derî vedibe û dest li pêş rêdixîne ku kerem bike ji vir û pê ve karê me ye.

Aramê Soro nîvşiyarî dibe. Janeke bêbinî di kezebê de ye; dilê wî ji jêr ve hildide û vedireşe. Lê ji vê sibehê de tu tişt neketiye zikê wî. Avine zer di qirika wî re, bi ser textê leşkerî de diherike. Berî wî bê benc têxînin bin kêra teraşê, hin caran, tiştên ku pê re çêbûbûn dihatin bîrê. Lê niha, ji bilî guloverine sor, tu tiştê din jê ve nayên xuyan. Piştî demekê hest dibe ku cihê li ser hatiye dirêjkirin hatiye guhartin.

Şev û rojekê wî bêdeng di odeya mirinê de dihêlin. Di roja duduyan de, piştî ku hinekî jana birînê ko dibe, Arêm dixuşînin odeya jiyanê, ji van kesan re, zimanekî wan î taybetî heye. Li piştmaseya ku di sînga odeyê de danîne, mirovekî bê xewn rûniştiye, heya bi demekê dihêle Aram û her duyên din, ku ew xistibûn nav xwe de, di nîvê odeyê de bê deng rawestin. Dûv re carekê çavan hildide û li wan dinihêre, lê ji nuh ve vedigere; pelên pêşiya xwe, bê armanc, tev dide.

"Aramê Soro, di sala 1970'î de hatiye holê, li Gundê Wêranê, li herêma Mêrdînê. Di sala 1991'an de, ji dibistana bilind ya mamostetiyê derçûye. Ev du salên wî ne ku di dibistanên zarokan de dersan dide. Wî çend dibistan guhertine. Hevalê Partiya KUK e; çend caran ji aliyê hêza Asayêsa Rêzanî ve hatiye xwestin. Cara dawî di sala..." Wî kesî di vir de çavdêrka xwe danî ser wan pelan û ber bi Aram ve nihêrî "Tê bîra te kengî bû? Wê hîngê tu tişt li ser te nehatibû girtin; te her tişt înkar dikir." Bi gotina dawî re ji pişt maseyê derket û bi gihîştina ber wî, şerqiniya şeqamekê bêdengiya odeyê diçirîne. "Herin şûşeyekî ji min re bînin." Wî ji yekî, ji yên ku bi Arêm re ketibûn odeyê, xwest û bi dilsarî vegerî pişt maseya xwe.

Dema ku ew ê çûyî tev şûşe vedigere, ew ê pişt maseyê bi wan dide fehmkirin ku wî li ser bidin rûniştin. Aram heya bi demekê nas nekir ew çi dikin, lê gava bi wî digirin û dixwazin pantiron jê bikin, devê dojeheke qirêjiyê di dev û bêvilên wî de vedibe û dihêle her duyên di nik wî de jê birevin û heya ew ê li pişt maseyê jî bêvilên xwe bigre. Lê careke din nîşanî wan dide ku karê xwe bibin serî. Di wê hîngê de her çar dengê giriyekî zarokan dibihîzin, lê giriyê Aramê Soro nikare wî ji bizava şûşe dûr bixîne.

Ev bû sê roj ji bilî avê, tiştekî din neketiye rovikên wî. Di kêliya ku şiyar dibe de jî, ji bilî êşa ji birînên wî tê, bêhnek genî dike. Dest dixe hundirê derpiyê xwe; dibîne ku bi xwîn û pîsiyê hatiye dagirtin, bê şermî digirî. Di wê hîngê de derî vedibe û bi panekê re kesekî nuh li nik wî kulor dibe. Lê Aramê Soro careke din bê liv dikeve.

Şêrgo heya bi demekê bê liv di cihê xwe de dimîne. Reşiya hundir nikare bêhna genî veşêre. Dema ku guhên xwe tûj dike, nalîna kesekî di taya mirinê de tê wî. Bi dudilî, xwe ber bi koşa ku nalîn jê tê ve, dixuşîne. Laşekî kefnikî di wir de dibîne, lê bêhna wî dihêle jiyan di damarên mirov de ziwa bibe. Heya demeke dûvedirêj wî kesî nas nake. Dipirse: "Ka vî çi kiriye? Gunehê wî çi be jî, ew ê ne li gor vê yeka ku bi seriyê wî kirine be." Dema dixwaze cilan jê deyne, hiskîniyek ji nişka ve pê dikeve. "Çawa...çawa di sê rojan de ew wilo guhartin û gihandin pileyekê ku ez wî nas nekim." Di wê kêlîkê de Aram çavan vedike û bêyî ku binasê ev ê bi wî re kî ye, ji nuh ve dide hev û bê guhdan laşê xwe bi dest wî de berdide.

Şêrgo wî tazî dike û heya ku jê tê laşê Arêm bi kirasê xwe mist dide û tevî yên wî dixîne koşeyeke odeyê. Lê piştî ku cilên xwe li wî dike, xwe li ber hevalkirês dibîne. Li dora xwe dizîvire ku hesîrekê bibîne û têxîne bin wî, lê ode odeya mirinê ye; ji bilî çend mişkên birçî ku li bendê ne, yek xwe ji bîr bike û êrîşî guhên wî bikin, tu tiştî din nabîne. Di wê hîngê de çêjna taliyê di bin zimanê xwe de dike, û ber bi kuleka derî ve dibeze.

Bi vebûna derî re, careke din ew tê avêtin û di nik Aramê Soro de kulor dibe. Hîn wî bêhna xwe dernexistibû, birûsa hêsin di bin tîrên ku bi vebûna derî re derbas bûne hest dike. ✵

www.arsivakurdi.org

Çû

Cemîl Oğuz

Ez bêyî ku li der û dora xwe binihêrim li trênê siwar bûm û li ser rûniştekekê rûniştim. Trên, hedî hêdî, tevî teqereqa xwe û dengê tûtikê ku nîşan dide dikeve rê, tevgeriya. Her ku çû lez girt, her bi vî awayî teqereqa wê jî. Piştî demekê ez bi ser xwe ve hatim. Min li pêşiya xwe nihêrî. Lê xwezî ez bi ser xwe ve nehatama û min li pêşiya xwe nenihêriya. Xwezî min ew nedîta. Ma piştî dîtinê êdî xwezî fêde dikin? Ma êdî xwezî dikarin vegerin, bikevin cihê ku jê hatine der? Delala li hemberî min rûniştîbû, bû sedema vê xweziyê. Ew bê gotin, bê nîqaş û bê pesn delal bû. Wisa delal bû, dikaribû mirovan bihelîne, bala mirov bikişîne ser xwe û bike evîndarê xwe.

Li hemberî delaliya wê, ez bûbûm wekî peykerekî û min tenê li wê dinihêriya. Wê jî hay ji vê yekê hebû, lê tişt nedigot, ne bi gotin, ne jî bi tevgereke xwe. Piştî 15 deqîqeyan wê xwe amade kir ku li rawestgehekê peya bibe. Min jî da dû, bêyî ku rawestgeha min ew be, dibe ku êdî rawestgeha min wê ew baya. Ew peya bû, ez jî li dû. Ew meşiya, ez jî dimeşiyam. Ew diçû, ez li dû. Ew gihîşt ber deriyê mala xwe, min lê nihêrî. Di wê kêliyê de, ez nikarim ji we re qal bikim ku min çi qas dixwest ew min vexwîne hundir. A rast dibe ku wê jî dixwest min vexwîne hundir, lê derî hate girtin, ez li derve mam. Min fehm nekir deriyê dilê wê jî hate girtin an ew hê vekiriye.

Rojeke din, berî ku tîrêjên rojê serê xwe ji pişt çiyayên rojhilat re derxin, ez li heman kûçeyê bûm, li pêşberî heman deriyî. Çavên min di heman deriyî de zîq mabûn. Deng û hewara çûn û hatina erebeyan, leza mirovên ku diçûn ser karê xwe, qelebalixa xwendekarên ku diçûn dibistanên xwe qet ne di xema min de bû; tew wekî ku ev tişt li der û dora min naqewimin min qet nedibihîst jî.

Piştî ku roj ber bi germbûnê ve diçû, derî vebû, ew derket derve û dîsa meşiya. Dîtina min ji aliyê wê ve, ew qet şaşwaz nekiribû, lê dilê min zêdetir lê dida.

Ew meşiya, ez ketim dû. Demek wisa derbas bû, bêyî ku ji devê min an jî ji devê wê peyvek jî biherike... Piştî demekê vegeriya bi ser min de; pêşîn kete nava çavên min, di nav wan de li her tiştî geriya, her tişt pîva, wezinand, hilgirt dest, paşê li bejn û bala min nihêrî û di dawiyê de got; "Navê min Şeyda. Ya yê te?"

Xwedê! Ma min ê çi bigota! Ziman li min lal bû, rûyê min sor bû, dilê min zêdetir lê da. Xwêdanê xwe li hemû laşê min pêça, dilopek xwêdan ji pişta min ve wekî ku di çemekê de biherike, ber bi jêr ve herikî. Min nedikarî xwe li ser piyan bigirim, hema hema ez li erdê diketim. Min nedizanî ez çi bibêjim, çawa ji nav vê tevgerê derêm û çi bikim... Dîsa ew hat hawara min bi bişirîn û gotina xwe; "Ê, me tu nas nekirî!"

Ez hê nû hatim ser hişê xwe, ji nû ve xwîn kete rûyê min, lê gurmîniya dilê min hê ranewestiyabû. Bi hezar û yek zehmetiyan min got, "Ez Cemîl." Tenê ev peyv û ez dîsa sekinîm. Zimanê min bû wekî gilokekê û peyv di navê de winda bûn.

Çavên wê keniyan, ken xwe li devê wê bar kir, paşê ber bi min ve hat û ez rehet bûm.

Belê wisa bû destpêka çîroka me, lê bi vî awayî neqediya. Piştî mehekê ku em li cihekî bêdeng rûniştibûn, peyvên ku wê di jiyana min de şopên mezin bihêlin, wê jiyana min tevlihev bikin û dibe ku demek dirêj ez nehatama ser hişê xwe ji devê wê rijiyan: "Belê Cemîlê min. Temam, ez ji te hez dikim, lê hezkirineke din, a ji ya te mezintir li cem min heye. Gere ez biçim."

Wekî ku yek aveke cemidî li min bike, ez di cih de sar bûm; bêdengiyê dest pê kir. Ne min dikarî ew bida sekinandin, ne jî wê dikarî bisekiniya. Cara dawî me hev hembêz kir. Ew çû, min nekarî avine jî li dû wê birijînim.

www.arsivakurdi.org

TRen Sergisi Üzerine

RÖPORTAJ: FERDA ÇAĞLAYAN

Özcan Ağaoğlu ve Erhan Gürhan'ın Siyah-beyaz fotoğraflarından oluşan "TRen" sergisi, 23 Mart-24 Nisan tarihleri arasında İstanbul Fotoğraf Merkezi'nde izleyiciyle buluştu. Demiryolları ve çalışanlarının, ayrıca tren ve onunla yolculuk eden insanın gerçeğini binlerce sözden daha etkili bir biçimde bizlere sunuyor. Bu fotoğrafların her bir karesi kısa bir an sayılabilecek yolculukları sırasında bu insanların yaşamlarına dair neredeyse tüm sosyolojik verileri yansıtıyor. Diyarbakır'dan Çukurovaya pamuğa, sebze tarlalarına... mevsimlik hayatlarının öyküleri ve diğerleri, makasçısı, işçisi. Ağaoğlu ve Gürhan sorularımızı yanıtladı.

Neden tren? Nasıl karar verdiniz?

Çocuk yaşlarımızdan itibaren tren istasyonlarına yakın oturduk. Vaktimizin bir kısmı trenlerle iç içe geçti. Doğal olarak tren ile aramızda sevgi bağı oluştu. Trenin gizemi, gücü, bu güce rağmen paralel iki raydan dışarı çıkmaması, yani uysallığı bizi bu projeye yöneltti. İnsan yaşamında trenin önemi, bizi, 'niye bir tren projesi yapmıyoruz'a götürdü. İncelendiğinde, her insanın yaşamının bir diliminde trene dokunduğunu görüyoruz. Trenin insanla bu kadar iç içe olması bize salt tren değil, tren-insan ilişkisini öne çıkaracak bir çalışma yapmayı tasarlattı.

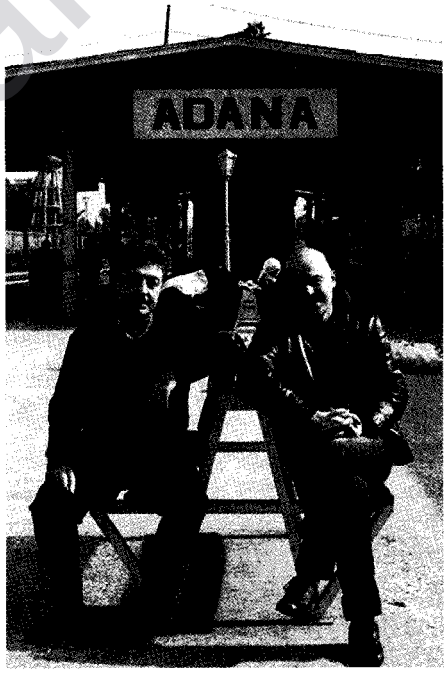

"Çalışmamız 5 yıl sürdü"

Projeye gerçekleştirmek ne kadar zamanınızı aldı? Nasıl bir çalışma yöntemi izlediniz?

Proje hazırlığımız bir yıl sürdü. Doğru zamanda doğru yerde olabilmek çok önemli idi. Birkaç örnek verirsek, mevsimlik işçi göçü zamanı Diyarbakır'da olmak, bayram öncesi davulcuların gidişi, bayram sonrası dönüşü, asker sevkleri... Anlaşılacağı gibi uzun bir ön araştırma döneminden sonra çalışmalarımıza başladık. Hayatımızın akışı içerisinde, her ne kadar işadamları da olsak, fotoğrafı hiçbir an bir kenara koymadık. Yaşantımızda neredeyse her gün bu projeyle doluy-

www.arsivakurdi.org

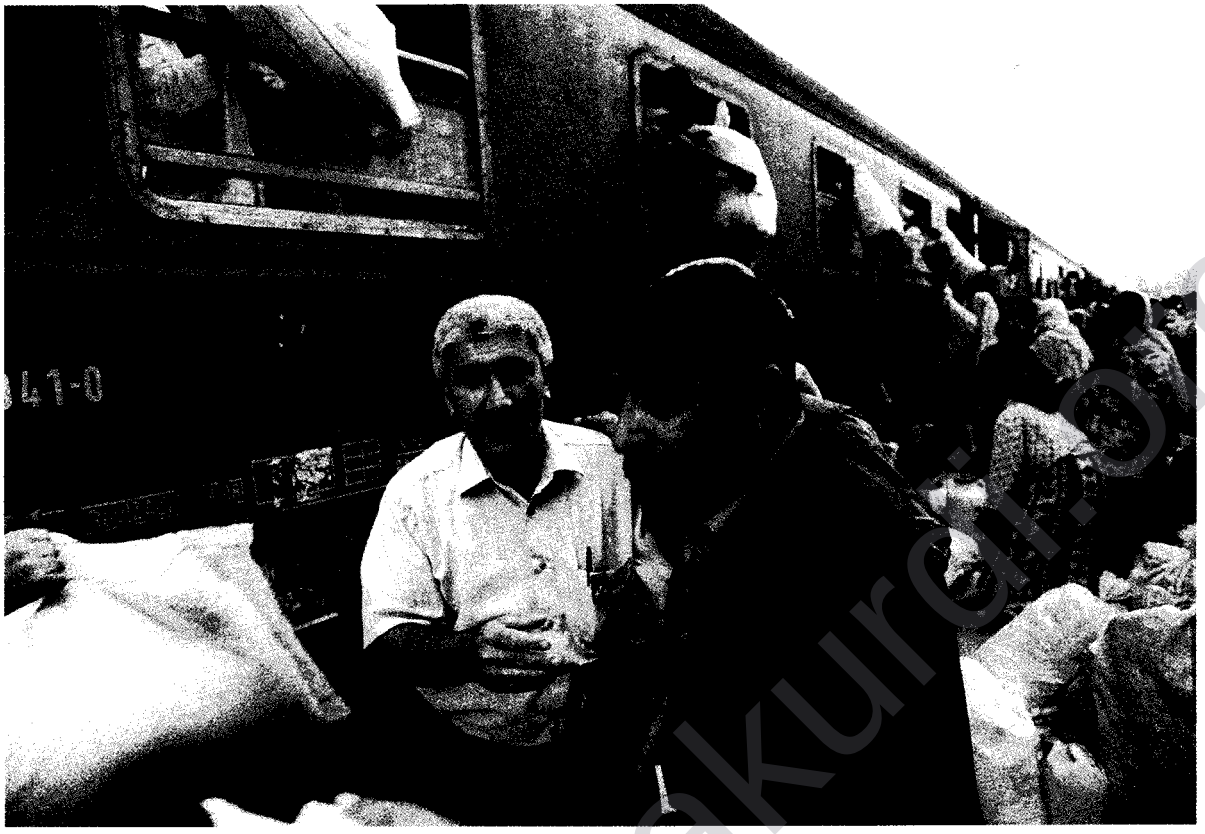

du. Çalışmamız 5 yıl sürdü. Yaklaşık 20.000 km yol katederek 7000 kare fotoğraf ile projemizi tamamladık.

Adana'dan Diyarbakır'a, Elazığ'a ve oradan İstanbul'a kadar bir hat izlemişsiniz; ülkenin doğusundan batısına farklı coğrafyalar, farklı kültürler ama insanlar pek değişmiyor. Yoksulluk yansımış karelere, diğer insanlar vardı da siz kadrajın dışında mı bıraktınız?

Salt yoksulluğu belgelemek için yola çıkmadık. Dikkatle incelenirse farklı gelir grubundan yolcular görülebilir. Ancak çok doğaldır ki en ucuz ulaşım şekli olan tren alt gelir grubuna daha çok hitap ediyor. Özellikle kadrajımızı yoksulluğa çevirmedik. Olanı belgeledik...

Sanatta teknik önemli bir etken ama teknikle iş bitmiyor. Fotoğraf her şeyden önce bir sezgi, bir coşku, bir sevgi. Aynı zamanda da bir yüzleşme, tanıklık, iletişim. Sizin duygularınızı öğrenebilir miyim?

Teknik, fotoğrafta önemli bir etkendir. Ama her şey demek değildir. Fotoğrafı izlenebilir ve anlamlı kılan sadece teknik değil içinde yatan duygu, anlatım tarzı ve öyküsüdür. Teknik, iyi bir fotoğrafın anlatımında sadece aracıdır. Üzerinde tartışılıp, konuşulan fotoğrafın tekniği değil, öyküsüdür. Ara Güler usta, bir sözünde, "Her şey fotoğraf değildir, fotoğrafı hissetmek zorundasınız," der. Fotoğrafçı mesajını kendi görüş ve kapasitesi kadar verebilir. Bir fotoğrafın izleyicisi ise kendi görüş ve kapasitesi kadarını alır. Sosyal belgesel anlamındaki TRen çalışmamız şu anda tren-insan ilişkisi ile bizleri yüzleştiriyor ve dönemimize tanıklık ediyor.

Fotoğraflar, geçmiş zamanda çekilmiş hissi uyandırıyor. Trenin çevresindeki yaşamlar, demiryolu emekçilerinin çalışma mekânları ve buralardaki hayatları, yolcuların yaşamlarıyla benzerlik gösteriyor. Her şeyin bu kadar hızla değiştiği süreçte neredeyse tek değişmeyen, ya da çok yavaş değişime uğrayan demiryolları ve yoksulluğun hakim olduğu insan manzaraları...

Fotoğraflardaki zaman şimdiki zaman... Diğer ulaşım sistemleriyle kıyaslandığında Türkiye'deki en az yatırım alan ulaşım sektörünün demiryolları olduğu apaçık ortadadır. Bu tamamen hatalı bir politikaydı... Aynı gözlükle bakıldığında onu kullanana da, emekçisine de az yatırım yapıldı. Böylelikle trenin ve insanlarının gelişme süreleri yavaşladı. Demiryolcularda halkın kendisi olduğu için buradaki hayatlar, çalışma mekânları ve yolcuların yaşamları birbirine benziyorlar.

Irak'ta Amerikalı ve İngiliz askerlerin yaptığı işkencenin fotoğrafları Dünyayı sarstı. Bu durum fotoğrafın gücünü gösteren sıcak bir örnek. Sizin çektiğiniz, sergilediğiniz ve kitapla da birçok kişiye ulaşan fotoğraflarınız, ne-

www.arsivakurgu.org

www.arcivakural.org

leri değiştirebilir, ya da etkileyebilir; hedeflediğiniz şey ne idi?

Türkiye'deki ulaşım tezatlarını iyi ve kötü yönleri ile göstermeye çalıştık... Sergi ve kitabımıza ilk bakıldığında her ne kadar yanlış politikalarla bugünlere gelen tren algılanıyorsa dahi dikkat edilirse milletimizin farklı kültür mozaiğini ve iç zenginliğini ortaya çıkarmaya çalıştık. Örneklersek; kompartımanını oturma odasına çeviren kadın... Bir kompartımanda ibadet eden adam, başkasında içkisini içen gençler. Komadaki hastasını taşımak için ambulansa gerek duymayan aile. Evini taşımak için kargo firmasına ihtiyaç duymayan anne ve çocuk... ve benzerleri.

Demiryollarımızın gelişmesi için dikkatleri çekebilirse fotoğraflarımız sosyal belgesel anlamında görevini yapmış demektir.

Neden siyah beyaz çalışmayı tercih ettiniz?

Teknik ve duygu boyutunu ele aldığımızda siyah beyaz tercihimizi yapmakta zorlanmadık. İzleyenlere kendi renkleri ile görme özgürlüğü verdik.

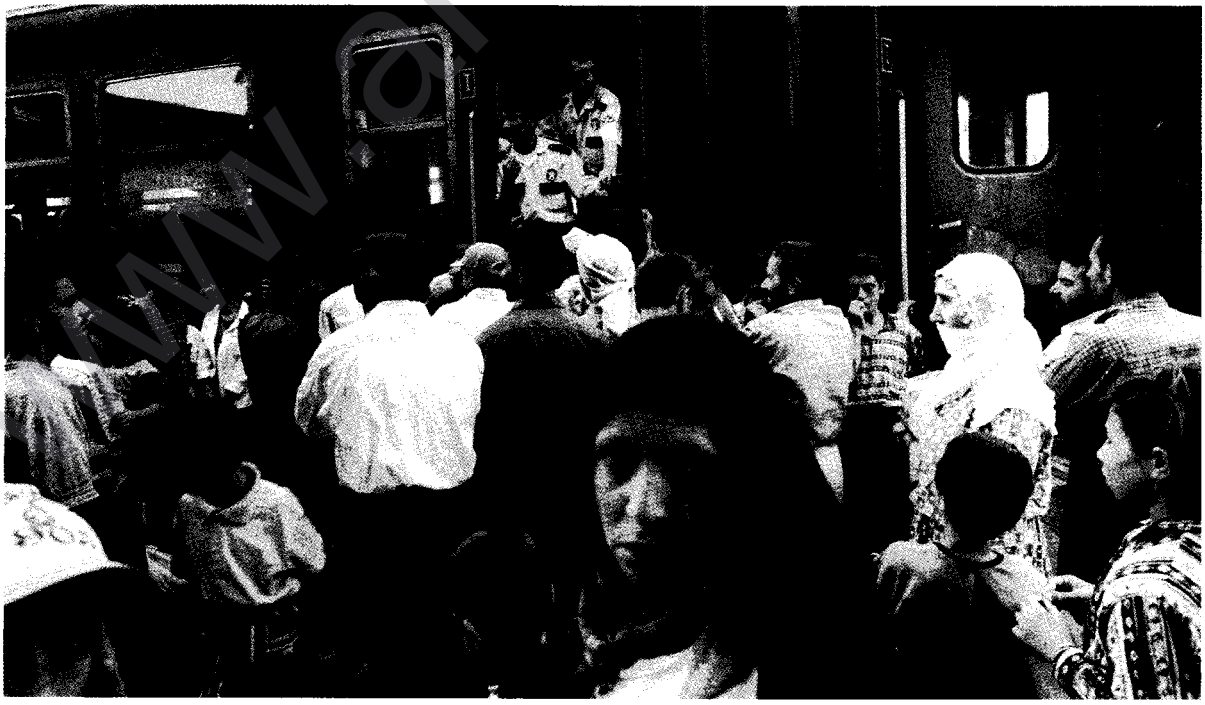

www.arsivakurdi.org

Çelengekî xebata azadiyê:
Osman Sebrî

Fehîm Işık

Edebiyatnasê kurd Prof. Qanatê Kurdo, di kitêba xwe ya Tarîxa Edebiyata Kurdî de helbestvan û siyasetmedarê kurd Osman Sebrî, weha dide naskirin: "*Li paş Cegerxwîn şêrê serê çiyayê Kurda yê duwemîn Osman Sebrî ye. Di rewşenbîrkirin û şerê xwenaskirina Kurdan de gelek roj û salên giran li pêşiya wî mêrî bûne. Lê ew îş û karê xwe de ji riya xwe venegeriyaye, xebitiye, şer kiriye, bo xatirê serxwebûn û azadiya neteweyê Kurd.*"[1]

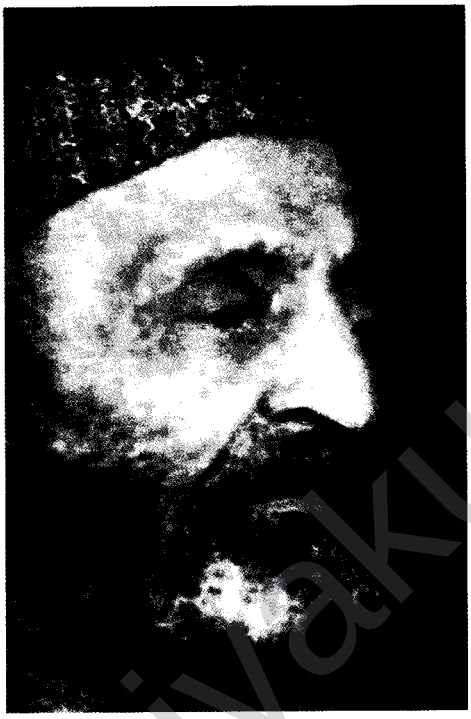

Weşanên Pêrî îsal
Diwana Osman Sebrî weşand

Bêguman, mirov gava Osman Sebrî bide naskirin, ne tenê aliyê wî yê edebiyatzaniyê, divê aliyê wî yê siyasî jî bide naskirin. Li aliyê din ew jî wekî Cegerxwîn, xwe bi aliyê xwe yê edebî, ango bi helbestvaniyê nade naskirin; xwe bi piranî wekî şerkerekî riya azadiyê dide zanîn. Bi gotina Osman Sebrî, eger ew kurdekî bindest nebûya, helbestek tenê jî nedinîvîsand. Bi vî awayî, Osman Sebrî û Cegerxwîn, gelekî dişibin hev. Belê, her du jî bi hemû heyiyên xwe ve cangoriyê azadiya gelê kurd in.

Osman Sebrî, 7'ê Çiriya Paşînê 1905'an de li gundekî Meletiyê, li Narîncê hatiye dinyayê. Bavê wî, serekşîretekî herêmî ango serekeşîrê Mirdêsiyan e. Navê bavê wî Sebrî ye. Dema Osman Sebrî deh salî ye bavê wî diçe rehmetê. Piştre, diya wî Emîne, bi apê Osman Sebrî re ango Şukrî Begê axayê Mirdêsiyan re dizewice. Perwerdeyiya Osman Sebrî ewil car li cem apê wî dest pê dike. Apê wî ji Osman Sebrî hez dike; lê xwedîtiyê dike û wî diparêze; her weha wî dide xwendin jî.[2]

Şukrî Begê axayê Mirdêsiyan, ango apê Osman Sebrî jî beşdarî Serîhildana 1925'an dibe. Piştî ku Serîhildan têk diçe, Şukrî û birayê wî Nurî Beg tevî Şêx Seîdê Pîran li Amedê tênê sêdarkirin. Osman Sebriyê ciwan jî wê demê tê girtin û hetanî sala 1928'an li bajarê Tirkiyeyê Denîzliyê di zindanê de dimîne. Piştî ji zindanê derdikeve, vedigere Meletiyê û karê xwe yê welatparêziyê û dijberiya rejîmê didomîne. Li ser vê yekê careke din, tevî 26 serekeşîr û axayên kurdan tê girtin û çendekê li zîndana Meletiyê dimîne. Piştî heft mehan ew û axayên din tênê berdan; lê hukumet dîsa li pey wî ye.[3] Carekî din biryara girtina wî, heta bi gotina Cegerxwîn, biryara îdama wî derdikeve.[4] Lê Osman Sebrî xwe nade dest û di sala 1929'an de derbasî Suriyeyê dibe. Jiyana Osman Sebrî ya li Suriyê jî bi meşeqet û zehmet e. Rojên ewil bi mal û mindalê xwe ve li bal Qedrî Cemîl Paşa dimîne. Jiyana wan gelek zor derbas dibe. Di wan salan de Serîhildana Agirî jî têk çûye û gelek kurdên welatparêz jî hatine Suriyeyê. Ev welatparêzên kurd careke din hewl didin ku kurd li hemberî zordaran serî hildin. Serkêşiya vê yekê Celadet Bedirxan, Haco Axa, Qedrî Cemîl Paşa, Osman Sebrî û gelek kurdên welatparêz dikin. Ev ên navkirî xwe amade dikin ku vegerin Bakur û dest bi xebata serîhildanê bikin. Biryar digirin ku her yek bi hêzê xwe ve derbasî Bakur bibin. Lê di nav wan de, tenê Osman Sebrî bi komeke kurd ve ji hêla Berazan derbasî Bakur dibe. Ew û hêza wî li Bakur dora qereqolekî jî digrin û dest datînin çekên wan. Lê ew bi tenê bûn. Ji ber vê yekê bi ser nakevin û bi paş ve vedigerin Suriyeyê.

Li ser van bûyeran hukumeta Tirkiyeyê ji hukumeta Suriyeyê daxwaz dike ku Osman Sebrî û serîhildêrên din teslîmî Tirkiyeyê bike. Suriye, serîhildêran teslîm nake; lê hinekî wan ji sînor dûr dixe, li Şamê cih û war dike; Osman Sebrî jî sirgûnî grava Madagaskarê dike.

Osman Sebrî demekê li grava Madagaskarê dimîne. Piştre careke din vedigere tê Suriyeyê û tevî civata Xoybûnê xebata xwe didomîne. Demekê berpirsiyariya Xoybûnê ya şaxa Şamê jî dike. Piştî du salan ji Xoybûnê dûr dikeve. Ew û Qedrî Cemîl Paşa û malbata Bedirxan li hev nakin ango dubendî dikeve navbera Osman Sebrî û yên din.[5] Piştî ku Osman Sebrî ji

www.arsivakurdi.org

Xoybûnê vediqete, li hin saziyên din jî kar û xebatên xwe yê welatparêzî û şoreşgeriyê dimeşîne. Ji ber vê yekê jî rojekê rehetiyê nabîne. Her roj û her demên wî di bin şkence û di zehmetiyê de derbas dibin. Gelek caran, heta bi gotina Osman Sebrî bi xwe, 18 caran tê girtin û zîndanîkirin.[6] Ne tenê li Tirkiyeyê û Suriyeyê, li Iraqê, ango li Mûsil û Bexdayê de jî di zîndanê de dimîne. Lê ev zilm û zor, wî ji riya wî venagerîne. Wekî ku Cegerxwîn dibêje, ew gelperestekî xurt e û ji dostê xwe re dost, dijminê xwe re jî dijmin e.

Osman Sebrî, mirovekî gelekî tûre ye. Bi çi awayî dibe bila be, neheqiyê tu caran qebûl nake. Li hemberî neheqiyê çi ji destê wî bê, dike. Ji ber vê yekê gelek caran, qasî ku li hemberî hevalên xwe tûre dibe li hemberî dijminên xwe tûre nabe. Çimkî ew, dijminên xwe bêminet dihesibîne. Ew di nivîseke xwe de dijminan weha dide naskirin: "*Neyar neyar e, çi ji destên wan bê dikin û tiştekî şûn de nahêlin. Li gor wê jî divê mirov xwe amade bike û li ber xwe bide. Ji bo vê sedemê jî navê wî kirine dijmin.*"[7]

Osman Sebrî, ji bilî helbestan gelek çîrok, gotar û meqaleyên siyasî jî nivîsandine. Ji van çîrok, gotar û meqaleyan û her weha ji helbestên wî gelek di Hewarê û piştre jî gelek kovarên kurdî de hatine weşandin. Lê ew, di nav hemû nivîsînên xwe de, bi zêdeyî ji helbestên xwe hez dike. Osman Sebrî, li ser helbestvaniya xwe weha dibêje: "*Qet tu caran nedifikirîm ku helbestên xwe berhev bikim û bikime dîwan. Ji ber ku berî her tiştî ez xwe helbestvan nabînim. Lê tiştên ez dinivîsim dema ku ji aliyê mirovên welatparêz û şoreşger ve têne xwendin, kêfa min tê û ez dilxweş dibim. Ji bo vê sedemê jî dem û dem ez helbestan dinivîsînim. Heger helbest û çîrok ji bo hişyarbûna gel bêne nivîsîn, dê ciyê xwe di tevgera rizgarîxwaz a demokratîk de bigirin û dê rola xwe ya pêşketî bilîzin. Min jî da ku ev rol bête lîstin hemî berhemên xwe nivîsîne.*"[8]

Hewceyê gotinê ye ku, gelek helbest û çîrokên Osman Sebrî, bi terzeke marşî hatine nivîsîn û ji aliyê gelek hozanan ve jî hatine gotin. Osman Sebrî sedema vê terzê xwe li peyvên xwe yên jor de diyar dike. Lê sedemeke din jî heye ku, ew jî ji aliyê Osman Sebrî ve weha tê diyarkirin: "*Piştî mezin bûm mêldariya şîîrên Kurdî li nik min çar bû û mîn gelek şîîr ji ber kirin. Lê mixabin ku ji Dîwana Melayê Cizîrî û Mem û Zîna Ehmedê Xanî pêva şîîrên Kurdî li nik me tunebûn. Ji ber vê yekê min şîîrên Tirkî yên siyasî dixwendin. Bi şopa ku wan şîîr û çîrokan di canê min de hiştibin bi hêsanî berê min ketibû riya têkoşîn û gelparêziyê.*"[9] Belê, Osman Sebrî di xortaniya xwe de, ango hê ku helbestên xwe nenivîsandine, ewil car helbestan ji ber dike û ev helbest jî piranî helbestên tirkî yên siyasî ne. Ev meyla Osman Sebrî, dû re tesîra xwe li ser helbestnivîsandinê jî dihêle; bi gotineke din piraniya helbestên Osman Sebrî bi terzê marşan in û li ser rizgarî û azadîxwaziyê ne. Bi raya min sedemeke vê jî, helbestên siyasî yên tirkî ne ku Osman Sebrî hê di ciwaniya xwe de ew ji ber kirine.

Divê bê gotin ku, leqabeke meşhûr ya Osman Sebrî jî heye. Leqaba Osman Sebrî ji xebatkariya wî ve tê û bi taybetî li Suriyeyê heta ev leqabê wî neyê gotin, kes Osman Sebrî nas nake. Leqaba Osman Sebrî Apo ye. Li hin cihan jî bi navê Apê Sebrî tê naskirin. Wî, hin helbest û çîrok û meqaleyên xwe bi van leqabên xwe jî nivîsandine.

Osman Sebri, piştî 88 saliya xwe, di 11'ê Çiriya Pêşînê 1993'an de li Suriyeyê gihîşt ser heqiya xwe. ❋

Marşa Aştiyê

Xortê çak rabe zû me divê dilşadî
Serxwebûn, aşîtî, serbestî, azadî
Van tiştan her divê pir xebat, west û xwîn
Berî me sed hezar, sed hezar tê de çûn
Koledar bûne har, van divê ceng û şer
Di vê rê pirr didin dolaran zêrê zer
Agirê şer dadan, koriya bû dûje
Tanq û top qembele xwîna wan dirêje
Ev hemî di riya dewlemendên çillek
Dimrin keç û kurr, mêr û jin lek bi lek
Mehêlin şer bibe aşîtî ol û jîn
Em bira tev hemî bo çi ev gir û kîn
Sor û gewr, reş û zer em yek in tev bira
Hemiyan yek rê ye, yek raman, yek çira
Mesîhî, Mûsewî, Misliman hemdem in
Mecûsî, Yêzîdî tev kurrên Adem in
Me divê aşîtî naxwazin şer û bend
Bimirin koledar şerrxwazên dewlemend
Her bijî aşitî, aşitîxwaz bijîn
Serbilind, serfiraz her wekî baz bijîn

Jêrenotên Nivîsê

1. Tarîxa Edebiyata Kurdî, Weşanên Oz-Ge, Anqere, 1992, rp. 166.
2. Ji nivîsîna A. Balî ya lî kitêba 'Dîwana Osman Sebrî', Weşanên Pêrî, Stenbol, 2004, rp. 13.
3. Bûyîna Min, Osman Sebrî, Jî kitêba 'Dîwana Osman Sebrî', Weşanên Pêrî, Stenbol, 2004, rp. 19.
4. Hayat Hikayem, Cegerxwîn, Weşanên Evrensel Basım Yayın, Stenbol, 2003, rp. 210.
5. Hayat Hikayem, rp. 211
6. Bûyîna Min, Dîwana Osman Sebrî, rp. 20.
7. Ji nivîsîna A. Balî, Dîwana Osman Sebrî, rp. 14.
8. Ji nivîsîna A. Balî, Dîwana Osman Sebrî, rp. 15.
9. Bûyîna Min, Dîwana Osman Sebrî, rp. 20

www.serxwebun.org

Xoverdayîşê kurdan ê seserra 20î de cayê kirmancan (zazayan)

AMADEKER: MUNZUR ÇEM

Xoverdayîşanê Kurdan ê millîyan de, kurdê ke kirmanckî (zazakî) qesey kenê, rolê înan çik o?

Merdim ke destpêkerdişê seserra 20î de nîyadano, bi rehetîye vêneno ke mîyanê kurdan de karo mîllî tayê hetan ra vurrîyo, kewto merhaleyêda newîye. Ma vajîme ke raya verêne roşnvîrê kurdan no dem de ameyî têlewe, dezgeh û sazgehî nayî ro ya kî virastî. Kar û gureyê nê sazgeh û dezgehan de çîyo ke babeta ma alaqadar keno, na wo: dîn û mezhebê xo çi beno bibo, kamcî lehça kurdkî qesy kenê bikerê, kurdan nê organîzasyonî pîya saz kerdê, pîya te de xebetîyê. Yanî kirmanc, kurmanc, soran ya kî sunni, elewî ferq nêkerdo, kamî ke armanc û desturnameyê înan qebul kerdo, kewto ci, te de gureyo.

1898 de şaîr Ehmedê Xasî bi nameyê "Mewlîdê Kirdî" mewlîdê nuşt. Lehçe ya Ehmedê Xasî kirmanckî (zazakî) bîye. O, kurdêde welatperwer bî û mewlîdê bi kirmanckî nuşt. Ey wast ke kirmancî kirmanckî mewlîd goş bidêne, kirmanckî qesey bikerêne û bi kirmanckî biwavêne.

Ma vajîme ke seserra 20î de, organîzasyonê Kurdan virên, 1900 de amo sazkerdene û nameyê xo kî "Kürdistan Azm-i Kavi Cemiyeti" yo. Virastoxanê ya kî sazkerdoxanê nê cêmîyetî ra yew Kurdizade Ahmed Ramiz o. Ahmed Ramîz, kirmancanê (zazayanê) Lice ra yo.

1908 de Îstanbul de "Kürt Teavün ve Terakkî Cemîyetî" (Cemîyetê Hetkarî û avêşîyayîşê Kurdan) ame sazkerdene û tayê çimeyî, mabênê sazkerdoxanê nê cemîyetî de kî nameyê Kurdizade Ahmed Ramizî danê.

Heto bîn ra destpêkerdişê seserra 20 de, Dêrsim û dor-bera Dêrsîmî de mabênê Osmanîyan û kurdan de xeylê cengî vejîyayî.

Ma vajîme, 1907 de Osmanîyan reyna est bi Dêrsimî ser, mabênê leşker û kurdanê rojawanê Derrsîm de cengêde girozin têra bî. Aşîranê Kurdan ra Qocan, Şemkan û Resîkan dormeyê Boxazê Alî de zaf rind xo verda û firsend ci nêda, tirkî ser nêkewtî.

Dagirkerî sernêkewtî labelê peyser game kî nêsete. Hazirîye kerde temam û 1908 de reyna est bi Dersimî ser. Leşkero ke no sefer de ca girewtî bî, leşkerê 1907 ra 4-5 qat vêşêrî bî. Xozat, Çêmîşgezek, Pulur, Nazmîya û Pêrtage de cengêde giran têra bî. Ca yo ke cengê 1907î te de amebî kerdene, kurdê ke kirmanckî (zazakî) qesey kenê, mintiqa înan de bî. Labelê hereketê 1908î bîbî hîra û kirmanc (zaza) û kurmancan (kirdasan) pîya xoverda.

Tawo ke Cengê Cîhanî yê Yewinî dest pêkerd, dorûbera Bîdlîsî de kî xoverdayîşêde neteweyî rojeve de bî. Konsolosê Rusya yê Bidlîsî Çîrkov, temuza 1912 de, raporêde xo de, kurdanê a mintiqa ser o nîya vano:"Nika, mabênê kurdan de ruh û heşarbîyayîşêde neteweyî esto û no hal game bi gamê mabênê pêroyîya şarê welatî de beno vila. (...) Kurdî Bidlîs û şaristananê bînan de wazenê ke binê bandura pêşeyan (xaman) ra vejîyêne..." (Rusya`nın Ûstanbul Konsolosluğu Belgeleri, 1907-13, Celîlê Cêlîlî ra neqilkerdox, K. Burkay, Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan, r. 463.)

1912-1921 de Kürt Talebe Hevî Cemîyetî taye kurdê ke kirmanckî (zazakî) qesey kenê na yê: 1. Dr. Fuat 2. Teyyîb Alî 3. Şadîyê Paloyî.

Nê hîremêna kî demê xoverdayîşê 1925î de Dîyarbekîr de ameyî dardekerdene.

Mabênê serranê 1912-1914 de Bidlîs de xoverdayîşêde mîllî peyda bî. Armancê xoverdayîşî, binê bandura Osmanîyan ra vejîyayîş û Kurdîstanêde xoser bî. Kirdas û zazayan pîya no xoverdayîş de ci girewt. Serekanê xoverdayîşî ra Mela Selîm zaza bî.

Çitur ke wendoxî zanenê, 1908 de hukim xodestgirewtişê Îttîhat û Terakkî ra dime, Kurdî, bi taybetî kî Îstanbul de aktîf bî û înan xeylê sazgehê kulturî û demokratîk saz kerdî ke nê pêro welatperwer bî.

Kurdê ke kirmanckî qesey kenê, têpîya înan kî no kar de cayê xo girewt. Hatta tayîne de giranîye înan ser o bîye. Ma vajîme ke goreyê haydarîya M. Nurî

www.desivalibri.org

Dersîmî, Dêrsim ra Mile Xidirî 1912 de Îstanbul de bi nameyê Kurdîstan Muhîban Cemîyetî dezgehê na ro. Ronayoxê nê cêmîyetî, hama hama ke pêro dêsmijî bî. Nurî Dêrsimî lîsta sazkerdoxan nênuşta labelê tawo ke merdim nivîsa ey waneno, reseno na peynîye. Ma vajîme ke Dêrsim ra Mîralay Xêlîl Beg û birayê xo Hesen, Erzingan ra Alî Paşa, Plemurîye ra Sey Îvrayîm. nînan ra tayê yê.

Têpîya Nurî Dêrsimî, tawo ke qalê kar û xebatê welatperweranê Kurdanê a roje keno, nameyê Silêman Çawişê kurêsijî kî dano. Silêman Çawiş, serekê 1200 karkeranê madenê Balya bîyo. Dêrsimî ano ra ziwan ke ey bi xo dizdîya çekî berdê Balya de teslîmê Silêman Çawişî kerdê ke mabênê karkeranê kurdan de bêrê vilakerdene û tawo ke îcab kerd hetkarîya hêzanê welatperweran bikerêne. Têpîya goreyê vatena Dêrsimî, o dem de Kurdê dêsmijê ke Îstanbul de hamalîye ya kî karê bînî kerdê, înan kî destek do Kurdîstan Muhîban Cemîyetî. Aye ra kî wet (dot), dêsmijê ke o taw Amerîka de bîyê, mabênê Kurdîstan Muhîban Cemîyatî înan de kî tekilîyêda germe bîya û înan pişdarîya nê Cêmîyetî kerda.

No hal kî ano verê çiman ke, o dem de hîsê welatperwerîye tenya mîyanê roşnvîran de nê, mîyanê şarî sadeyî (xebatkaran) de kî vilabîyaye bîyê.

Demê Cengê Cîhanî yo Yewin de, sey seranserîya Kurdîstanî, kurdê ke kirmanckî (zazakî) qesey kenê, mabênê înan de kî hîsê neteweyî ya kî mîllî roje bi roje bî xirtî, no sebeb ra kî mabênê înan û Osmanîyan de lej û ceng qet nêbirrîya.

Heto bîn ra, têpîya ê serran de têkilîya şarê Dêrsim û rusan de kî tayê nuxtayê balkêşî estê. Dêsmijî hetê ra dustê rusan de ameyî, înan de dapêro ke mekuyêne Dêrsim, hetê ra kî seba aştîye kewtî tekilîye, wast ke bêrêne hurê. Aye ra kî wet (dot), rusan ra yard_m wast ke bibêne wayîrê heqanê xu yê mîllî (neteweyî).

Nimûne: Êno zanayene ke sireyê nê herbî de, pîlê aşîra Kurêşan Alîyê Gaxî, nêzdîyê Plemurîye de qumandarê rusî de qesey kerdo û bi kilmekîye vato ke "Dêrsim mekuyêne. Ma tirkî nîyîme, kurd îme. Ma nêwazeme sima de pêrodîme. Mabênê ma û tirkan de lej û pêrodayîş esto. Çeke bidêne ma, ma tirkan de pêrodîme, heqanê xo bigêrîme."

Naye ser o mîyanê qumendarê urisî û Alîyê Gaxî de peymane virazîya, urisî zor nêdo Dêrsim. Heto bîn ra Alîyê Gaxî eynî dem de dêsmijî dayî arê, est bi Nazmîya, Mazgêrd, Pêrtage û çarsancaqî ser; îdare girewt xodest. Hen aseno ke no hereket, peymana Alîyê Gaxî û rusan ra dime bîyo. No mîyan de, mabênê şarê Dêrsim û leşkerê Osmanîyan de zobîna kî cengê muhimî têra bî. Çimeyê de Erkanê Pêroyî yê Tirkîya de no derheq de wina (nîya) vajîno:

"... Tawo ke urusî hetê Têrcanî ser ameyî, bi tizkerdişê înan dêsmijan nuxtayanê zayifan de dest pêkerd galimê ordîyê tirkî kerd. Hata vileyê Cîbîce de est bi Tumena 36îne ser û dest na ro çekan ser, tumene bine ra kerde bêçeke." (Alb. Halıcı, Türkiye Cumhurîyetinde Ayaklanmalar, Genelkurmay Yayını, s.373)

Goreyê tayê çimeyan, aşîranê Dêrsimî ra tayîne ancîya no dem de muracaatê Çarê Rusya kerdo û seba sazkerdişê dewletêda kurdan ci ra yardim wasto.

Çi esto ke na rewşe nîna o mane ke mabênê kurdan û Osmanîyan de qet tekilîye çîne bîye û kurdan piştî nêdê Osmanîyan. O dem de xeylê axa û aşîranê kurdan, ilan kerd ke ê nêwazenê ke Osmanîyan ra cîya bêne û Hîlafet birijîyone. Wastişê înan o bî ke heqe kurdan ê neteweyî ede çerçewa Împaratorîya Osmanîyan de bêrê dayene. Şik çîn o ke kurdê ke bi no tore hereket kerdo, mabênê înan de kurdê ke kirmanckî qesey kenê ê kî estê. Ma vajîme ke, 22 Gucîge 1920 de tayê serekaşîranê dorûbera Erzinganî "Komîserîya Fransizî ya Berzî" rê telgrafê ruşna, dustê kar û gureyê Şêrîf Paşayî de vejîyayî. Bêguman no nustişê nê telgrafî de destê Osmanîyan esto labelê sey dokumetê çîyêde balkêş o. No telgiraf serekaşîrê ke kirdaskî û kirmanckî (zazakî) qesey kenê pîya nuşto.

Kar û gureyê ê demî de nuxtayêda muhime kî na ya: Kurdanê Qoçkîrî û Dêrsimî sirê sazkerdişê Meclîsê Anqara de piştdarîyêda girde nêdê Mistefa Kemalî. Propagandaya ke tirkî nê meseleyî ser o kenê, raste nîya. Vajîme ke aşîranê a mintiqa yê girdan ra kesî "milewekîlîye" qebul nêkerde. Hesen Xêyrî, eslê xo dêsmij bî, labelê pîyê xo rew ra bar kerdîbî şîbî qeza Qêyserîye Sariz, mîyanê miletî de wayîrê têsîrêde zêdeyî nêbî. Dîyap Axa bi Miçê Zêynî ra kî tenya qismêde aşîra Feratan ser o wayîrê têsîrî bî.

Merdim ke raste vazone, ê serran de otorîta dewlete hama hama ke Dêrsim de nêmendîbî, his û wastişê neteweyî xeylê avê şîbî. Têkilîya mîyanê kurdanê Qoçkîrî, Dêrsim û Erzinganî kî game bi game bîyêne xirt e. Kürdîstan Tealî Cêmîyetî, bi taybetî kî Dêrsim û Qoçkîrî de xeylê aktîf bî. Tayê cayan de şubeyê nê Cêmîyetî amebî rakerdene. Qezeta ey "Jîn" mintiqa de amêne vilakerdene.

O dem de temsîlkarê kurdanê her di hereman (Qoçkîrî û Dêrsimî) rew-rew amêne pêser, kombîyayişî amade kerdêne û heq û huquqê kirmancan ser o qesey kerdêne, qerarî girewtêne. Bêguman hedefê

www.ersivakurdi.org

înan o polîtîk girewtişê heqanê kurdan bî. Înan zaf eşkera ge seba kurdîstanêde xoserî, ge seba heqanê îdarî û kulturî kar û gure ramitêne.

Albayê tirkano teqawit Nazmî Sevgen, derbarê nê meseleyî de nîya vano:

"Sebebo ke maddeyêde Peymana Sevrî de amebî îfade kerdene ke cayê ke kurdî te de zafêr ê, hetê îdarî ra otonomî ênо cidayene, kurdî bîbî hêwîdar. No dem de lajê Mistefa Begê Qoçkîrijî Hêyder Beg şîbî Îsanbul û kewtîbî Kürdîstan Tealî Cemîyetî, tawo ke peyser amebî Qoçkîrî kî Umranîye de şubeyêde Cêmîyetî kerdîbî ra. Heyder Bego ke serekîya nê şubeyî keno, serekaşîr û pîlê dêrsimî kî kerdîbî endam, eserê ke armancanê kurdan rê xizmete kenê ê bi qezeta Cêmîyetî ya kurdkî `Jin` ra dabî ardene û can dabî nê karî. Ganî rinde bêro zanayene ke Hêyder Beg, merdimo ke şîkîno nê karî beno ser, o nîyo. Peyê perda de Alîşêr esto, merdimo ke esas faal o û îdarekerdox o yo." (N. Dêrsimî, Hatıratım, qismê "Eklerî" r. 229-230 ra)

Aktîvîstanê nê karî ra Baytar Nurî no derheq de nê rêzan nuşneno:

"Programê ma nîya bî:

Sifte Dêrsim de îstîklalê Kurdîstanî yo bîyamêne îlankerdene, Xozat de ala Kurdîstanî yo bîyamên dardekerdene, Hêza Kurdan a netewîye yo Erzingan, Elazîz û Meletî ra hetê Sêwazî ser avê bişîyêne û Hukmatê Anqara ra, naskerdişê îstîklalê kurdîstanî yo bîyamêne wastene..." (M.N. Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim, Weşanên KOMKAR, r.131.)

Dormeyê 1920î de Dêrsîm û Qoçkîrîye de endî atmosfer zaf bîbî germ. Ha kirdaskî ha kirmanckî qesey bikerêne ferq nêkeno, kurdanê hereme dest dabî yewbînî. Înan hetê ra Meclîs û Hukmatê Anqara rê mektub û telgrafî ruşnêne, hetê ra kî hazirîya xoverdayîşêde çekdarî kerdêne; estêne qereqol û merkezanê qezeyan ser, game bi game welat rizgar kerdêne.

Ma vajîme ke telgirafo ke aşîranê Dêrsimî payîzo peye yê 1920î de, Parlamentoyê Anqara (TBMM) rê rusno nîya yo:

"Bi raya Wîlayetê Elazîzî

Serekê Meclisê Miletê Berzî yê Anqara rê

Goreyê peymana Sevrî hewce yo ke wîlayetanê Dîyarbekir, Elazîz, Wan û Bidlîsî de Kurdîstanêde xoser bêro sazkerdene, ganî no saz bibone. Eke henî nêbo, ma îlan keme ke mecbur maneme, na heqe bi zorê çeke gênîme (cênîme).

25ê teşrîna peyêne 1336 (1920 M.Ç.)

Naye ser o hukmatê Anqara ordî rusna Qoçkîrî ser, pêrodayîş bî gird û grozîn. Tirkan nîya da ke pê kurdan nêşkîne, dest pê kerd sîvîlî qir kerdî, yanê sey her timî bi jenoosîd kewtî ser.

1923ê de peymana Lozanî amê îmzakerdene û derbarê kurdan de polîtîkaya Mistefa Kemalî ya newîye kewte rojeve.

Nara o mîyan de, tayê kurdanê welatperweran bi nameye "Azadî" partîyêda nimitîye (îllegal) saz kerdîbî. Goreyê tayê çimeyan na partîye, destpêkerdişê 1925î de kongra xo viraste. Kongre, serekîya heretî dê Şêx Seîdê nêmerdeyî û qerar girewt ke xoverdayîşo çekdarî bêro hazîrkerdene û hukmatêde Kurdîstanî bêro sazkerdene.

Çitur ke ênо zanayene, hukmatê Anqara provakasyonê organîze kerd û xoverdayîşî, hona ke hazirîye temam nêbîya dest pêkerd. Bi vatenêda bîne doman maya xo ra rew bî û kî sernêkewt. Xoverdayişê 1925î de kî sey ê Qoçkîrîye kurdê ke kirdaskî û kirmanckî qesey kenê pîya bî, labelê giranîyê zazayan ser o bîye.

Xoverdayîşê 1925î ame sikitene kî dewlete qet nêvinete, reyna ver kerd ra Dêrsim. Na raye kî hedef, dormeyê Boxazê Alî de aşîra qocan bîye. Bêguman weçînitişê na aşîre bê sebeb nêbî. Qocanijî welatperwer bî û bi desserran dewlete de dostîye nêkerdîbî, tey dabî pêro. Înan, xoverdayişê Qoiçkîrî de kî ver ra bi pey ca girewtîbî. Vajîme ke Alîşer Efendî bi serekê aşîra qocan Îdare Îvrayîmî ra pîya, adara 1921îde estîbî Kemax û Umranîye ser.

No sebeb ra bî ke tawo ke 1926 de ordî dorme ro Boxazê Alî girewt, qumendarê tirkî Mustafa Muğlalı emîrnameyêde xo de seba qocan "... Aşîra Qocana ke ver ra bi nat, sey (jê) aşîra Dêrsimî ya binnêkewtîye û qehremana mîllîye ênа naskerdene..." vatêne.

Peynî ye de payîzê 1926î de, mabênê Ordîyê Trikî û qozan, şemkan û reşîkan de herbêde giran têra bî. Hîrê aşmî ra dime ke zimistan ame, leşker peyser şî, dêsmijî kî cêrayî ra, ameyî dewanê xo.

1930 de dore ê kirmancanê Plemurîye bîye û ordîyê tirkî na ra kî galim na bi (ve) kirmancanê na mintiqa ra. Ez wazen bi kilmekîye qalê sebebê nê galimî bikerîne, çi ke no sebeb, seba famkerdişê polîtîka dewleta tirkî ya hemberê kurdan, nîşanêde zaf balkeş o.

Serekê Erkanê Pêroyî Fevzî Çakmak 1930 de mintiqa xoverdayîşê Agîrî ra peyser ênо Erzingan û demê uca maneno. O, Erzingan ra Serekwezîr Îsmet Înönü rê di mektuban nuşneno. Nê mektuban de qalê kurd û tirkanê a mintiqa keno û bi kilmekiye vano ke "Kurdî bac nêdanê dewlete. Ê, dewanê xo ra ênê, dormeyê Erzinganî de ca benê, roje bi roje kurdîye kenê vila, sebebo ke elewîyênî ênа mana kurdênî, tirkî kî ziwanê xo caverdanê kurdkî misenê. Tayê memurî hetê nîjadî ra (eslê xo) kurd ê, nê hetkarîya kurdan kenê, eke tedbîr mêro girewtene, demêde nêzdî de kurdîye Erzinganî kena binê bandura xo. No sebeb

ra kî hewce yo ke operasyonêde leşkerî bêro kerdene, dewê kurdan ê ke merkezî yê bi tayyareyan bêrê bomakerdene, ziwanê kurdan bêro qedexekerdene, avêşîyayîşê tirkî bêro têşwîqkerdene, kurdî bêrê nefîkerdene û hetê Trakya ser bêrê rusnayene, memurê ke wayîrê hîsê kurdên ê bêrê surginkerdene ûêb."

(Seba haydarîya zêdeye n. Alb. Halıcı, Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar, Genelkurmay Yayını, r.351-352)

No wastişê ey ra dime hukmatî qerar girewt û ordîyê Tirkan hemberê kurdanê dorûbera Plemurîye hêrîş kerd.

7 serrî ra dime endî dorê amebî pêroyîya Dêrsimî. Ez hen zanen ke naca de xoverdayîşê Dêrsimî ser o derga-derg qalkerdiş lazim nîyo. Dewleta kolonyalîsta rasîste plan-programî virastî, hazirîya xo kerde temam û galim na bi na hereme ra, milet kokbir kerd. Jenosîdê 1937-38î, jenosîdê girdê ke seserra 20î de bîyê, înan ra yew o. Labelê kemalîstan sey ayê bînan nê qirkerdişî ra dime kî xo sana bi zur û dek û dolaban ver, wast ke sucê xo rê maneyan bivênone, labelê ser nêkewte. Çiqas ke naca-haca, mabênê miletî de tayê bi zanayîş, tayê kî nêzanayîşî ver, goreyê xo sebeban nîşan danê kî qet sebebê çîn o ke sucdarîya dewlete mîyan ra wedarone.

Xora dokument û îtîrafê îdarekerdoxanê dewleta tirkî bi xo kî nîşan dana ke sebebê jenosîdanê aye, dişmenîya miletê kurdî ra tever çîyêde bîn nîyo.

Ma vajîme ke Celal Bayar o ke 1938` de Serekwezîrê Trikîya bî û peyê cû kî serekkomarîye kerde no derheq de wina (nîya) vano:

"Şêx Sêîdî, wastêne ke komarêda (cumhurîyet) kurdan saz bikerone. (...) Serewedardişê Dêrsimî ser ra bi bin fikrê kurdan ê polîtîk ê. Nê ne anarşîst ê, ne o ne kî no. Nînan raste-rast wastêne ke hukmtêde kurdan o xoser saz bikerêne. (...) Seba hesabê kurdîye dêsmijê tewr îdealîstî Qoçkîrî de ameyî pêser, teşkîlat firast. Sîvîl û leşker bi peroyîya quvetanê xo uca kom bî..." (Rojnama Tercüman, 10. 9. 1986. Ayrıca Kurtul Altuğ: Celal Bayar Anlatıyor. B. Nuri, Hatıratım, çapkerdişê Öz-Ge Yayınları, Ekler, r. 230 ra)

Jenosîdê Dêrsimî ra dime hata dorûbera 1950î, hereketê kurdan o neteweyî zaf cande nêbî. 1950î ra pey, kurdî pede-pede ameyî ra xo û reyna destpêkerd vengê xo kerd berz labelê dewlete kî zordarîya xo terk nêkerde, verva kurdan her cins xiravîye peyser nêmende. 1959 de hepiskerdişê 49 xort û roşnvîranê kurdan nimûneyêda na polîtîka bî. Nînan ra, lehça tayîne kirdaskî, ê tayîne kî kirmanckî bî.

Destpêkerdişê serranê 1960î de, welatperwerê kurdan, karo neteweyî di xetan de ramitêne. Nînan ra tayê hereketo sosyalîst (çepê Tirkîya) de bî, înan de gureyêne û karê welatperwerîye kî na çerçewa de kerdêne. Grubo bîn teverê hereketê çepî de bî û xetêda xosere de karê xo ramitêne.

Kirdaskî ya kî kimranckî qesey bikerêne ferq nêkeno; welatperwerê kurdan no dem de kî pîya bî. Bi vatenêda bîne, lehçeyan ra gore cîyabîyayîş çîne bî. Cîyabîyayîş bîr û bawerîye ra gore bî. Sebebo ke babeta ma elaqadar keno, naye kî vajîne; o dem de lehça hîrê skereteranê pêroyî yê partîyanê kurdan kirmanckî (zazakî) bî: Faîk Bucak Sêwrege ra, Dr. Saît Elçî Çewlig (Bîngol) ra, Dr. Saît Kirmizitoprak kî Dêrsim ra bî.

"Devrîmcî Doğu Kültür Ocakları" de çîyêde cîya çîne bî. Nê organîzasyonan de din û lehçe ferq nêkeno, kurdî pîya gureyêne.

1974 ra dime, welatpererîya kurdan yek de bi xildayîş bîye berze. Kurdan no dem de hem karo nimite (îllegal) hem kî karo rakerde (legal) xeylê avê berd. Vajîme ke komelî saz kerdî, kitab, kovar û rojnameyî çapkerdî, sendîka û komelan de xebetîyayî, karê weçînitene kerd ûêb.

No dem de, kurdan, welatanê teverî de bi taybetî kî Ewropa de kî dest bi karo netewe kerd. Ma vajîme ke, komelê kulturî û demokratîk virastî, rojname, kitab û kovarî çapkerdî, şewê kulturî amde kerdî, şarê nê welatan de kewtî tekilîye û dewa kurdan dê naskerdene.

Bêşik, 1984 ra dime, yanê bi destê PKK, destpêkerdişê cengê çekdarî ra pey çi bîyo, çi nêbîyo, baş êno zanayêne û no sebeb ra kî ez nêwazen ke hurdîhurdî ser o vindîne. Labelê sey qisa peyêne naye kî wazen vajîne:

Eşkera (legal) ya kî nimite (îllegal), bi çeke ya kî bê çeke; formê xo se beno bibo, kurdan vîzêrî ra bi ewro karo netewe (mîllî) de pîya ca girewto û ewero kî pîya gênê (cênê). No het ra ferqê lehçe, dîn û mezhebî ya kî hereme (mintiqa) çîne bîyo. Kirmanc (zaza) ya kî kurmanc (kirdas), elewî, sunnî ya kî êzdî; komalen de pîya xebetîyê, mêş û mîntîgî, şewê kulturî, kombîyayîs û konferansî pîya amade kerdê, karê dîplomasî pîya ramito. Kurdê ke lehçeya xo kirmanckî (zazakî) ya, no derheq de vîzêrî zaf aktîf bî û ewro kî winî (henî) yê. Ê, xizmeta miletê xo de kurdanê bînan ra peyser nêmendê û nêmanenê.

Şima bi sabir goş na ro mi ser, zaf sipas ken, berxudar û weşûwar bêne.

www.arsivakurdi.org

Alevi edebiyatındaErmeni 'aşug'ları

MEHMET BAYRAK

1925 Kürt isyanı sonrasında, bizzat Mustafa Kemal yönetimince *Şark İlleri Asayiş Müşaviri ve Türk Ocakları Koordinatörü* sıfatıyla Kürdistan'da görevlendirilip özellikle Dersim bölgesinde incelemeler yapan ve daha sonra Atatürk'e danışman olan Prof. Hasan Reşit Tankut, *"Zazalar Konusunda Sosyolojik Tetkikler"* konulu bir gizli çalışmasında[1], Dersim yöresi Alevileriyle Ermeniler arasındaki ilişkilere değinirken; *"Dersim Alevilerinin Ermenileri çok sevdiklerini; Cumhuriyet döneminde bile Dersim'de bir Dersimli kadar serbest ve mutlu yaşayan Ermeniler bulunduğunu"* belirttikten sonra, Ermeni kökenli kimi Alevi âşıklarının bölge insanları üzerinde etkili olduklarını vurgulayarak şöyle diyor:

"Alevi âşıklar arasında Sarkis Zeki kudretli bir ozandı. O tıpkı Viranî gibi, Turabî gibi demeler söylemiş ve Ehlibeyt methiyeleri yazmıştı."[2]

Tankut, daha sonra şu saptamada bulunuyor: *"Alevi, her yerde Hıristiyan dostudur. Ocak başlarında muhabbet eden insanların arasındaki Hıristiyan hiç de yabancı sayılmaz. Belki bir çeşit i'tizal (akılcılık M.B.) yolu olan Gregoryanlık, başka Hıristiyan mezheplerine göre Aleviliği daha ziyade okşayabildiği için üstün tutulmaktadır. Şurası gerçek ki, Ermeni Alevi'nin en yakın bir dostudur."*[3]

Tankut'un, buradaki belirlemeleri daha önce Batılı misyoner raporları ile araştırmacıların yazı ve eserlerinde de çok kez ifade edilmiştir.

Ermeni-Kızılbaş yan yana

Prof. Dr. Celîlê Celîl, bu gerçekliği *"Dersim Ermenileri, yerli Kürtler ile gezginlerin çoğunu şaşırtacak kadar dostluk ilişkileri içindeydiler (...) Kızılbaş Kürtler; yalnız Ermenilere karşı değil, bütün Hıristiyanlara da iyi davranmışlardır. Bu davranış karşılıklıydı"* sözleriyle ifade ederken; Batılı bilim adamlarından Matti Moosa da şu belirlemeyi yapmaktaydı: *"Kızılbaş ve Ermeniler arasındaki sosyo-dinsel ilişki artık yerleşmiş bir gerçektir. (...) Doğu Türkiye'nin Ermeni illerinde yoğun bir şekilde Kızılbaş nüfusu bulunmaktadır, birçok köyde ise Ermeniler ile Kızılbaş Kürtler yan yana yaşamaktadır."*[4]

Kuşkusuz, Ermenilerle Kürtler ve Aleviler tarihte yalnız Dersim yöresinde ve Doğu Türkiye'de değil, Anadolu'nun hemen her yöresinde yan yana yaşamaktaydılar. Milliyet olarak Kürtler, din olarak Alevilerle yakınlık içinde olan Ermenilerin, alt kimlik olarak en yakın oldukları kesim ise Kızılbaş/Alevi Kürtlerdi.

Dr. Mohammed Mokri'nin de vurguladığı gibi, "Ermenistan, birçok İran şehirleriyle, özellikle Kürdistan şehirleriyle birlikte bir sınır bölgesi oluşturur. Ermeni ve Kürt uyruklular, aşağı yukarı islam öncesi dönemden beri bu bölgelerin birçok kentlerinde bir arada yaşamaktaydılar. Yine aynı yazarın deyimiyle tarihten gelen bu yakınlık ve iç içelikten dolayı, halk arasında *"Ermenilerin Hıristiyan Kürtler, Kürtlerin Müslüman Ermeniler olduğu"* konusunda bir kanı bile oluşmuştu.[5] Dr. Mokri, söz konusu makalesinde, tarihten ve kökenden gelen bu yakınlığın bir sosyo-kültürel yakınlık da sağladığını, dolayısıyla Kürt folklorunda Ermenistan'a ve Ermenilere; Ermeni folklorunda da Kürtlere ve Kürdistan'a ilişkin birçok motif bulunduğunu vurgulamakta ve manzum halk destanları bağlamında bunu örneklemektedir.

www.qirwakurdi.org

Bu noktada; daha 17-18. yüzyıllardan kalma Ermeni alfabeli kimi elyazması Kürtçe folklor eserleri bulunduğunu[6], Kürt halk müziğinin ve şarkılarının ilkin 19. yüzyılın ilk yarısında Ermeni araştırmacı Xaçatur Abovyan tarafından halk arasından derlendiğini, yine Kürt müziği ve epik destanları konusunda ilk bilimsel çalışmanın da 1899'da Almanya'da, tanınmış Ermeni müzikolog Komitas tarafından yapıldığını burada eklememiz gerekiyor.

Kültürel ve edebi geçişmeler

Aynı coğrafyada yaşayan halklar arasında kültürel etkileşimlerin ve Alışverişlerin olması son derece doğaldır. Nitekim, ünlü halkbilimci Prof. Dr. Heciyê Cindî, bu olguyu şöyle dillendirmektedir:

"Kürt türküleri epik hikâyeleri ve diğer eserleri Ermeniler, Araplar, Azerbaycanlılar, Farslar ve Asurlular tarafından da sevilip benimsenerek onların folklor edebiyatının arasına yerleşip, kendi öz edebiyatları şekline dönüşmüştür. (...) Sevilen bazı Kürt şarkıları Hıristiyan Ermeniler tarafından da söylenmektedir. Seyyah Moritz Wagner, birçok Kürt ve Yezidi şarkılarının Ön Asya'da (Anadolu) çok yaygın olduğunu ve hatta bunların Türkçeye de çevrilmiş olduğunu söylemektedir. Minorsky, dağlık bölgelerde yaşayan Asurluların arasında Kürt âdetlerinin yerleşik olduğunu, Kürt şarkılarının söylendiğini ve Kürt hikâyelerinin anlatıldığını belirtmektedir."[7]

Bu gerçeklikten yola çıkarak diyebiliriz ki, uzun zamandan beri ilişki içinde bulunan, yan yana, hatta çoğu kez iç içe yaşayan halklar arasında, toplumsal kurumlaşma, gelenek ve görenekler açısından etkileşimler bulunduğu gibi kültürel ve edebi geçişmeler de olabilmektedir. Dahası, egemen ve moda dil ve kültürler çoğu kez diğer halkların sanatçılarını etkilemekte ve onların bu resmi/baskın/egemen dillerde yazmalarına yol açmaktadır.

Nitekim, Osmanlı divan şiirinin en önde gelen Kürt kökenli üç şairi Fuzuli, Neri ve Nâbi eserlerini dönemin egemen moda dilleri Osmanlıca, Farsça ve Arapça dillerinde verdikleri gibi; Alevi edebiyatının en büyük ozanlarından Nesimi ve Hatayi de eserlerini Kürtçe dışındaki egemen/moda dillerde vermişlerdir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nda Osmanlıca, İran/Safevi İmparatorluğu'nda Farsça, Arap/İslam dünyasında ise Arapça egemen/moda dillerdir. Bu arada, dört dilde şiir yazan Mevlana ve altı dilde şiir yazan Şükri-i Kürdistanî gibi isimleri de hatırlamamız gerekiyor.

Bu siyasal ve toplumsal etkileşim gereği, Osmanlı

döneminde *Ermeni harfli Türkçe eserler* bağlamında da önemli bir literatür oluşmuştur. Ermeni harfleriyle Türkçe yazılmış şiirler, destanlar, kitaplar, gazeteler, halk hikâyeleri ve resmi belgelerden oluşan bu *Ermeni harfli Türkçe literatür*; üstteki etkenlerin yanı sıra günlük hayatında Türkçe konuşan, Ermenice bilmeyen ya da çok az bilen Ermeni nüfusla yazı yoluyla iletişim kurmanın ve bu kitlenin kendini ifade etmesinin aracı olarak gelişmiştir.[8]

Kalayi isimli bir Ermeni şairinin 1800'lü yıllarda yazdığı manzum bir *"Ermenice-Türkçe Sözlük"* ise geçtiğimiz yıllarda Amerika'da yayımlanmıştı.[9]

Âşıklık geleneği, Ermeni "aşug"ları ve Alevilik

Ermeni aşugları konusunda bir çalışma yapan Ermeni araştırmacı Arşak Çobanyan, halk şiiri açısından halklar ve kültürlerarası etkileşimi vurgularken şöyle diyor:

"Ermeni aşuglar, Müslümanlardan aldıklarından fazla onlara bazı şeyler vermişlerdir. Ermeni aşuglarının birçoğu Türkçe, Acemce, Kürtçe şiirler yazmışlardır. Hatta Türklerle Kürtlerin birçok meşhur saz şairleri Erme-

www.arsivekurdi.org

ni'dir. Bunlar, şüphesiz kendi milli tabiatlarından, Hıristiyan zihniyetinden birçok şeyleri, İslâm şiirlerine katmışlardır."[10]

Çobanyan, burada anılan kitabında; âşıklık geleneğinin kaynağını Arap edebiyatından almakla birlikte Ermeni aşugları ile başladığını ve diğer İslami edebiyatları etkilediğini savunurken; bunu yanıtlayan Köprülü de, Acem ve Araplar'da âşık edebiyatına benzer bir edebiyatın bulunmadığını, dolayısıyla Ermenilerdeki aşugluk geleneğinin Türk âşıklık geleneğinden etkilendiğini ileri sürmektedir.

Halk âşıklarının; sazlarıyla sanatlarını icra etmeleri, bir bölümünün anadan doğma kör olması, halkın onları yarı-kutsal kişilikler olarak görmesi, çoğunun ümmi olması yani okur-yazar olmaması, ancak ustalarından sözlü dersler almaları, bir bölümünün kendi kendine okuma-yazma öğrenmeleri, ellerinde sazlarıyla daha çok gezgin bir hayat sürmeleri, köyden köye, yayladan yaylaya, obadan obaya dolaşarak yaşamlarını sürdürmeleri, bu coğrafyada yaşayan âşıklık geleneğinin ortak özellikleridir. Bunlar genellikle mani, koşma, türkü, manzum destanlar icra ediyorlardı.

Âşıkların bir başka ortak özelliğini ise Köprülü'den dinleyelim:

"Âşıklar, mutlaka muhibb-i Ehl-i beyt (Alevi) ve bilhassa çoğunlukla Bektaşi idiler. Bektaşilik Yeniçeriler arasında genellikle yaygın olduğu için, Yeniçeri Ocaklarındaki âşıklar, genellikle Bektaşi tarikatine mensup bulunurlardı. Bu suretle, Bektaşilik adeta âşıklığın zorunlu gereklerinden olmuştu." (age, s. 240-241)

Burada da vurgulandığı gibi, âşıklık geleneği adeta Kızılbaşlık, Alevilik ve Bektaşilikle iç içe geçmiştir. Günümüzde bu geleneği işleyen bir eser olarak Doç. Dr. Ursula Reinhard ve Oliveira Pinto'nun "Sänger und Poeten mit der Laute/Türkische Âşık und Ozan" *Berlin-1989* adlı eserine bakılabilir. Bu eserin ortaya koyduğu en önemli gerçekliklerden biri, eserde yer alan günümüz âşıklarının büyük bir bölümünün Alevi-Kürt kökenli olduğudur.

Prof. Köprülü, *"Ermenilerin en çok yoğunlukta bulunduğu Doğu Anadolu ve Azerbaycan bölgelerinde Kızılbaşlık gibi sofiyane eğilimlerle güçlü inançların hüküm sürmesinin"* bölge halkları arasında sıkı ve samimi bir ilişki kurulmasını sağladığını belirttikten sonra; Safevilerin de Zerdüştilik inancının etkisiyle Ermenilere karşı daha insanca ve yumuşak davrandıkları yolunda yaklaşımlar bulunduğuna dikkat çekiyor (age, s. 258).

Yukarıda vurgulamaya çalıştığımız kültürel etkileşimin bir versiyonunu da Türkçede "Abdal", Kürtçede "Goyende", özgün dillerinde "Teberci" olarak adlandırılan Abdallar zümresinde görüyoruz.

Prof Dr. Fuad Köprülü, birçok yönüyle âşıklara benzeyen bu ilginç zümreyi şöyle tanımlıyor:

"XIV. asırdan beri Türkiye'de yaşayan Abdal lâkaplı Şeyhler ve Abdallar yahut Işıklar denilen derviş zümreleri, yaşayışları, kıyafetleri, âyin ve erkânları, inançları itibarıyla aşırı Şii ve Alevi hetorodoks bir zümre idi."[11]

Çeşitli toplumlardaki "Abdal" zümrelerini irdeleyen Köprülü, Anadolu Abdallarının genellikle Alevi bölgelerinde bulunmalarına ve genellikle Alevi inancı taşımalarına dikkat çektikten sonra, Alman şarkiyatçı Prof. A. von Le Coq'un Antep-İslahiye bölgesinde kendilerini Kürt olarak nitelendiren baba-oğul iki Abdalla yaptığı görüşmeyi aktarır:

"Kendilerinin Abdal olduklarını söyleyen bu baba-oğul, Rışvan Kürt aşireti şubelerinden Delikân aşiretine mensup imişler. Türkler bunlara Abdal, Kürtler Gewende derlermiş; kendileri ise Teberci adını taşırlarmış. Kendi dillerinde bunun mânâsı davulcu demekmiş. (...) Avcılıkla, düğün ve bayramlarda türkücülükle ve üç telli saz çalmakla geçinirlermiş. Bütün Zincirli (İslahiye yöresi M.B.) Abdalları Türkçe ve Kürtçeden başka, kendi aralarında hususi bir dil de kullanırlarmış."[12]

Köprülü, ayrıca Kürtlerin, Abdallardan çalgıcı ve türkücü yetişmesi dolayısıyla onlara gewende/goyende adını verdiklerini ve bu kelimeyi Abdal'la eş anlamlı kullandıklarını da belirtir (age, s. 44). Bu noktada, Kürtlerde bir çeşit "sazsız âşıklık" geleneği olan "dengbêjlik" geleneğini de hatırlamak gerekiyor.

www.arsivakurdi.org

Ermeni şairi Mirza Can

Yukarıdan beri anlatmaya çalıştığımız toplumsal ortam nedeniyle Ermenilerden birçok Türk veya Kürt "âşık" yetiştiğini ve bunların, genellikle diğer Türk veya Kürt âşıklar gibi Alevi veya Bektaşi inancına mensup olduklarını burada bir kez daha hatırlayalım. Ermeni edebiyat araştırmacılarının yanı sıra birçok Osmanlı tezkire, tarih ve seyahatname yazarı da çeşitli Ermeni âşıklarından söz etmektedirler. Sözgelimi Çobanyan'ın yanı sıra, tezkire sahibi Âşık Çelebi ile ünlü seyahatnamenin sahibi Evliya Çelebi, Diyarbekirli Mesihî-i Ermeni adlı Azerice yazan bir Ermeni şairinden söz ederken, onun Muş yöresinde Müslüman ve Gayrimüslim bütün âşıklar tarafından bilindiğini söylemektedirler. Kendisinin Diyarbekir'den sonra İstanbul, Edirne ve Venedik'te yaşadığı biliniyor.

Evliya Çelebi, Muş'taki Çanlı Kilisede ve Âşıklar Kahvesindeki saz fasıllarından söz ederken şöyle diyor: *"... Nice Müslim ve Gayrimüslimler İstanbul, çeng, tanbur, ney, mûsikar, karadüzen ve çöğür'ü bu dîrdeki ziyaret mahalline koyup, ertesi gün sazını ele alıp üstâdâne bir fasıl ederler ki..."* [13]

Ruha'lı (Urfa) ünlü divan şairi Nâbi, Hakkî mahlasıyla yazan Erzurumlu Moses adlı bir Ermeni şairinden söz ettiği gibi; "erbab-ı çöğür'den" diye nitelediği Ermeni âşıkları Âşık Mecnun ve Âşık Vartan'dan övgüyle söz eder.

Azeriler arasında büyük beğeni kazanmış iki önemli Ermeni şairi de Mirza Can ile Perî mahlaslı kadın şairdir. Son derece lirik bir şair olan Mirza Can'ın birkaç beyti şöyle:

Dağıdır hûşumu, alır canımı
Her baxanda o mestâne gözlerin
Çeküptür üstüme hançer-i hunrîz
Batacaktır meğer kan'a gözlerin.
(.....)
Eylersin ahirde sen beni San'an
Dönerim dinimden veresin ferman,
Bilmezsin idecek canını kurban
Baxsa eğer Mirza Can'a gözlerin.

Kayseri ve çevresi de, Ermenilerin geçmişte yoğunlukla yaşadığı bölgelerdendi. Bu bölgede yetişmiş Mabcubî ve Harbî adlı iki Ermeni âşığı bulunduğu gibi, Kilikya bölgesinde 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış Ferdî adlı bir Ermeni şairi de biliniyor. Bu sonuncu şairin, ünlü *Zeytun* katliamı üstüne uzun bir mersiye yazdığı biliniyor.

Kuşkusuz bunların dışında Alevi-Bektaşi edebiyatına katkı sunmuş, başta Harabî olmak üzere daha birçok Ermeni âşığı bulunuyor. Hayranî, Nikabî, Coşkunî, Hakkî, Şermî, İzanî, Kevkebî, Zikrî, Serunî, Civan Ağa, Kul Agop, Kul Elfazî, Âşık Krikor, Âşık Melul ve Vanlı Koçek bunlardan yalnızca bir bölümü.

Yazımızın girişinde, Tankut'un Dersim Alevileri üstünde oldukça etkili olduğunu söylediği Âşık Sarkis Zeki'nin bir deyişiyle bitirelim yazıyı:

Gönül ehline gam bulunmaz amma,
Demsiz gönülde de feragat olmaz;
Hâlet-i mey inkâr olunmaz amma,
Sâkisiz meyde de helâvet olmaz.

Bu hususta neler çekti kûhken,
Sen bari kaydını görüver erken,
Canı, canana ver istemiş iken,
İstenilen malda meymenet olmaz.

Nâ-ehline mey-i gülgûn içirme,
Öyle müfsidlerin bezmine girme,
Yarana ver gönlün, zahide verme,
Tilkiye güvercin emanet olmaz.

Yâre meyil verip açtın bir yâre,
Yarana gayriden arama çare,
Zeki ne arasan nefsinde ara.
Her şeyhim diyende keramet olmaz. ❋

Dipnotlar

1-Söz konusu çalışma için bkz. M. Bayrak: *Kürdoloji Belgeleri*, Özge Yay. Ank. 1994, s. 409-490
2-Age, s. 472
3-Age, s. 473
4-Prof. Dr. Celîlê Celîl: *Dersim Kürtleri*, Değişik Yazarların Düşünceleri Işığında Yeni Binyılda Dersim içinde, Münih-2002, s. 72 ve Matti Moosa: *Kızılbaş Kürtler'in İnancında Ermeni Unsurları*, M. Bayrak: Alevilik ve Kürtler içinde, Özge Yay. Ank. 1997, s. 462-463
5-Dr. Mohammed Mokri: *Kürt Folklorunda Ermeni Motifleri*, Kürtler Üzerine Tarih ve Folklor Yazıları içinde, Özge Yay. Ank. 1991, s. 127, 136
6-Mehmet Malmisanlı: "Ermeni Alfabesiyle Yazılan Kürtçe Eserler", Tarih ve Toplum dergisi, sayı: 54/1988, s. 59
7-Prof. Dr. Heciyê Cındî: *Epikên Kurdi/Kurdish Folk Epic*, Moskova-1962; Latin alfabesiyle yeni basım, Haz: Memo Yetkin, İsveç-1985
8- Kevork Pamukciyan: *Ermeni Harfli Türkçe Metinler*, Aras Yay. İst. 2002
9- Arşak Çobanyan: *Les Touvéres Arméniens* (Ermeni Âşıkları), Paris-1906'dan aktarılarak, Prof. Dr. M. Fuad Köprülü: *Türk Edebiyatı'nın Ermeni Edebiyatı Üzerindeki Tesirleri*, Edebiyat Araştırmaları içinde, TTK Yay. Ank. 1966, s. 244
10- Murat Bardakçı: "Soykırım Tartışmaları Bilimi Etkilemedi", Hürriyet, 30.8.1998 (A. Turgut Kut, J. J. S. Weitenberg, Robert Dankoff: The Versified Armenien- Turkish Glossary by Kalayi, ca.1880 üstüne)
11-M. Fuad Köprülü: *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Abdal" maddesi, İst. 1935, sayı:1
12-Age, s. 41
13-Prof. Dr. M. Fuad Köprülü: *Türk Edebiyatı'nın Ermeni Edebiyatı Üzerindeki Tesirleri*, Edebiyat Araştırmaları içinde, TTK Yay. Ank. 1966, s. 261, (34) nolu dipnot.

www.arsivakurdi.org

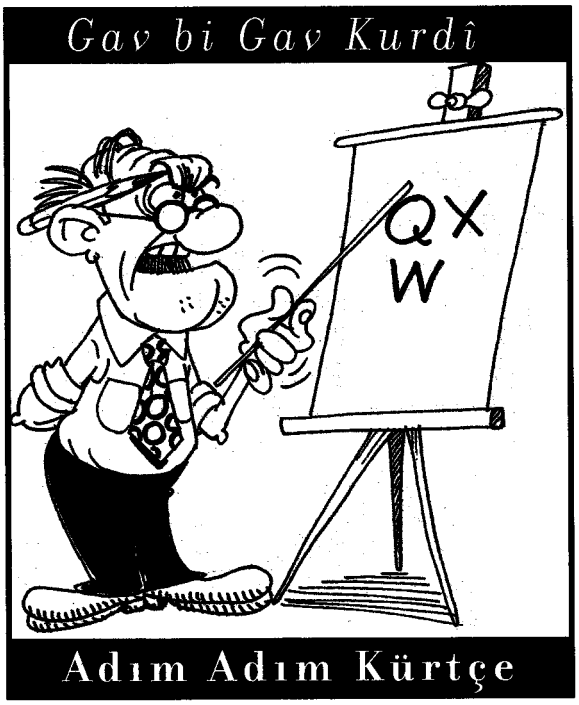

AMADEKAR/HAZIRLAYAN: ZANA FARQÎNÎ

Kürtçenin lehçeleri

Geçen sayıda, Kürtçenin dünya dilleri içindeki yerini ele almıştık, bu sayıda Kürtçenin lehçelerini ele alacağız.

Kürtleri, dolayısıyla Kürtçenin varlığını kabul etmek istemeyen çevreler bütün Kürtçe şive ve ağızları lehçeymiş gibi gösterme çabası içindeler. Hatta bu çevreler bazen Kürtçe lehçelerin ayrı diller olduklarını bile ileri sürmektedirler.

Oysa bu konu, birçok Kürdolog ve dilbilimci tarafından uzun zaman önce aydınlatılmıştır. Şerefxanê Bedlîsî, daha 16. yüzyılda Şerefname adlı ünlü eserinde, Kürtçe lehçeleri şöyle sıralamıştır: Kurmanci, Lori, Kelhûri ve Gorani.

1836-37 yıllarında Kürt etnografyası üzerinde çalışmalar yapan G. Girvinli, aşağı Kürtçe ve yukarı Kürtçe olmak üzere Kürtçeyi iki gruba ayırır.

Peter Lerch (1857-58) de Kürtçeyi Zazaki, Kurmanci, Kelhûri, Gûrani ve Lûri olarak beş lehçeye ayırır. Oscar Mann ise Kürtçeyi batı, güney ve doğu olmak üzere üçe ayırır. Mann, Gorani ve Zazakiyi bir kol ya da lehçe olarak saymıyor.

E. B. Saane, *Gramer of Kurmanji or Kurdish Langauge* (1913) adlı eserinde, Kürtçeyi üç bölüme ayırdığını görüyoruz: Aşağı Kurmanci, yukarı Kurmanci ve Lori-Zazaki (Hewrami ve Gorani).

Ziya Gökalp'in, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler* adlı çalışmasında Kürtçeyi beş lehçeye ayırıp incelediğini görüyoruz: Kurmanc, Zaza, Soran, Goran ve Lor. Gökalp bu lehçelerin kadim Kürtçeden çıktıklarını söyler.

Dr. Mac Kenzie, Kuzey grubu, orta grubu ve güney grubu olmak üzere Kürtçeyi üç grupta ele alır.

Kürt dilbilimci Cemal Nebez de Kürtçeyi dört gruba ayırmaktadır. Kuzey Kürtçesi, orta Kürtçesi, güney Kürtçesi ve Gorani-Zazaki.

Alaedîn Secadî, *Destûr û Ferhengî Kurdî, Erebî û Farisî* adlı eserinde Kürtçeyi Behdinan Kürtçesi ve Sorani olarak iki bölüme ayırıyor.

Dr. Kemal Fuad'a göre de Kürtçe dört lehçeden oluşmakta: Batı Kürtçesi (yukarı), Doğu Kürtçesi (aşağı), Güney Kürtçesi ve Zazaki-Gorani.

Fuat Heme Xurşîd, *Zimanî Kurdî, Dabeşbûnî Cografyayî Diyalêktekaniy Kurdî* adlı yapıtında Kürtçeyi şöyle sınıflandırır: Kuzey Kürtçesi, Orta Kürtçe, Güney Kürtçesi ve Gorani.

Emir Hesenpûr'un *National and Language In Kurdistan* adlı eserinde ise Kürtçe lehçelerin sınıflandırılması şu şekildedir: Kurmanci, Sorani, Hewrami ve Kırmanşahi.

Kısaca bu dilbilimcilerin çalışmalarından, genel olarak Kürtçenin başlıca dört lehçeye ayrıldığını görmekteyiz:

1) Kurmanci (Kırdasi)
2) Orta Kurmanci (Sorani)
3) Kırmancki (Kırdki, Zazaki-Gorani)
4) Lorani.

Kuzey Kurmancisi (Kurmanci) ve güney Kurmancisi (Sorani) başlıca iki lehçedir. Bu iki lehçenin zengin bir yazılı edebiyata sahip oldukları fikri herkesçe kabul edilir. Son dönemlerde Kırmancki (Zazaki) lehçesi de yazılı bir edebiyata doğru adım atmıştır.

Kürtçe lehçeler içinde en çok konuşulanı Kurmanci lehçesidir. Kürtlerin yaşadıkları bütün bölgelerde bu lehçe konuşulmaktadır. Türkiye'de ise sadece Kurmanci ve Kırmancki (Zazaki) lehçeleri konuşulmaktadır.

Lehçeler konusunda karmaşıklık çoğu kez adlandırmadan kaynaklanmaktadır. Örneğin, Kuzey Kurmancisine Irak'ta yaşayan Kürtler Behdini, İran'da yaşayan Kürtler ise Şıkaki derler. Aşağı Kurmanci (Sorani) için yalnızca Kurmanci ya da amiyane deyimle Sorani denir. Aynı karışıklık Kırmancki (Zazaki) için de söz konusudur. Bu lehçe için Kırmancki, Kırdki, Dımıli, Zazaki, Dêrsımki, Sobê vb isimler kullanılmaktadır. Hewrami için de Gorani ismi kullanılmaktadır.

Oysa yukarıdaki örneklerde izah edildiği gibi, bütün araştırmacıların üzerinde hemfikir oldukları adlandırmalar Kurmanci, Kırmancki ve Kırdki'dir. Diğer adlar bölge ve aşiret adlarıdır.

www.arsivakurdi.org

Kürtçenin ağızları

Daha önce de belirtildiği gibi, Kürtçenin varlığını kabul etmek istemeyenler her şehrin, her köyün konuşmasını bir şive hatta lehçe olarak adlandırmaktadırlar. Bütün dillerde olduğu gibi Kürtçede de lehçe, şive ve ağızlar bulunur.

Ehmedê Xanî (17. yy) ünlü eseri Mem û Zîn'de Kurmanci lehçesini üç temel şiveye ayırmıştır. Bu ayırımı yaptığı dizeleri buraya aktaralım: *Boht û Mehmedî û Silîv î/ Hin lal û hinik ji zêr û zîvî*

(Bohtî, Mehmedî ve Silivî şiveleri / Kimisi altın ve gümüş, kimisi lâl taşı)

Ehmedê Xanî'nin bu belirlemesi, Kürt dili şiveleri konusunda yapılmış en sağlıklı belirlemedir. Dilbilimciler, diğer lehçelerin şiveleri genel olarak aşağıdaki sınıflandırmaları yaparlar: Orta Kurmanci (Sorani): Sılêmani şivesi, Mukri şivesi, Sine şivesi. Kırmancki: Dersim şivesi ve Siverek şivesi.

FERHENGOK SÖZLÜKÇE

agahdar: *rd* haberdar, malumatlı
agahdarî: *m* bilgi, malumat
ajal: *m* hayvan
alif: *m* yem, hayvan yemi
avekî: *rd* sıvı
behitandin: *l/gh* şaşa kalmasını sağlamak, hayrete düşürmek
behitîn: *l/ngh* şaşa kalmak, hayrete düşmek
daristan: *m* orman
gerguhêz: *rd* geçişli (dilbilgisinde)
hejmar: *m* sayı, rakam
huner: *m* sanat
hunermend: *nd/nt* sanatçı
hunerwer: *rd* becerikli, mahir
kulî: *n* **1.** kar tanesi **2.** *m* çekirge
negerguhêz: *rd* geçişsiz (dilbilgisinde)
parkît: *m* sonek, ard ek
paşgir: *m* sonek, ard ek
pêdivî: *m* gereksinim, ihtiyaç
pêpelûk: *m* basamak, merdiven basamağı
pêrkît: *m* önek
pêşgir: *m* önek
pitik: *nt* bebek
rêbaz: *m* yöntem
serdem: *m* çağ
serpêhatî: *m* serüven, macera
tîp: *m* harf
veqetandek: *m* takı (dilbilgisinde)
zenûn: *rd* ölgün (ışık için)

Nîşe: Jî ber ku zimanê me zimanekî zayendî ye, hin peyv an mê ne an jî nêr in, ligel vê yekê hin peyv jî hem nêr in û hem jî mê ne. Me li ber peyvên mê tîpa 'm'yê, li ber peyva nêr jî 'n' danî. Her wiha ji bo peyvên hem nêr û hem jî mê me kurtebêja 'nt' danî ku tê wateya nêtar. Me ji bo navdêran kurtebêja 'nd' û ji bo rengdêran jî 'rd' danî ber peyvê. Kurtebêjeya l/gh jî ev e: 'l' lêker, 'gh' jî kurtgotina gerguhêz e. Ji bo lêkerên negerguhêz jî me nîşaneke l/ngh da.n sağlıklı belirlemedir.

Bêjinga zimên

Hin şaşiyên rêzimanî yên ku di hejmara 7'an a Tîrojê de, di çaxê xwendinê de bi ber çavên min ketin, min kir mijara vê nivîsa xwe. Em dest pê bikin, heta ji me bê, em rastiyên wan bidin nîşandan.

car carina: Ev hokera hanê diviya wiha bûya: *car carinan.* Ji ber ku bi parkîta ango paşgira */-inan/* hatiye çêkirin. Em vê hokerê wiha jî dikarin bi kar bînin. *Hin caran, carinan, car caran.*

Balser di zivistaneke sar de xewneke dibîne: Gelş di vê hevokê de, di 'xewneke dibîne' de ye. Gerek 'ê'ya dawî ya di /-eke/yê de bihata tewandin. Ji ber ku ew 'ê'ya tewangê ya yekejimar a mêyîtiyê ye. Ji lew re jî rastiya wê wiha ye: *Balser di zivistaneke sar de xewnekê dibîne.*

gedelawik derketin, alifê çêlek û hespan danê: Di vê hevokê de du şaşiyên rêzimanî hene. Yek jê di paşgira /-ê/yê ya 'danê' de ye. Ev tenê ji bo yekejimariyê tê bikaranîn, lê belê ne ji bo pirejimariyê. Wekî mînak: Min nan dayê; li vir mebest yek e. Tenê ev kes an jî tiştekî nêr an jî mê ye. *Min lext dayê*; em îcar bi awayê vekirî nimûneya xwe bidin: *Min lext da mirîşkê.* Ev taybetî ji bo pirejimariyê nayê bikaranîn.

Şaşiya duyemîn jî bikarneanîna 'n'yê ya veqetandeka pirejimariyê ye. Ji lew re jî diviya hevok wiha bûya: *Gedelawik derketin, alifên çêlek û hespan dan wan.*

hev du: Ev awa, devokî ye. Em rastî şêweya *hevdû* jî tên. Lê belê ev yek ji rewşa *hev û din* tê, ku ji aliyê şekil ve xera bûye. Diviya wekî *hev û din* bihata bikaranîn. Eger mirov bixwaze tenê 'hev'ê jî dikare tercih bike, ji ber ku ji aliyê mehneyê ve tu tiştek naguhere.

piştovanî: Awayê rast a vê navdêrê ev e: *piştevanî.* Em lê rast tên ku li hin herêman, /-e-/ya navgir, wekî /-o-/ tê bikaranîn. Ji bo nimûne: *berevajî* mîna *berovajî* bi lêv dikin.

rûnê niviştê: Na, ne rûnê niviştê, a rast rûnê *nivîşk* e. Ji ber ku ev peyv jî peyveke hevedudanî ye û ji peyvên 'nîv' û 'hişk' hatiye pê, bi qonaxa demê re jî ev peyva hevedudanî bûye nivîşk. Bi gotineke din 'nîvhişk' li nivişkê dageriya-ye. Jixwe ev rûnê hanê ne wekî don hişk û ne jî wekî avê avekî ye.

têrê nekirin: Ji bo vê tiştê ku em dê li ser rawestin û balê bikişînin ser 'ê'ya dawî ya 'têrê' ye. Ev 'ê'ya hanê ne veqetandeka nêrîtiyê ye. Peywir û erka wê cihê ye. Rast e, di zimanê me yê devkî de em rastî vê bikaranînê tên. Lê ji aliyê rêzimanî ve şaş e.

Ji ber ku di rastiya xwe de ev 'ê'ya hanê 'î' ye û peywira berpêbûne pêk tîne. Lewma jî awayê rast wiha ye: *têrî kirin.*

Ev nan têrî min dike, wî bînin teslîmî min bikin, ziman hînî wan bike.

xuyaye: Ev ne lêkereke sade ye ku wiha bê kişandin. Ev bi alîkariya lêkera bûnê tê kişandin: Loma jî hewce bû ku rastnivîsa wê wek kişana lêkerê *xuya ye*, bûya. Mîna lêker bi awayê ji hev cihê *xuya bûn* û mîna navdêr jî wekî *xuyabûn* bi hev ve tê nivîsandin.

www.rasiyakurdi.org

Oxura xêrê be mamosteyê delal

Kemal Orgun

Kemal Orgun ligel Arsen Poladov

Ew bajar e ku bi delaliya xwe mirov sermest dike, ew bajar e ku bi vê delaliya xwe mirov tar û mar dike, ew bajar e ku bi me xerîb e û dîsa ew bajar e ku me bi mirovê kamil û qedirnas, bi rûmetdarê şanoyê Mamoste Arsen Poladov da nasîn.

Sal hezar û nehsed û nod û yek, li bajarê Stenbolê, di bodrûma tarî ya NÇM'yê de em ji şanoyê re dibêjin merhaba. Em ji hev re dibêjin merhaba, lê ne şano me nas dike, ne jî em şanoyê... Wekî du kesên xerîb, bi nêrînên şikdar em li hev dinihêrin û dîlana me ya şanoyê dest pê dike. Em li hev nakin û zorê dikişînin û sêrî li hev digerînin. Ji me hinek kes dibêjin na, ev karê şanoyê giran e, ji quweta me der e û em nikarin bibin sêrî. Dibêjin û dev ji şanoyê berdidin û diçin. Yên ku diçin ne tenê diçin. Her yek ji me parçeyekî digire û bi xwe re dibe, em kêm dibin û tenê dimînin. Ji me hinek kes jî dibêjin na çi dibe bila bibe, divê em xebatên xwe yên şanoyê bidomînin! Dîlana me ya bi şanoyê re didome û em zêde dibin. Lê rê li me tarî ye, rê qiyame ye û em nikarin ber bi jor ve bimeşin. Em digerin, tim û tim digerin. Em li dîwarê şanoya xwe digerin. Dîwarê ku ji ronahiyê hatiye honandin, dîwarê ku em bikaribin pişta xwe bidinê û hêzê jê bigirin. Hêzê jê bigirin û bimeşin. Em digerin, em li rûmetdarê şanoya xwe digerin. Rûmetdarê ku li ser textê şanoyê bi destê me digire û pêşiya me ronî dike. Em li Wî digerin, lê Ew tê. Sal hezar û nehsed û nod û sisê. Mamosteyê delal Arsen Poladov, bi bejna xwe ya bilind, wekî xwedayekî tê û di wê bodrûma tarî de me dibîne û bi destê me digire. Di wê bodrûma tarî de, li ser wê dika biçûk, bi bedena xwe ya wekî dara çinarê, bi evîndara xwe ya şanoyê re dikeve dîlanê. Ew pêncî sal e ku bi wê evîna xwe re dikeve dîlanê û dilşad dibe. Di wê bodrûma biçûk de bi bedena xwe wekî çemên meha adarê diherikiya.

Bi vê dîlanê pêşiya me ronî dikir û ji ronahiyê riyek çêdikir ji me re. Dîlana pêxemberê şanoyê, wekî rîtûelekê dor li dilê me digirt û dilê me pak dikir. Di vê rîtûelê de kêfxweşiyê dest pê dikir di navbera me de. Em bi vê kêfxweşiyê mîna du evîndaran li hev şad dibûn. Bextiyariyeke ew qas mezin di dilê me de cih digirt ku mirov dibê qey me parçeyê xwe yê windayî dîtiye û em kêfxweş dibin wekî Gilgamêş.

Em bi hev re gerîn li bajarê Stenbolê. Li Çamlicayê, li peravên Kadikoy û li peravên Rûmelîhîsarê. Bi kêf xweşî, em bîst û yek rojan bi hev re man. Belê bi mamosteyekî weha re me bi bîst û yek rojan jiyan bi hev re par kir. Bi mamosteyeke weha re bîst û yek roj ne demeke kin e xêr efendî...

Piştî bîst û yek rojan me xatir ji hev xwest. Ya rastî wî ji me xwatir xwest. Çawa ku em li Wî digeriyan, ew jî li neviyên xwe yên din digeriya. Neviyên wî yên ku li her çar parçeyên dinyayê belav bûbûn. Wî dixwest yek bi yek ji neviyên xwe re şanoyê par bike. Ji ber qedera kurdan, bi salan ji neviyên xwe dûr mabû. Vê dûrxistinê kesereke

www.arsivakurdi.org

mezin xistibû dilê wî. Wî dixwest par bike, wî dixwest şanoya kurd bi serfirazî bilind bike û di nav şanoya cîhanê de bi cih bike.

Wexta ku xatir ji me xwest vegeriya Rûsyayê. Li Mala Kurdan dest bi xebatên şanoyê kir. Bi xort û keçên kurdan yên li wê derê re jî qederekê xebitî. Bi wan re jî tecrûbeyên xwe yên şanoyê par kir. Wî ji bo pêşketina şanoyê, ji bo bingeheke xurt, hin tişt dixwestin. Tiştên ku wî dixwestin her çiqas qasî giraniya sîperikekê jî bû, lê bi cih neanîn. Di dîroka me kurdan de cara yekem şanogerek weha qedirnas û xêrxwaz derketibû, lê me tu rûmetdariyek pê nîşan neda. Di aliyekî de eşqa şanoyê, di aliyekî de giraniya aboriyê dor lê avêtibû. Li darê dinyayê şanogerê kurdan yê herî mezin, ku ne tenê di nav kurdan de, di dinyayê de şanogerê bi nav û deng, piştî hilweşîna reel sosyalizmê di bin giraniya barê aboriyê de mabû. Bi hezaran kardêrên kurdan ji bo zewqa xwe her şev ser xwe bi xwe re dikirin, heya ku di poz û firnikên wan de dihat dixwar û vedixwar, lê şanogerê bêhempa li ber neçariyê berê xwe da Îranê. Qasî du salan li wê derê dersên şanoyê yê pandomîmê da zarokên karkerên Rusyayê. Piştî du salan vegeriya Rûsyayê û bi wê keda xwe malek kirî ji xwe re. Piştî vegera wî ya Rûsyayê, Akademiya Kurdî ya li Ewrûpayê gazî wî kir. Îcar jî li wê derê bi xort û keçên kurdan re xebitî û tecrûbeyên xwe bi wan re par kir. Lê daxwaziya wî ya herî mezin ew bû ku ji gelê xwe re şanoyê bike û di welatê xwe de bi gelê xwe re bijî. Sala par ji bo festîwala Amedê hat û em bi hev re çûn Amedê. Careke din em bi hev re bûn û qasî mehekê em bi hev re man. Cara yekem bû ku wî Amed didît, Amedê jî ew... Pir kêfxweş û dilgeş bûbû. Ji bo xebatên atolyeya şanoyê hatibû. Cihê xebatê dîsa bodrûm bû. Lê îcar ne bodrûma NÇM'ê ya Stenbolê, bodrûma Navenda Çanda Dîjleyê bû. Îcar jî ji bo keç û xortên Amedê jiyana xwe par dikir. Xebatên atolyeya şanoyê bi qasî sê hefteyan berdewam kir. Wekî pêxemberekî di nav me de digeriya û bala me dikişand ser agahiyên şanoyê yên bingehîn. Me jê dipirsiya, wî li me vedige-

rand bi sebreke mezin. Em bi hev re li her derê Amedê gav bi gav geriyan. Li Bircên Amedê, li mizgeft û dêrên Amedê, li sûk û kolanên Amedê giran giran dimeşiyan. Ji ber her kevirên Bircên Amedê kelmeya xweliyê digirt, bêhn dikir û di kefa destê xwe de dipişirand. Bi hewesa zarkokekî, bi mereqeke mezin li Amedê temaşe dikir. Mirov digot qey Amed ji bo wî berhemeke hunerî ye û û ew jî li vê hunerê temaşe dike. Rojekê em dîsa li ser Bircên Amedê digeriyan. Vegeriya min û got:

- Belê belê mîrê min, ku min bajarê Amedê nedîtiba, wê ez çavvekirî biçûma.

Piştî xebatên atoleyan, şagirtên atolyeya şanoyê bi şeş etûdan derxist pêşiya temaşevanan. Berî pêşkêşkirina etûdan derket ser textê şanoyê, di derheqê pandomîmê û bi taybetî di derheqê şanoya kurdî de çend tişt dane xuyakirin.

Got;

-"Ez bîst roj in li Amedê me û pir kêfxweş im. Lê yên ku min dibînin, derheqê şanoya kurdî de pirsan ji min dikin û dibêjin gelo şanoya kurdî heye an na! Hevalino! Ku îro hûn li vê derê ne, ku we ev salon tijî kiriye, wê demê elbet şanoya kurdî heye. Lê şanoya kurdî hîna zarok e. Ji bo ku xweş mezin bibe û bi pêş bikeve, divê hûn lê xwedî derkevin û bi rexneyên xwe yên neyînî nexeniqînin"

Wî dixwest li Amedê bi profesyonelî akademiyeke şanoyê vebibe û ji bo wê akademiyê çi barên giran hene hilde ser milê xwe. Derheqê vê projeyê de bi gelek kes û berpirsiyaran re daxwaziyên xwe par kirin. Her kesî heq didayê, lê ji bo ku ev daxwaz bi cih bê, kesekî gavek neavêt. Piştî festîvala Amedê vegeriya çû Rûsyayê. Li Rûsyayê di zanîngehekê de dersên şanoyê dida. Tiştên ku dixwest bide me, me nedizanî em bigirin. Lê Rûsyayê di zanîngehekê de kursiyek dabû wî û agahiyên wî xistibû xizmeta şanoya xwe.

Berî destpêka Festîwala Batmanê, ji bo atolyeya şanoyê careke din hat û îcar jî bi xort û keçên Batmanê re agahiyên xwe par kirin û piştî festîwalê careke din berê xwe da xerîbiyê û çû Rûsyayê. Îsal di 27 Adarê de ji bo Roja Şanoyê ya Dinyayê me telefonî wî kir. Em li ser têlê bûn li vî alî, lê ew ne li ser têlê bû li wî alî. Oxira xêrê be Mamosteyê Delal... ❋

www.arsivakurd.org

Kürt yayıncılığı dosyasına kenar notları

HAYRİ ERDOĞAN

Tîroj, Kürt yayıncılığını tartışmaya açıyor. Dosya kapsamında, yayıncıların yanı sıra kitapçı ve okurların görüşlerine de yer veriliyor.

Dosya yazılarında göze çarpan ilk özellik, sürecin tamamının eleştirilmesidir: Yayıncılık eylemi, sürecin son halkasını oluşturan okuyucular, içinde okuyucuları barındıran Kürt toplumu kıyasıya eleştirilmektedir. Zaman zaman karamsarlık düzeyine varan bu eleştiriler yine de sevindirici bir gelişmenin işaretidir. Demek ki üzerinde tartışılacak bir olgu vardır karşımızda. Sözü edilen, 40-50 yıl boyunca yazılı ifadesi katı bir yasakla engellenen bir dildeki yayıncılık faaliyeti olunca, ortaya bir yayıncılar topluluğunun çıkması, tek başına bu bile önemli bir gelişme sayılmalıdır. Onlarca yıllık yasağa rağmen bir dil yok edilememiş, o dilde geleneksel ve modern anlatım türlerinde eserler üretilmiş, bunlar okurlara ulaşmaktadır.

Ama dosyadaki yazılar daha fazlasını söylememize de olanak sunuyor. Son derece öğretici bir tartışma yürütülüyor. Kürt yayıncılığı alanında görülen gelişmenin yarattığı çok yönlü sorunlar değişik yönleriyle tartışılıyor.

Tartışma konularının ön sırasında yayıncılığın politika ile ilişkisi bulunuyor. Başta Aram olmak üzere kimi yayınevleri, Kürt yayıncılığı ile siyasi mücadele arasındaki ilişkiye dikkat çekiyorlar. Başta Sî olmak üzere bazı yayınevleri ise siyasetin yayıncılığa, yayıncılığın ürünlerine zarar verdiğini düşünüyor.

Yayıncılığın, daha genel konuşursak kültürel hayatın, daima politika ile ilişkili oluşu bir yana, Aram Yayınlarının vurguladığı gibi, Kürt yayıncılığı, başlangıcından bugüne politikanın açtığı çığırdan ilerlemiştir. Kürtçe, politik yasakların hedefi olarak ifade imkanından yoksun kalmış, onun şöyle ya da böyle kullanılışı büyük mücadeleler gerektirmiştir. Halihazırda kullanılan haklar da zaten verilen politik mücadelenin bir ürünüdür. Yarım gedik bu hakkın genişlemesi de yine büyük ölçüde politik mücadelenin konusudur. Politika ile yayın faaliyeti arasındaki mevcut ilişkinin tartışılacak yönlerinin bulunması, politikadan uzaklaşma diyebileceğimiz bir eğilimi haklı çıkarmaz. Böylesi bir politika dışılığın olası sonucu, kendi gelişme dinamiklerinin tahribidir. Toplumdaki politik ilgi ve uyanıklık yayıncılığın itici gücü olduğu gibi yayıncılık ürünlerine ilginin de sağlayıcısıdır.

Kürt yayıncılığı hakkında iyimser ve karamsar görüşleri bir arada görüyoruz. Aslında her bir değerlendirmeyi, gerçeğin farklı yönlerine tutulan bir ayna olarak görmek yanlış olmayacaktır. Kürt yayıncılığının dosyada sözü edilen zaafları taşıması do-

www.arsivakurdi.org

ğaldır. 20. yüzyılın başında umut verici bir eşikte iken, katı yasaklar yüzünden uzun bir kesintiye uğramış (hiç değilse Kuzey açısından), ancak son 15 yılda eksik gedik de olsa var olma hakkına kavuşmuştur. Bugün süren yayıncılık da mayınlı bir tarlada yürümek gibi tehlikelerle doludur. Alfabe sorunları, başka devletler içinde yaşayan Kürtlerin kültürel ürünlerinden yararlanmayı güçleştirmektedir. Bunlar ve daha başka engeller düşünüldüğünde yayıncılığın bağrında pek çok geriliği taşıması doğaldır. Ama bu durum omuzlarımıza bu açığı kapatmak üzere daha hızlı yürüme görevi yüklemektedir. Ayrıca, artık varılan noktada, "Kürtçe olsun, nasıl olursa olsun" deme hakkı yoktur kimsenin. Yayıncılığın mevcut önceliklerinden biri, kitap niteliğinin her bakımdan (dil, imla, harf yanlışları, tutarlı bir kapak ve iç düzeni, kalite gibi) yükseltilmesidir. Bunun için gereken düzenlemelerin yapılmasıdır.

Kürtçe yayınlara ilginin azlığı yakınma konusudur. Bu ilgi eksikliği bir bakıma kaçınılmaz bir durumdur. Okuma yazma öğrenmenin, Türkçe dışında bir yolunun bulunmadığı, bir Kürdün ana babasından öğrendiği Kürtçenin yazılı bir metni anlamaya yetmediği durumda, Kürtçe okumak ve daha ileriye giderek yazmak, özel ve sabırlı bir çalışma gerektirmektedir. Ve bugünkü mevcut Kürtçe okuyucuyu da bu azınlık oluşturmaktadır. Yani sorunun çözümü, yayıncıların etkinlik alanındaki düzenlemeleri çok aşmaktadır. Kürtçenin bir eğitim dili olması, Kürtçe eğitimin de bir iş garantisi sağlaması vb koşullarda ancak sorunun köklü çözümünden söz edilebilir. Ama bu gerçek, yayıncıların, yazarların yapacaklarının önemini azaltmaz. Mevcut kısıtlılık ortamında bile Kürtçe yayına ilgi belirli ölçülerde artırılabilir. Yayıncılık alanındaki başarısı takdir edilen Avesta Yayınları sahibi Abdullah Keskin'in verdiği bilgiler bunu göstermektedir. Nitelikli eserler okuyucu bulmaktadır. Yine Perî Yayınları sahibi Ahmet Önal'ın söylediği gibi, Kürtlerde, kendi tarihlerine ve kültürlerine ilişkin eserlere ilgi, Türklere göre daha fazladır. Buna karşılık dili Kürtçe olan yayınlar yeterince okuyucu bulmamaktadır. Bu, ilgisizliğin bir göstergesi değil, okuma güçlüğünden kaynaklanan bir sorundur. Algılamanın daha kolay olduğu görsel ve işitsel araçlara olan yoğun ilgi de bunu göstermektedir.

Okuyucuyu teşvik edecek, cesaretlendirecek önlemlerden biri de, Kürtçe yayınlardaki dilin anlaşılır olmasıdır. Ev hanımı okur Nuran Yılmaz, ısrarla yayınlarda yalın bir dil kullanılması talebini dile getirmektedir. Kürtçe okuyup yazmanın zayıf olduğu bir toplumda, dilin olabildiğince anlaşılır olmasına dikkat edilmelidir. Halkın kullandığı dilden uzaklaşarak saf bir Kürtçeyi bugünden yarına hayata geçirmeye çalışmak, dili ister istemez küçük bir çevrenin iç iletişim aracı haline getirecektir. Dilde yalınlaşma, halk dilinden kopmama, okurların gözleri korkmadan Kürtçenin dünyasına girmelerini kolaylaştıracaktır.

Kürtçe okuma ve Kürt kültürüne ilginin artırılması bahsinde, Kürt kültürünü tanıtan, kaynaklarını sergileyen Türkçe yayınların önemi de gözden ırak tutulmamalıdır kanımızca. Halihazırda Türkçe okuyup düşünen insanları kendi ulusal kaynaklarına yöneltmekte bu alandaki Türkçe yayınlar bir işlev görecektir. Bu yayınlar ayrıca demokratik Türk kamuoyu bakımından da önem taşımaktadır.

Kürtçe yayıncılığın henüz işin başında olduğu bir gerçektir. Ama bu işlenecek geniş bir bakir alan bulunduğuna da işaret etmektedir. Çeşitli formlarla kültürün yaşam alanı olagelmiş Kürt folkloru, Kürt tarihi, Kürtçe yazılmış divanlar, destanlar, dinsel metinler vb. henüz çok az işlenmiş kaynaklardır.

Dünya edebiyatının ürünlerinin Kürtçeye kazandırılması da dili sınayacak, gelişimine katkı sunacaktır.

Kürt yayıncılığın şanslarından biri, daha şimdiden azımsanmayacak sayıda yetkin temsilciye sahip çağdaş bir edebiyatın çok yönlü gelişimidir. Gelişkin edebiyat, kendi okuyucusunu yaratmadan edemez.

İran, Irak ve Suriye'deki Kürtlerin yayıncılık faaliyetleri göz önünde bulundurulmadan Kürt yayıncılığının bütünlüklü bir tablosu çizilemez. Geçmişteki zengin deneylerine son yıllarda önemli kültürel kurumlaşmaları da ekleyen Güney'deki yayıncıların görüşlerinin dosyamıza yansıyamaması önemli bir boşluk doğurmaktadır. İran ve Suriye'den dosyamıza yapılan katkılardan anlaşılacağı gibi İran Kürdistanında Kürtçe yayın resmi olarak serbest olmakla birlikte ağır bir sansür altındadır. Suriye'de ise fiilen yapılan yayıncılık, resmen yasaktır. Kitaplar gizli basılmakta, Beyrut ve başka yerlerde basılan kitaplar gizlice getirilip okunmaktadır. Bu da Kuzey'deki yayıncılığın, geride önemli bir kesintisi bulunsa da, önemli bir pozisyonda olduğunu düşündürtmektedir. Alfabenin de büyük ölçüde ortaklaştığı düşünülürse parçalar arasında yayın akışının sağlanması, kültür ve yayın hayatının toptan canlanmasına hizmet edecek, tiraj sorununu da önemli ölçüde çözecektir.

Kürt yayıncılığının gelişme dinamiklerinden biri de Kürt toplumundaki yoksullaşmanın, nicelik ve nitelik olarak büyüyen işçi sınıfının edebiyata taşınmasının özendirilmesidir. Halk, kendi dilindeki edebiyatta kendi özlemlerinin karşılığını da bulmalıdır.

Kürt toplumu her bakımdan gelişme sınırlarını zorlamaktadır. Bu, halihazırda rüştünü ispatlamış yayıncılığın da itici gücüdür.

www.arsivekurdi.org

Kürt yayıncılığının serüveni

Ali Çınar

Kürt yayıncılığının Kürt kültür, edebiyat ve tarihinin gün ışığına çıkarılmasında olduğu kadar Kürt siyasi yaşamının günümüze kadarki gelişmelerinde de yadsınamaz bir rolü vardır. Özellikle son yüz yıllık Kürt tarihine bakıldığında Kürt yayıncılığının, Kürt kimlikli yayın organlarının kültür ve edebiyat içeriklerinin yanı sıra ağırlıkla politik olduğu ve daha çok Kürt siyaset ve aydınlanmasına hizmet ettiği, Kürtlerin özgürlük ve eşitlik mücadelesinin izlerini taşıdığı görülür.

İlk Kürt gazetesi "Kürdistan"dan bu yana her Kürt yayınının, daha geniş anlamıyla Kürt yayıncılığının diğer bir ortak yanı da karşılaştığı baskılardır. Miqdad Mithad Bedirxan'ın yayınladığı "Kürdistan", sürgünde filiz verdi. Ancak "Kürdistan", Mısır'ın Kahire kentinde yayınlanmasına rağmen Osmanlı'nın baskısından kurtulamadı. Hem gazete, hem gazetenin okurları yoğun baskılarla karşı karşıya kaldılar. Gazete bu nedenle yayınını Kahire'den sonra Cenevre, Londra ve Folkston'da sürdürmek zorunda kaldı; en nihayetinde baskılara dayanamayarak kapandı.

'Kürdistan' gazetesinin dışında da birçok yayın organı sürgünde yayınlandı; Kürt kimlikli gazeteler, kitaplar, dergiler Suriye ve Lübnan başta olmak üzere Arap yarımadasının, Kuzey Afrika'nın ve Avrupa'nın birçok ülkesinde baskı makineleriyle tanıştı. Ancak 1900'lü yılların başından 1930'lu yılların ortalarına kadar Kürt yayıncılığının ağırlıklı olarak İstanbul'da faaliyet yürüttüğünü görmekteyiz. Çeşitli cemiyetler altında örgütlenen Kürt aydınlarının, genç öğrencilerin dergi, gazete, kitap ve benzeri yayınlar aracılığıyla dünyanın dört bir yanına ulaşma çabalarının altında, elbet Kürtlerin özgürlük arayışının ciddi yansımaları vardır. Bunun yanı sıra Kürt dili, edebiyatı ve kültürü alanındaki geri kalmışlığa karşı gelişen aydın tepkisinin de Kürt yayınlarının İstanbul merkezli gelişmesine kaynaklık ettiğini söyleyebiliriz.

Kürt yayıncılığının ağırlıkla İstanbul merkezli olarak sürdüğü bu yıllarda, Osmanlı da yıkılmayla karşı karşıyadır. 1. Dünya Savaşı'nın yenik devleti, ihtiyar Osmanlı gidiyor, yerine genç bir devlet geliyordu. Osmanlı'nın yıkımından sonra kurulan genç devlet ilk yıllarda Kürtlerle iyi diyaloglar geliştirmişti. Daha kuruluşun ilk yıllarında Kürtleri karşıya almak istemeyen genç devletin kurucuları Kürt yayıncılığına da karşı çıkacak durumda değillerdi. Bilindiği gibi Kürtler ilk Meclis'te de kendi ulusal kimlikleriyle ve ulusal giysileriyle temsil edilebiliyorlardı. Ancak bu durum uzun sürmedi. Genç devlet daha Cumhuriyet olmadan, İkinci Meclis'te Kürtlere yönelik niyetini sergilemeye başladı. 'Genç devletin asli unsuru' sayılan Kürtler gitti, yerine 'tek dil-tek millet' anlayışı geldi. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte baskılar daha arttı. Asimilasyon, yok sayma ve Türkleştirme politikaları birbirini izledi. Bu dönemde Kürt yayıncılığı yeniden yurtdışına taşınmak zorunda kaldı. Özellikle 1925 Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra Suriye'ye ve oradan da Lübnan'ın Beyrut şehrine yerleşen Kürtler yayıncılık çalışmalarını da bu merkezlerde sürdürmeye başladı. Şam ve Beyrut Kürt yayıncılığının yeni merkezleri olmaya başladılar. Celadet Bedirxan'ın "Hawar" dergisi ile bu dönemde yayınlanan diğer kitaplar, ağırlıkla da Kürt şairlerinin divanları, Kürt aydınlanmasının yeni odakları olmaya başladılar. Kürt yayıncılığının 1930'lu yılların başından itibaren Suriye ve Lübnan'da yakaladığı bu trend, birçok Kürt araştırmacısı tarafından 'Kürt yayıncılığının baharı' olarak tanımlanıyor.

1938 Dersim İsyanı'ndan sonra uzun bir sessizlik dönemine giren Türkiye'deki Kürt yayıncılığı 1960'lı yılların başından itibaren kendini yeniden göstermeye başladı. Çeşitli Kürt illerinden gelerek İstanbul'da okuyan Musa Anter, Yaşar Kaya, Medet Serhat gibi genç Kürt öğrencileri bir araya gelerek Kürtçe ve Türkçe yayınlanan bazı dergilere imza attılar. Elbet bu dönemde yayınlanan dergilerdeki Kürtçe yazılar daha çok kültür ve edebiyat içerikliydi ve dergilerin çok az bir bölümünü kapsıyordu. Ağır bir baskı döneminin ardından yeniden başlayan Kürt yayıncılığının sorumluluğu, sayısı bir elin parmaklarını geçmeyen genç öğrencilerin omuzundaydı. Bu genç öğrencilerin yayınladığı dergilerde Kürtçeye az yer vermelerinin temel nedeni, hiç kuşkusuz baskı ve sindirme politikalarıdır. İçeriği ne olursa olsun tek bir Kürtçe yazı bile yazarların veya dergi sorumlularının aylarca, hattâ yıllarca cezaevinde kalmalarına neden olabiliyordu. Kürt aydınlarının 1960'lı yıllardan sonra yayınladıkları dergilerde kullandıkları terimler, Cumhuriyet dönemindeki ağır baskıların izlerini taşıyordu. Örneğin bu yayınlarda, 'Kürt Sorunu' yerine 'Doğu Sorunu'; 'Kürt' yerine 'Doğulu Vatandaş'; 'Kürdistan' yerine ise 'Şark' veya 'Doğu' gibi terimler kullanılıyordu.

Genç öğrencilerin büyük fedakârlıklarla sürdürdükleri bu çabalar 1971 yılına kadar sürdü. 12 Mart askeri darbesinden sonra kesintiye uğrayan bu çabalar bir kez daha yurtdışına taşın-

www.arsivekurdi.org

dı. Ancak bu kez Kürt yayıncılığının merkezi Ortadoğu değil, Avrupa'ydı. Hem baskılardan kaçanlar hem de çeşitli vesilelerle Avrupa'ya giden Kürt gençleri, Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde, baskıdan uzak ortamlarda ağırlıkla Kürtçe dergiler ve kitaplar yayınlamaya başladılar. Bu dönemin bir diğer özelliği de, Avrupa'daki Kürtlerin eski SSCB'nin Erivan kentindeki Kürtler ve onların yayıncılık çabaları ile tanışmalarıydı. Etkileşim yalnız Türkiye ve Erivanlı Kürtler arasında değil, Suriye, İran ve Irak'tan gelerek Avrupa'nın çeşitli kentlerine yerleşen Kürtlerle de yaşanıyordu. 1971 yılından sonra Avrupa kentlerinde başlayan farklı coğrafyalardaki Kürtler arası bu etkileşim, hiç aralıksız günümüze kadar sürdü.

Kürt yayıncılığının yurtiçinde ciddi bir çıkış gösterdiği yıllara bakıldığında ise karşımıza 1974 sonrasındaki Türkiye'nin çıktığını görürüz. 1974 yılında yayınlanan 'Af Yasası'ndan yararlanan birçok Kürt aydını ya cezaevlerinden bırakıldı ya Avrupa'dan geri döndü. Bu dönemde Kürt yayıncılığı ile Türkiyeli örgütlerden kopuş yaşayan bağımsız Kürt örgütlenmeleri at başı gidiyordu. "Rizgarî", "Özgürlük Yolu", "Roja Welat", "Devrimci Demokrat Gençlik" gibi dergi ve gazeteler ile birçok yayınevinin Kürtlerle ilgili kitapları, Kürt kitlesi içinde de yansımasını buluyordu. Bu yayın organlarından bazılarının tirajı 50-60 binlere ulaşıyor, bunun yanı sıra Kürtlerle ilgili birçok özgün kitap yayınlanıyor, yabancı araştırmacıların Kürtlerle ilgili yayınladığı kitaplar Türkçeye veya Kürtçeye çevriliyordu. Bu dönemdeki Kürt yayıncılığında kullanılan terminoloji de, asıl anlamını bulmaya başlamıştı: Kürt sorunu, Kürt ve Kürdistan sözcükleri tüm yasaklama girişimlerine rağmen yayınlarda kullanılıyor; Kürtçe ve Türkçe yayınlanan dergi, gazete ve kitaplarda tüm baskılara rağmen yaşanan sorunlar tüm açıklığıyla dillendiriliyordu. Bu dönemin bir diğer özelliği de, Kürt yayıncılığına öncülük eden aydın ve örgütlerin neredeyse tümünün sosyalist kimlikli olmasıdır.

Kürt yayıncılığının yurtiçindeki bu konumu 1980 yılında bir kez daha kesintiye uğradı. 1980 yılından 1988 yılının başlarına kadar yurtiçinde Kürt yayıncılığının neredeyse K'sinden bile söz edilemez. 1980'den 1988 yılının başına kadar Kürt yayıncılığının merkezi yeniden Avrupa kentleri olmuştur. Bu süreç 1988 yılının Mart ayında "Medya Güneşi" dergisinin İstanbul'da yayınlanmasıyla kesintiye uğradı ve Kürt yayıncılığının merkezi adım adım yeniden yurtiçine taşındı. "Medya Güneşi"nin ardından "Toplumsal Diriliş", "Özgür Gelecek", "Deng", "Newroz", "Stêrka Rizgarî" gibi kimi Kürt kimlikli dergiler ile "Ülke", "Azadi", "Roj" adlarıyla yayınlanan kimi haftalık veya 15 günlük gazeteler okura ulaşmaya başladı. Öte yandan kimileri bu dergi ve gazeteleri yayınlayan yayınevleri, kimileri de diğer Türk ve Kürt kimlikli yayınevleri tarafından yayınlanan, Kürtlerle, Kürt dili, edebiyatı, tarihi ve siyasetiyle ilgili kitaplar yeniden kitabevlerinin raflarında görülmeye başlandı.

Elbet 1988 yılından sonraki bu süreç de sancısız olmadı. Onlarca gazete ve dergi kapandı; sayıları yüzlerle ifade edilen kitaplar hakkında toplama kararı verildi. Bir o kadar da yayınevi sorumlusu, gazete ve dergi sahibi ile yazı işleri müdürü tutuklanarak cezaevine konuldu. Cezaevine girmemek için yurtdışına giderek mültecileşen onlarca yayınevi sahibi ve sorumlu müdürden de ayrıca söz etmek gerekir.

"Dilin gelişimi ve okurların çoğalması esas alınmalı"

HASAN İŞÇİ (okur, Diyarbakır)

Kürt hareketinin ivme kazanması dahilinde Kürt yayıncılığı görece bir gelişim kaydetmiştir. Ancak mevcut yayın potansiyeli hâlâ çok yetersiz.

Dört parçada yaşayan Kürtlerin, ortak alfabeye geçişi başaramamış olmalarından ötürü bir okur olarak sadece Türkiye Kürtlerinin yayınlarını takip edebiliyorum. Kürtlerle ilgili yayınları Kürtçe okumak isteğim olsa bile, Kürtler ile ilgili kitapların azlığı ve çoğunlukla Kürtçe dışındaki dillerle yayınlanmış olmaları nedeniyle "tercih etmek" gibi bir şansım oluşmadı ama, umarım Kürtçe okuma tercihimi geliştirecek sıklıkta ve yoğunlukta yayınlar çıkar.

Kürtçe yayınların, dil, içerik, görsellik vb. açıdan eksiklikleri olduğunu düşünüyorum. Yayıncıların, politikanın pragmatik dürtüleriyle değil, Kürt yazın dilinin gelişimini dert edinen, Kürt okur kitlesinin genişlemesine yönelik hassasiyetleri yayın politikalarının merkezine alan bir anlayışla üretimde bulunmaları gerekmektedir. Dolayısıyla yeterli düzeyde finansal gücü olan, mevcut Kürt siyasal hareketlerinin güncel siyasetlerine mesafeli durabilen, bağımsız yayınevlerinin oluşturulmasına ve desteklenmesine ihtiyaç var. Ancak bu şekilde Kürtçe yayınların çıtayı yükseltebileceğini, Kürt okur kitlesinin önemli bir bölümünde dolaşıma girebileceğini düşünüyorum.

www.arsivakurdi.org

Weşangeriya kurdî li Binxetê

KONÊ REŞ (Nivîskar, Sûriye)

Dema mirov qala weşangeriya li Binxetê bike, nikare çavê xwe ji çalakiyên weşangeriya destxetî ya ku şêx û melayên kurdan di Binxetê de pê radibûn bigire. Bi saya destnivîsên wan, gelek berhemên helbestnivîsên navdar, ji windabûnê hatin parastin, mîna dîwana melayê Cizîrî, Nehcelenama Mele Xelîlê Sêrtî, helbestên Feqehê Teyran, Mem û Zîna Ehmedê Xanî. hwd.

Hem jî em nikarin çapxaneya ku Bihiştî Hisên Hiznî Mukiryanî di sala 1915'an de li Helebê dameziranibû di ser guhên xwe re bavêjin; û ya herî giring, em nikarin di ser kovara Hawarê (1932-1943) û weşanên wê re biqevêzin; ev weşana ku yekemîn û dawîtirîn kovara kurdî ye di nav kurdên Binxetê de ku bi destûr hatiye weşandin, di pey re ziman û weşanên kurdî qedexe bûne ta roja îro. Hem jî em nikarin di ser kovara Ronahî (1943-1945) re derbas bin. Lê piştî ku Firensî di sala 1946'an de ji Sûriyê hatine deranîn, zimanê kurdî qedexe ye; heya bigire nivîsandinên bi zimanê erebî li ser kêşeya kurdî qedexe ne.

Lê tevî van qedexeyên dijwar rewşenbîrên kurdan li ber xwe daye, ji desthilanîn neketine û di navbera salên 1954-1956'an de pirtûkên Melayê Cizirî, Osman Sebrî, Rewşen Bedirxan û Cegerxwîn çap kirine. Piştre heyameke bêdengiyê di wan çend salan re di ser weşangeriya kurdî re derbas bû, ji bilî belavokên rêxistinan yên bi dizî. Ta ku di sala 1968'an de Cegerxwîn kovara Gulistan belav kir û di sala 1973'an de dîwana xwe ya sisiyan Kîme Ez li Beyrûtê çap û belav kir.

Li aliyê din ji sala 1990 û bi vir de, hinekî çavgirtin ji çapkirina pirtûkên bi zimanê kurdî hat girtin. Di wan salan de gelek dîwan, kovar, pirtûk hatin weşandin; ew jî bi dizî û heger bi hatina girtin cezayê wê mezin bû, lê ji berî çend salan ve, nexasim piştî qanûnên çapemeniyê di Sûriyeyê de derket, ew rêka çûk jî ji ber me hat girtin. Tevî ku di wan salan de me li Şamê çap dikir û me li ser datanî li Beyrûtê çap bûye. Xwediyên çapxaneyan jî gelek pere ji me distandin, bi behana ku ew tiştekî qedexe ji me re dikin.

Vêca em ji neçarî çavê xwe berdidin Kurdistana başûr û derveyî welêt (Ewropa û Stenbolê) ku em li wir berhemên xwe çap bikin, hem ji ber qedexebûna zimên û hem jî ji ber buhayê çapkirinê.

Başûrê rojava: ta kengî qedexekirina zimanê kurdî?

JANA SEYDA (Helbestnivîs, Sûriye)

Yê ku li weşangeriya kurdî li başûrê rojava (Başûrê Biçûk) ji dûr ve binihêre, dê bi hêsanî bigihêje encamekê ku ev parçe ji ber mêjiyê rejîma Ba`s ya ta niha desthilatdar e, gelekî kete şkence û tunekirinê.

Hemû pirtûkên li vî parçeyî têne çap kirin bi zimanê kurdî an bi erebî (eger li ser rewşa kurdî be) li derveyî sînorên Sûriyeyê têne çap kirin, piraniyên xebat û berheman li Lubnanê\ Beyrûtê ronahiyê dibînin, paşê bi rengekî qaçax derbasî Sînor dibin, eger bi silametî derbas bibin!

Lê problem li vê derê ranaweste, ji ber belavkirina pirtûkan jî qedexe ye ta ku pirtûkeke helbestan be jî para xwe ji qedexekirinê distîne û ne dûr e ku helbestnivîs bê girtin, ji ber xebateke wisa di bin navê avakirina dewletekê tê hesibandin.

Pirtûkxaneyên kurdî nîn in. Pirtûkxaneya Bedirxan li Helebê hatiye girtin û xwediyê wê piştî binçavkirinê mecbûr ma here Suleymaniyê, ji ber ku pirtûkên kurdî difirotin û piraniya pirtûkan, eger em nebêjin tev, kopî bûn.

Wekî din, li tu deverê li Sûriyeyê pirtûkxaneyên kurdî nîn in û yên erebî pirtûkên kurdî nafiroşin, eger bibe jî wê bi dizî be.

Ji sedî 99 weşanên siyasî ne

Li aliyê din, rojname û kovar bêtirî wan (99%) yên partî û rêxistinên kurdî ne, yên bi partiyan ve girêdayî ne (ta niha hemû rêxistin, çalakî, partiyên kurdî qedexe ne) bi dizî di riya kadroyan re belav dikin û ji ber kêmbûn û astengiyên aborî bi regekê (kopî) têne çapkirin û bi destan têne belav kirin û ji sînorên dilxwazên wê partiyê demakevin, ji tirsa binçavkirin û girtina kesên ku bi karên rewşenbîrî radibin.

Ez dibînim ku ji weşanxaneyên li Tirkiye û Kurdistana başûr tê xwestin ji xwe re bikin wekî erk ku bi kêmî xebatan bi awayekî bighînin başûrê rojava, ji ber ku mirovek an didu nikarin berheman tevan bighînin xwendevanên vê derê, da veqetandin kûrtir nebe, erkeke ku li xebatên nivîskarên vê derê xwedî derkevin, çap bikin û bi riyekê bighînin wan.

Bi dehan nivîskar li vê derê bêçare ne li ber çapkirin û belavkirina xebatên xwe bi zimanê xwe. Di nav qedexekirina nivîsandina bi zimanê kurdî, an mijareke li ser kurdan bi zimanekî din an helbesteke xwedî hesteke neteweyiya kurdî hilgire de, di nav qedexekirina bilindkirina navê kurd û dengê kurd de, di nav pêlêkirina hebûna kurd de wek mirovekî bi kêmî bi kurdî bigrî û eger bi dest keve bi kurdî bikene, divê em xwedî li zimanê xwe derkevin, pêş bixin, asoyên nû li ber vekin, gencîneyên wî derînin lê kengî û çawa?

www.arsivakurdi.org

"Nitelikli işler karşılıksız kalmaz"

ABDULLAH KESKİN
Avesta Yayınları Sahibi ve Editörü

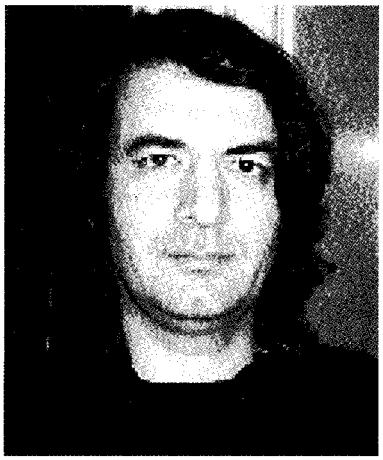

Kürt yayıncılığı için 90'lı yıllar, hayati bir sınav niteliğindeydi. Kürtçeyi yasaklayan 2932 sayılı yasanın kaldırılması Kürtçe yayıncılığın önünü açtı. Art arda Kürtçe yayınlar çıkmaya başladı. Büyük bir ilgiyle karşılandı bu yayınlar. Her örgütün Kürt masası gibi, birçok yayınevinin de Kürtlerle ilgili kitapları olmaya başladı. Hatırı sayılır bir tiraja ulaşıldı. Ancak kısa sürdü bu fırtına. Kürt yayınevleri, yazarları, gazeteleri bu sınavın üstesinden gelemediler. Nitelik ıskalanmıştı.

2000'li yıllarda 1908'lerde yakaladığımız ivmeyi yeniden yakaladığımızı düşünüyorum. Kürt kültürünün altın çağını yaşadığını söyleyebilirim. Neye göre? 1908 ve sonrasında, gene bugün yaşadığımız şehirde çok ciddi kültürel aktiviteler yapılıyordu. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte bu süreç kesintiye uğramıştır. 1920'den 1960'lara kadar en az 40 yıl boyunca tek Kürtçe kelime –medreseleri katmazsak ve sorunu Türkiye Kürtleriyle sınırlarsak– yazılmamıştır. BM'ye üye ülkelerin yarısından fazlası 20. yüzyılda devletleşmiştir. Ne yazık ki bu yüzyıl Kürtler için "boş" geçmiştir. Yüz yıl boyunca dilimizde okumak, yazmak; kültür ve edebiyatımızı geliştirmek yerine onu korumakla uğraştık, "vatandaş" kabul edilmenin şartı "Türkçe konuşmak"tı.

Kürtler olarak başarılıyız; çünkü dört bir yandan inkâr ve taciz edilen bir kültürü, 21. yüzyıla taşımayı başardık. Kefeni yırttık yani. Başarılıyız çünkü 2003'te yayımlanan Kürtçe kitap sayısı 1995'te yayımlanan kitap sayısının otuz-kırk katıdır. Hatta 1920'den 1991'e kadar yani 70 yıl yayımlanan bütün kitaplardan daha fazladır bu sayı. Başarısızız çünkü Cumhuriyetin 70 yılı boyunca yayımlanan Kürtçe kitap sayısı bir elin parmaklarını geçmez, o parmaklar da acımasız bir biçimde kesilmiştir. Başarısızız, çünkü 2003'te yayımlanan toplam Kürtçe kitap sayısı, nitelik ve nasıl yayımlandığı bir yana, 35-40 civarındadır. Almanya'da yılda 80-100 bin, Fransa'da 40-50 bin, Türkiye'de 10-12 bin, İran'da 34 bin çeşit kitap yayımlanıyor. Irak, İran, Suriye ve diasporadaki Kürtçe ve Kürtlerle ilgili diğer dillerdeki kitap sayısını da katın; 1000 sayısını elde edemezsiniz. Kürt yayıncılığından söz etmemiz için öncelikle bu tarihsel açığı kapatmamız lazım.

Diğer sorunlara kısaca değinmek gerekirse:

- Yargılandığımız yasal maddeler kaldırıldı. Kitaplarımız hâlâ yasak.

- Pazar sorunu, Kürtler belki de Ehmedê Xanî'yi haksız çıkarmak istemedikleri içindir, 300 yıldır devam ediyor.

- Bütün eksikliklerine karşın, günümüzde daha "düzgün" kitapların çıktığını söyleyebiliriz.

- Telif haklarında da kısmi bir iyileşmeden söz etmek mümkün.

- Bildiğim kadarıyla "Kürt yayınevlerinin kendi aralarında bir birlik kurma" çabası yok, varsa da haberim yok. Çok gerekli olduğunu da düşünmüyorum. Türkiye Yayıncılar Birliği dışında yayınevi olarak bağlı olduğumuz ulusal ya da uluslararası herhangi bir kuruluş yok. İnsan hakları örgütleri, uluslararası PEN'le ilişkilerimiz vardı ama bu daha çok hakkımızda açılan davalar bağlamındaydı. 1.5 yıldır yeni dava açılmadığı için bu ilişkinin de donduğunu söyleyebiliriz. Bundan şikayetçi değilim. Hiçbir zaman DGM'lerle, davalarla ön plana çıkmak istemedik.

Türkiye'nin bir "Kürt realitesi" olduğu gibi Kürtlerin de bir "Türkçe realitesi" var. Sadece Türkçe de değil, Arapça ve Farsça, diasporayı da katarsak Kürtler birçok dilde okuyup yazıyor, eğitim görüyor. Kürtçe çalışmaları ihmal etmemek şartıyla bunu bir avantaja dönüştürmek mümkün.

Yayınevlerinin yazardan para alarak kitap basmasının yayıncılığı kirlettiğini düşünüyorum. Kürt yayıncılığının önündeki en büyük tehlikelerden biridir bu ve "pazar sorunu" aşılmadığı sürece çözümü zor görünüyor. Bir yayınevi beş kuruş harcamadığı bir kitabı satmak için niye uğraşsın ki? Başta yazarların, okurların ve yayınevlerinin bu konuda hassas olması gerekiyor.

Kürtçenin Türkiye'deki tarihsel serüveni, baskılar, Kürtçenin gündelik hayattaki yeri göz önünde bulundurulduğunda Kürtçe kitapların okunmadığı veya çok az okunduğu kanaatinde değilim. Kürtçe, milyonların konuştuğu bu dil, on yıllardır günlük hayattan dışlanmıştır. Eğitim, iletişim, pazar dili değil; olmasına izin verilmiyor. Bu şartlarda ancak bu kadar olur. Kürtçenin yerine bir başka dili koyun, o kadar da okunacak mı, emin değilim.

Son yıllarda yetersiz de olsa çekirdek bir okurun oluştuğunu söyleyebiliriz. Sayıları az da olsa birkaç baskı yapan Kürtçe kitaplar var. Bu da geleceğe daha umutla bakmamızı sağlıyor. Okurları "oku, okut" sloganıyla ilelebet motive edemeyiz. İyi bir işin karşılık bulacağına ve okurunu yaratacağına inanıyorum. Bu yüzden de başta yazarlar ve yayınevleri olarak işimizi daha fazla ciddiye alırsak, daha iyi yaparsak bunun okurda da yankısını bulacağına inanıyorum.

www.arsivakurdi.org

Tekrardan kaçınan, ezberi bozan yayınlara ihtiyaç var!

AHMET ÖNAL
Pêrî Yayınları Sahibi ve Editörü

Türklerle mukayese edildiğinde Kürtler; kendilerine ilişkin; kültürel, tarihsel ve politik kitapları daha fazla okumaktadırlar, ama bu kitaplar Kürtçe değil Türkçedir. Türkçe eğitimi, dili ve kültürünün dayatılmasıyla yaratılan Kürt dil kırımı, Kürt'ün bilincini kırmış ve parçalamıştır. Bu durum okuyucuya da yansımıştır.

Kürtler örgütlenme alanında gerekli özgürlüklere sahip olmadıkları için bizim alanımızda da bir örgütlenmemiz yok. Bugün en azından var olan yayıncılar periyodik olarak yan yana gelip yayın sorunlarını tartışabilirler. Çünkü Kürt yayıncılığının ekonomik, politik, hukuki, daha ağır etik ve ulusal parçalanmışlığın getirdiği ulaşım, iletişim, tanıtım, karşılıklı dayanışma ve dağıtım problemleri vardır.

90'lar ve öncesi yıllarda Kürt yayınları bugünkü gibi yaygın değildi. Daha yoğun baskılara tabii tutulmasına rağmen, bugünkünden yüksek bir tiraja sahipti. Zira Kuzeyde Kürt romantizmi gerilemiştir. Ayrıca okuyup araştıran '68 ve '78 kuşağı bir biçimde tasfiye edildi. Yaşanan savaşla birlikte öldürüldü, mülteci konuma düşürüldü ya da yıldırıldı. Kalanları içinde ise "Okumak gerekir!" deyip geçenler çoğunluktadır.

Yayın kalitesi, yeterli olmamakla birlikte gelişmiştir. Zira Kürtçe konusunda eğitimli editörlere sahip değiliz. Yazarlarımızın sayısı neredeyse okur sayımızı aşmıştır. Tüm bu durumlar yazar ve yayıncıyı karşı karşıya getirmektedir. Yayıncı kitabı basmayınca, yazar "Ne olursa olsun, kitabım basılsın emeğim çöpe gitmesin!" diyerek parasını verip kitabını yayınlamakta ve adeta bedavaya dağıtmaktadır. Bu, yayın kalitesini de olumsuz etkilemektedir.

Kürt aydınlanması her defasında kesintiye ve tasfiyeye uğramıştır. Fazla aydınlanma, birilerinin pek de hoşuna gitmiyor, o da ayrı. Kürt kurumları kitaba karşı yeterince ciddi olmadıkları gibi fraksiyonculuktan da kurtulmuş değiller. Güneydeki devletleşme, Kürt milli burjuvazisinin ağır aksak ortaya çıkması, sınıfların kristalize olması gelişmelere yol açacak gibidir.

Kürt toplumu yeni gelişmelere gebedir. Bu nedenle analizci eserlere özel bir önem veriyoruz. Tekrardan kaçınan ve ezberi bozan yayınlara yönelmek gerek. Edebiyatı, tarihi, dili ve yayıncılığı kişilerin tekelinden çıkarıp, bilimsel tartışmanın alanına taşırmak hedefimizdir. Kolektif tartışmalar kaliteyi ve düzeyi artırır ancak. Ne yazık ki yayınları kritik edecek eleştirmenlerimiz de yok denecek düzeyde. Analiz yapan, kitapları okuyup anlayabilecek insan kıtlığı var. Kendi yerimizi, ağırlığımızı bilebilecek, etki gücümüzü hesaplayabilecek durumda değiliz. Kürt Medyası kitabı tanıtma konusunda sınıfta kalmıştır. Artık Türkiye'de sistemin sahibi büyük burjuvazi ve bankaları kültürel alana el atmış, başta yayıncılık olmak üzere tamamen tekelleşmek üzere önemli bir yol katetmiş ve bilinçlice ezilenleri, bilinç olarak kendilerine dönük düşünme ve düşünce üretme konusunda iğdiş etmeye çok daha ciddi olarak yönelmişlerdir. Biz ise ufak hesaplarımızla birbirimizi çekiştirmekle meşguluz ve alternatif yayıncılık hedefimiz yok. Etkili projeler üretip uygulamaktan uzağız.

Kürt yayıncılığı daha ziyade devlete karşı konuşlanarak bugüne geldi. Ancak sistem bugün muhalif söylemi manüple ederek kullanmakta ve kavramları içeriksizleştirip sunmaktadır. Bizler telif ve etik anlamda el yordamıyla ilerledik. Devlete karşı reaksiyoner davranırken, seçici ve uluslararası yayıncılığın sorunlarından uzak yaşadık. Ancak 2000'li yıllarda bunun böyle süremeyeceği açıktır.

Bir pazar ve eğitim dili olmayan, okul müfredatlarında konu edilmeyen bir dilin ve edebiyatın, elitleşme ve giderek daha da marjinalleşme tehlikesi vardır. Dil; çocukların ve kitabın dili olmadıkça ve yeniden yeniden halka dönmedikçe yok olmak tehdidinden kurtulamayacaktır.

Yayıncılar dilin kullanımı, kitapların çeşitliliği ve gündem konusunda yanlışlardan tümüyle arınmamış olabilirler. Ancak biz karamsar tablo çizip negatif sorumlular aramaktan yana değiliz. Bugün Doz, Avesta, Pêrî, Sî, Komal, Deng, Nûdem, Nibûhar, Aram... gibi yayınevleri farklı alanlara hitap eden çeşitli yayınlar çıkarmış ve büyük bir boşluğu doldurmuşlardır. Ancak toplumsal gerilikten kaynaklanan sorunlu yapımız, devletin Kürt'e ait her şeye tahammülsüzlüğü, kitap ve okuru birbirinden izole etmiştir. "Kürt bölücü! Sol terörist!" olarak lanse edilirken; Kitabın; "yoldan çıkarır!" olduğu kanısı yaygındır.

Süren davalarımız ve aldığımız cezalar devletin düşünce özgürlüğü konusundaki durumunu ortaya koymaktadır. "AB Uyum Paketleri" edebiyatına rağmen, tüm sansürcü ceza yasaları, yerlerinde durmaktadırlar.

Yayınevimiz Kürt ve Ermeni tarihi, Kürtçe ve başta Kürtler ve azınlıkları konu edinen Türkçe romanlar yayınlamaktadır. Yayınladığımız yaklaşık 200 çeşit kitabın % 45'i Kürtçedir.

Bugün ortalama Kürtçe kitapların trajı bin, en fazla binbeşyüz adettir. 20 milyonu Kuzeyde, ve tüm dünyada 40 milyonluk bir nüfusa sahip olduğu öngörülen bir halk için bu tiraj içler acısıdır.

Yukarıdaki tablodan hiç mi çıkış yolu yok? Elbette var:

Okuyarak! Yoğunlaşarak! Kurumlaşarak! Bilerek! Eleştirerek! Zaaflardan arınarak ve çıtamızı yükselterek!

Kürtler şimdiye kadar mücadeleyi ne kadar çok verdiyse, okumayı o kadar ihmal etti. Siyasal ve aydınlanma mücadelesinin yoğunluğu oranında, kitap da hedefin bilinç maddi bir güç haline gelir.

www.arsivkurdi.org

Weşangeriya kurdî di zeviya mayînan de ye

ARÎF SEVÎNÇ
Weşanên Deng

WEŞANÊN DENG

Komara Tirkiyeyê ji roja damezrandina xwe bigire heya îro, sîstema xwe li ser înkar, asîmîlasyonê ava kiriye. Ev helwesta komarê jî bûye sedema berxwedaneke bê westan. Weşangeriya kurdî jî rengê xwe ji vê tekoşîn û berxwedanê girtiye.

Bi avakirina komara Tirkiyeyê, dengê pêşketina weşangeriya kurdî, tê birîn. Lê piştî îhtîlala sala 1960'an bi awayekî teng be jî, di warê zimanê kurdî de hin xebat têne kirin. Mirov dikare bibêje ku, salên 1970'î û 1980'î ji bo weşangeriya kurdî demên baş in, lê, piştî desthilatdariya leşkerî ya 12'ê Îlona sala 1980'yî dengê weşangeriya kurdî car din hate birîn. Di salên 90'î de bi tesîra pêşketina muxalefeta civakî, di hewldanên rejîmê yên ji bo "demokrasiyê" de hin gav hatin avêtin. Weşangeriya kurdî di zeviya mayînan de jiyana xwe didomîne. Di vê pêvajoya tevlêbûna Yekitiya Ewrûpayê de, di wan pakêtên rengîn ên ku ji aliyê hukumetê ve hatin amade kirin de, para me tu tişt demeket. Belê hin qanûn hatin guhartin, lê van guhartinên sembolîk rehetiyek neda weşangeriya kurdî. Îro jî xwediyên weşanxaneyan li ber deriyê DGM ne. Wekî nimûne xwedî û berpirsiyarê nivîsan yê Dema Nû û weşanxaneya DENG Aydogan İnal jî di DGM'ê de tê mehkemekirin û pirtûkên me têne berhevkirin. Weşangeriya kurdî di nav problemên aborî de ye. Hema hema nîvê pirtûkên weşanxaneyên kurdî têne komkirin. Ev jî bi serê xwe dibe sedemên problemên aborî. Dîsa ji ber astengiyên dewletê, belav kirin û girtina reklaman jî pir zehmet e; heya ku qet nîn e. Ji sedemên vê yekê yek ew e ku ji ber ku tîraja weşanan hindik e, a din jî kes naxwaze ku bi riya reklamê li hember dewletê serê xwe bike belayê. Mixabin ku, weşangeriya kurdî di warê aborî de ne karekî qezencê ye. Ji ber sedemên jor ku me behs kir, ev kara bi nêrîneke tîcarî nayê meşandin. Kesên ku vî karî ji bo qezenca aborî dikin, pirtûkên ku serê wan bi rejîmê re bike belayê, pirtûkên bazar wan kêm û pirtûkên ku îhtîmala komkirina wan zêde naweşînîn. Lê em diweşînin. Cudatiya me ji weşanxaneyên din ev e.

Ev xebat, parçeyekî têkoşîna demokratîk e û ancax bi fedekarî û înyat tê meşandin.

Xebata di warê çand û dîroka miletekî ku di bin zulm û zorê de ye, bêhnfirehî û dilekî bi pola dixwaze. Armanca me taybetiya me ye. Armanca me ew e ku, em bibin dengê wan kesên ku di riya azadiyê de dimeşin.

Li aliyê din, weşanên kurdî zêde nayên xwendin. Pir mixabin, weşanxaneyên ku di şertên gelek dijwar de jiyana xwe didomînin, hîn nehatine merheleyeke ku jê kar bê kirin. Ji bo ku eleqe li ser weşanên kurdî zêde be, rewşeke azad, demokratîk û entellektuel divê. Beriya sala 80'yî rojnameya Roja Welat, an jî tîraja kitêbên ku ji aliyê weşanxaneya Riya Azadî ve hatine çapkirin, ji îro pir zêdetir e. 30 sal di ser re derbas bûye, cihê ku divê tîraj zêde be hîn çûye kêmtir bûye.

Sedemên vê yekê mirov dikare bi kurtasî weha bi nav bike: Di nav kurdan de kêmbûna hejmara xwendin û nivîsînê, polîtîkayên giran ên asîmîlasyonê, cûnta leşkerî ya sala 1980'an, dejenerasyona ku bi tevî şerê qirêj ê ku 15 salan ajot li kurdan peyda bû. Ji alî din ve bikarneanîna zimanê kurdî di di saziyên fermî de û qedexekirina di jiyana rojane de eleqeya li ser zimanê kurdî kêm kir.

Arîşe ji nû ve vejandina gelekî, nasnameyekê, çandekî ye

BRAHÎM RONÎZER (Xwendevan, Enqere)

Vê dawiyê, bi pêvajoya aştiyê re, atmosfera ziman û weşanên kurdî geştir bûye. Lê ev giş, ji bo weşana neteweyekê, ji bo bilêvkirin û pêşxistina çand û zimanekî têrê nakin. Dû re ew pêla geş jî ku em ji bo pêşerojê hêvîdar kirin, bi kurtedemekê re sekinî; Pîne, Jiyana Rewşen û hin weşanxane hatin girtin. Ev jî aniha digel vebûna xwendegehên kurdî dîsa hêvîsariyekê bi mirov re çêdike. Televîzyon, guherîna zagonan pêngaveke mezin e. Lê digel vê, bandora koçberiya kurdan nû nû xwe dide der; jiyana bajarvaniyê hiştiye ku kurdî di jiyana rojane de bêtesîr bimîne û bê jibîrkirin. Loma ez aniha ne xwendin û nivîsandina kurdî ne jî weşangeriya kurdî bes dibînim.

Ji bo tekûzbûna zimanekî, nûjenîbûn û têrkeriya çandekî, hemû cure huner û zanist pêwîst in. Weşanger jî divê van pêdiviyan di bîra xwe de bigirin û li wan derfetan bigerin ku bêhna ramyarek, lêkolinekî kurd li kîjan quncikê dinyayê kirin, divê xwe bigihîjînin wan. Li vir divê bi hesteke neteweyî tevbigerin. Ji ber ku arîşe, arîşeya neteweyî ye. Arîşe ji nû ve vejandina gelekî, nasnameyekê, çandekî ye.

www.arsivakurdi.org

"Yayıncılık siyasal ortamdan bağımsız değil"

NURİ FIRAT
Aram Yayıncılık

Kürt yayıncılığı henüz yenidir, yeni yeni gelişme göstermektedir. Bu durumun sebebi, uzun yıllar boyunca yayıncılığa müsait demokratik bir ortam bulamayışıdır. Buradan hareketle başından beri Kürt yayıncılığının siyasal ortamla ilgisi olduğu iddia edilebilir. Asimilasyonun, yasağın oldukça yoğun yaşandığı bir ortamdan yayıncılık faaliyetleri de payını alacaktı. Yayıncılığın siyasal ve toplumsal gelişmelere paralel seyri tüm dönemler için geçerlidir: Hem Bedirhanlar, hem 1970'lerden sonraki hem de 90'lardaki yayıncılık faaliyeti için.

90'larda, önceki dönemlerden farklı olarak Kürtlerin özgürlük mücadelesiyle ilintili olarak daha fazla bir gelişim yaşanmıştır. Yayıncılık bu dönemde daha yoğun olarak diasporada bir gelişim göstermiştir ancak, Türkiye'de de bugünün temelini atan çabalar görülmüştür. Bu aynı zamanda yayıncılığın özgün gelişimine de işaret eder. Günümüzde görece bir yumuşamanın olması, Kürtlerin özgürlük mücadelesinde önemli mesafeler kaydetmiş olmaları daha geniş ifade alanları doğurmuştur. Artan dergi, kitap ve yayınevi sayıları da görünür göstergelerdir. Bu noktada yayıncıların geçmişteki sıkıntılardan ziyade kaliteyi, çeşitliliği, yaygınlaşmayı ve kurumlaşmayı tartışıyor olmaları başlı başına önemlidir.

Kürt yayıncılığında edebiyat ağırlıklı bir gelişmeden söz edebiliriz. Bu bizim yayınevimiz için de geçerlidir. Örneğin yeni dönem Kürtçe yayın planımızda yabancı klasikler (Molière, La Fontaine, Victor Hugo...), Kürt klasikler (Osman Sebrî, Mahmut Baksî...), sözlük, derleme ve antoloji çalışmaları ve çağdaş Kürt edebiyatı ürünleri birlikte yayınlanacak. Kürtçe siyasi, bilimsel-akademik, araştırma-inceleme alanındaki literatürün henüz çok sınırlı olduğu görülebilir. Doğal olarak bu durumda okuyucunun tercihi edebiyat ürünlerine dönük oluyor. Sayılan alanlarda Kürtçe yayınlar literatürü geliştirecektir. İnsanların anadillerini öğrenmeleri de bu çabalara katkı olacaktır.

Vurgulamakta fayda var: Halk yayıncılığı esas alınmalı, serbest piyasa mantığıyla yaklaşırsak yayınevlerinin bu konudaki sorumluluklarını göz ardı etmiş oluruz. Yayınevleri Kürtçeye dönük bir tür pozitif ayrımcılık ilkesi uygulamalılar.

Kürt yayıncılığı bir döneme kadar toplumun diğer tüm unsurlarıyla birlikte bir varlık-yokluk mücadelesi vermiştir ve bundan kopuk ele alınamaz. Hâlâ hakim devletlerin politikaları bunun demokratik ifadesine imkan tanımamakta, mevcut gelişmeler Kürtlerin çabaları ve mücadeleleriyle ortaya konulabilmekte ve bunun gelişimi de böyle mümkün olabilmekte. Yasakçı politikaları yok saymamak kadar gelişimin de resmi politikadan beklenmemesi gerekir. Bir Türkçe gibi değildir gelişim seyri, Türkçenin gelişimi için yayıncılık alanında yıllarca devletin sübvanse ettiği kurumlar vardı. Kürtlerde ise bunun çok da olmazsa olmaz düzeyinde ele alınmaması gerekir. Kendi eğitim, dil, kültür hakları çerçevesinde bunu geliştirebilir. Kürt yayıncılığı temel toplumsal hak ve özgürlüklerle birlikte gelişebilecek bir aydınlanma faaliyetidir. Kürtçe yayınların yeterince okunmadığı konusu bir gerçek olmakla birlikte bunun dile getiriliş tarzının yapıcı, aydınlanmacı ve yeni ufuklar ortaya koyacak biçimde olmadığını düşünüyorum. Daha çok bir serzeniş ya da çok kâr edememenin sıkıntısı olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla aydınlanmacı bir perspektifin esas alınması bir bakıma zorunludur. Bir döneme kadar varlık-yokluk içindeki bir topluma aydınlatıcı bir perspektifle mi, yoksa kâr temelli bir yaklaşımla mı bakacağız. Bugün önemli oranda ulusal bir bütünlük kazanmış bir topluluğun aydınlanma çabası zorlu olacak ve bu okuyucuya da yansıyacak. Yani okuyucuya, Türkçe bir eseri anadilinde okunmasının farklılığını gösterebilmeliyiz. Yayıncıların böyle bir sorumlulukları var. Bugünden toplumsal sorumluluk misyonuyla hareket edilmeli ve okuyucuyla bu tür organik ve eğitici bir ilişki kurulmalı. Yayınevlerinin özellikle üniversitelerde okuyan Kürt öğrenciler için bir aydınlanma kurumu misyonu üstlenmeleri gerekir. Sonuçta bu durum sadece yayıncıların sorunu değil, ancak bunun çözümünde yayıncıların da aktif yer alması zorunludur.

www.arsivakurdi.org

Divê em karê xwe baş bikin

Süleyman Çevik
Nûbahar

Di weşangeriyê de karê me yê pêşî weşandina kovara Nûbiharê ye, ku ji sala 1992'an ve li Stenbolê tê weşandin û heta niha 91 hejmar derçûye. Beramberî vî karî, heta niha di ber re me kitêb jî weşandine. Heta niha nêzîkî sî heb kitêbên me hatine weşandin; heft hebên wan tirkî ne, yên din tev kurdî ne.

Heta ji destê me tê em di weşanên xwe de kurdiyeke gelemperî, ku em dixwazin her dever fehm bike bi kar tînin. Ji aliyê zimên de rewşa me kurdên Tirkiyeyê gelek zahmet e. Piraniya kurdên me yan ji zanayî, yan jî bi nezanî qîmetê nadin zimanê xwe. Ma ji bo milletekî ji ziman girîngtir çi heye? Dema me ev tişt fehm kir, wê karê me hêsantir bibe.

Ji ber ku xwendevanên zimanê kurdî ji tebaqekê tenê nayên, meriv nikare dilê her kesî jî xweş bike. Ji bo her kes xweş fehm bike, divê hinek şert bêne cih: Beriya her tiştî derdorên ku bi zimanê kurdî weşanê dikin, divê tu kes xwe otorîte û merkez qebûl neke, bi qerareke giştî divê îmla û rêzimaneke giştî bête xebitandin. Heta ev ziman li radyo, telewîzyonan, mekteban û li bazaran neyê xebitandin û nekeve malan û kûçeyan, wê ev pirsgirêk jî dewam bike. Di demeke nêzîk de îhtîmala rabûna vê pirsgirêkê jî xuya nabe.

Dema em ji salên 1990'î vir de li weşangeriya kurdî mêze dikin pêşdeçûneke berbiçav bêguman heye; divê hebe jî. Lê ev pêşdeçûyin li gorî dilê xebatkarên vê weşangeriyê nîn e. Weşangeriya kurdî di nav van şertan de çi qas dikare pêş de here ew jî pirsgirêkeke din e. Ji bo pêşketineke baş cehd û xebata weşanxaneyên xwedî îdeal û fedakariya însanan bes nîn e. Divê ji van însanan re meriv îmkanan deyine, pêşiya wan veke, ji hêla aborî de meriv wan destek bike.

Digel zahmetiyên aborî, siyasî û ji zimanê xwe dûrmayina kurdan dîsa jî ji salên 1990'î û vir de hinek pêşketin hene. Li ev pêşketin hêdî hêdî dibin, meriv ferq nake. Piştî deh-panzdeh salan meriv li pey xwe dihêle dibîne ku cur bi cur kitêb, kovar derketine û derdikevin. Deh-panzdeh sal berê kesên bikaribana ji aliyê rêzimanê ve metnên kurdî rast bikira, tashîh bikira tunebûn, yan jî çend heb bûn. Lê îro belkî ji wan ji sed qatî zêdetir mirov hene dikarin vî karî bi rehetî bikin. Îro meriv li Tirkiyeyê dibîne ku piyaseke weşanên kurdî heye. Weşangeriya ku piştî salên 1990'î dest pê kiriye îro jî, her çi qas hinekên wan ji piyasê rabûbin, yan jî nav guhertibin jî, karê xwe dimeşînin.

Ji aliyê maddî ve em nikarin weşangeriya kurdî bi weşangeriya piyasê ve muqayese bikin. Yanê tiştê bi maddiyatê ve eleqeya wê heye em nikarin wekî xelkê hereket bikin. Lê belê hinek tiştên din hene ku meriv dikare wan tiştan weke xelkê bike. Beriya her tiştî divê meriv karê xwe baş bike. Ji aliyê teknîkî hetanî zimanê kitêbê divê meriv li ser bisekine, qisûrên weşanê kêm bike û wisa çap bike. Bila sê-çar weşanê meriv hebin, lê belê bila ziman û rêzimana wan baş be. Lê belê di piyasa me de yên ku karê xwe baş dikin hene, mixabin yên ku karê xwe baş nakin jî hebûne û hîna hene.

Her çi qas karê ku em dikin di nihayeta xwe de karekî ticarî be jî hedef û armancên me jî hene. Ji bo meşandina karê xwe ji me re ticaret lazim e. Lê belê ev ticareta gerek e nebe sebebê binpêkirina prensîbên me, biha firotina kitêban, îstîsmarkirina hinek tiştan hwd.

Ji hêla nivîskaran ve bi îmkanên xwe çapkirina kitêban li gorî pîvanên weşangeriyê ne rast e. Em kitêbên bi vî awayî çap nakin. Dema em kitêbekê diecibînin û çap dikin em ji xwediyê wê destûrê distînin. Jixwe lazim e wisa be jî. Dema weşanxane kitêban çap bike divê telîfê jî bide xwediyê kitêbê. Lê belê şertên me û yên xelkê ne wekî hev in in û em nikarin bi xelkê re xwe muqayese bikin. Muqayesekirin di navbera yên wekhev de dibe. Dema kesek xwe nede ber çapkirina van kitêban, kî yê van berheman çap bike? Li vê derê ev pirsgirêk jî heye.

Ji çapkirina kitêban re pere lazim e. Xwendina kitêbên kurdî jî kêm e, gelek caran mesrefa xwe demaxe. Di vê rewşê de weşanxane ma wê çawa xwe bide ber vî karî?

Ev cure weşangerî qaîdeyeke nexweş jî bi xwe re tîne. Dema nivîskar mesrefê bide ser xwe û kitêba xwe di weşanxaneyekê bide çapkirin, weşanxane gelek caran prensîbên xwe nikare pêk bîne. Ji ber ku mesrefê nivîskar dide ji aliyê teknîkî û ji aliyê naverokê ve di kitêbê de gelek caran ya weşanxaneyê nabe. Nivîskar çi dixwaze, çawa dixwaze wan tiştan dixe kitêbê.

Kesên kitêbên bi vî awayî çap dikin, heger îcab bike li naveroka kitêbê mudaxele bikin, îcaba derxistin yan zêdekirina beşekî bibînin jî bikin. Yanê lazim e meriv ji prensîbên xwe tawîzê nede.

www.arsivakurdi.org

"İlerici kurumlar ilgisiz"

MURAT YILMAZ
Gün Yayınevi

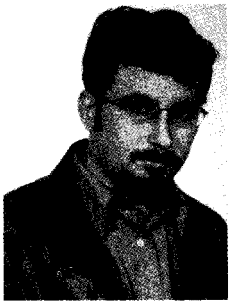

Kürt yayıncılığının öncelikli sorunu değişim. Geçmişte en başat sorunumuz, başımızda Demoklesin kılıcı gibi duran yasalar ve keyfi uygulamalar iken bugün yeterince okura ulaşamamak ve maddi güçten yoksun oluşumuzdur. Kürt okur kitlesi de, diğer okurlar da, yaşamını zor koşullar altında ve kısıtlı olanaklarla sürdüren bizim gibi yayınevlerinin ürünlerine bugün daha fazla ilgisizdir. Okurdan öte, Kürt veya Türk olsun fark etmez, ilerici, sosyalist kimlikli kurumlarımız bile muhalif yayınevlerinin ürünlerine ilgi göstermiyorlar. Örneğin sendika ve benzeri kurumlarımıza yayınlarımızdan protokol göndermediğimizde bunların bir tekinin gidip yayınlarımızı satın aldıklarını, dergi ve gazetelerimizi takip ettiklerini görmedim. Kendilerini ilerici, sosyalist olarak tanımlayan bu kurumlar her gün Sabah, Hürriyet gibi gazetelerle Doğan Yayıncılık ile benzeri yayınevlerinin kitaplarına para sayıp satın alırken bırakın Kürt kimlikli olanları, muhalif kesimlerin neredeyse tümünün yayınlarına para vermeyi israf sayıyorlar.

Bu ve benzeri sorunlarımızın birliktelikler oluşturulmadan tek başına çözülebileceği inancında değilim. Kürt yayınevleri, Kürt gazete ve dergileri, hatta tüm muhalif yayınevleri bir araya gelmeli; en başat olandan en önemsiz görünene kadar tüm sorunları ayrıntılı bir biçimde masaya yatırmalı; çözüm önerileri üretmeli; yeni ortak kurumlar ve organizasyonlar oluşturmalıdır.

Şimdilerde siyaseten bağımsız ve belli bir politik çevrenin görüşleri dışında tüm Kürtlere yönelik yayın yapan; hatta neredeyse her türden görüşe ve yayına yer verebilen birkaç Kürt kimlikli yayınevinin varlığından söz edebilsek bile geçmişteki Kürt kimlikli yayınevlerinin neredeyse tümü kendilerini destekleyen politik yapılanmaların uzantısıydı. Kürtler dışında yayıncılık yapan diğer kesimlerde de bu durumla karşılaşmak mümkün. Ancak bu durum Kürtlerde daha belirgin. Bunun temel nedeni Kürtlerin kendilerini ifade edebilecekleri siyasi kurumlardan yoksun olmaları.

Yayınevi olarak belli aralıklarla yayınladığımız *Kürt Solu* adlı bir kitap dizimiz var. Bunun yanı sıra yayınlarımızda ağırlıkla politik konuları işliyoruz. Elbette şiir, roman, inceleme ve araştırma türü kitaplarımız da var. Yayın türünün okur kitlesi üzerindeki etkisini, en azından kendi yayınlarımız açısından reel bir biçimde ölçtüğümüzü söylemek zor. Bir iki kitabımız dışında tirajı 2 bini aşan yayınımız yok. Mali olanaklarımız nedeniyle kitaplarımıza ikinci veya üçüncü baskı yapmak yerine, yeni kitaplar yayınlamayı daha doğru buluyoruz. Elbette kitaplarımızın dağıtım ağlarında ve kitapçılarda özel engellerle karşılaşmasının da kitaplarımızın tirajıyla ve okur ilgisini tespit edememeyle yakından ilgisi var.

İlginçtir, Kürtçe kitap basmanın zor olduğu, ağır bedeller ödendiği dönemlerde Kürtçe kitaba yönelik okur ilgisi daha fazlaydı. Hatta birçok okur, yeterince Kürtçe kitap yayınlamadığımız için yayınevimizi eleştiriyordu. Şimdi ise tam tersi bir durum söz konusu. Kürt okurlarımız, Kürtçe okumakta zorlandıklarını bu nedenle Türkçe kitapları tercih ettiklerini çok rahat söyleyebiliyorlar.

Geçmişte Kürtçe kitaba ilgi aynı zamanda politik bir tercihti. Şimdi ise gerçekten okumak isteyen okur alıyor. Kürtçe okur sayısının azalmış olması, bu anlamıyla bir olumluluktur. Kitabı gerçekten okuyan okur satın alıyor. Bu ilginin ve Kürtçe okuyan okur sayısının zamanla artacağına inanıyorum.

Yayınevlerinin Kürtçe yayınladığı her ürün bir fedakârlıktır. Geçmişte bırakın sorumluları, okurlar bile Kürtçe kitaplar nedeniyle ağır cezalar alabiliyorlardı. Şimdilerde ise fedakârlığın boyutu değişmiş; her Kürtçe kitap yayınevinin maddi zarar hanesine yazılmış bir bedele dönüşmüştür. Bunu aşmak, yalnız başına yayınevinin değil okurun da sorumluluğudur.

"Yalın bir dil kullanılsın"

NURAN YILMAZ (Ev Kadını, İstanbul)

Daha çok Kürt tarihi ile ilgili kitapları ve romanları tercih ediyorum. Tarih kitapları ilgimi çekiyor. Romanları da dilimi geliştirmek için tercih ediyorum. Kürt yazarlarının kitabını itinayla alıyorum. Ama fiyatı biraz pahalı. Bütçeyi zorlayabiliyor. Biraz daha makul bir seviyeye indirilebilirse iyi olur. Yazarların da dilini biraz daha yalınlaştırmasını istiyorum. Çünkü okurların birçoğu Kürtçeyi yeni yeni okumaya ve öğrenmeye başlıyor. Yalın yazılırsa insanlar daha rahat ve zevkle okuyabilecekler. Ben daha çok Mehmed Uzun'un kitaplarını severek ve anlayarak okuyorum. Bir Türkçe kitabı okuduğum rahatlıkla okuyabiliyorum, dili bana çok yakın. Aradığım şeyi İstanbul'da ve Diyarbakır'da bulabiliyorum. Roman olsun, şiir, anı olsun bulabiliyorum. Kürtçe kitaplar çok yeni olmasına rağmen güzel bir gelişme gösteriyor. Bu benim hoşuma gidiyor. Yeni olmasına rağmen Kürt yazarları da güzel şeyler ortaya koyabiliyor.

www.arsivakurdi.org

Xwendina kurdî hişmendiyeke neteweyî ye

RECEB DİLDAR
Pirtûkxaneya Huner a Amed

Di şertên îro de, di aliyê hiquqî de li hemberî weşanên kurdî astengiyek tune ye. Ev du sal in ku min li Amedê Pirtûkxaneya Huner vekiriye û bi giranî jî pirtûk û kovarên kurdî difiroşim, heta îro bi sedema pirtûken kurdî tu problemek derneketiye û min nebihîstiye ku pirtûkek kurdî hatiye qedexekirin an berhevkirin. Çimkî rejîma 80 salî heta îro jî bi awayekî fermî kurdî qebûl nekiriye û naxwaze qebûl jî bike. Li hêla din, ji ber ku zimanê kurdî nebûye zimanekî fermî û rê nedane ku di dibistanan de bê xwendin, xwendevanên weşanên kurdî pir kêm in. Çimkî kesên bi zimanê kurdî dixwînin, bi hewldan û derfetên xwe fêr bûne. Ji bo vê fêrbûnê jî, divê di meriv de hişmendiyeke neteweyî hebe. Ji ber ku di nav kesên ji xwe re dibêjin kurd de hişmendiyeke neteweyî tune ye, xwendina weşanên kurdî jî gelekî kêm e. Hewce nake ku meriv qala gel bike, çimkî ew ji binî de ji xwendinê dûr ketiye. Ji ber van şertan jî weşanxaneyên kitêbê kurdî çap dikin û rewşa kovarên kurdî tu carî di aliyê aborî de baş nebûye û ez bawer nakim ku di demeke nêz de jî wê baş bibe. Meriv îstîsnayan ji nav derxe, firotana pirtûkek an kovareke kurdî li Amedê 40-50 heb e. Îcar meriv fehm nake ku ew kesên li qada Newrozê dicivin û azadiyê dixwazin an jî ew xwendekarên bi deh hezaran daxwazname didin û daw û doza zimanê bav û kalan dikin kê dixapînin? Meriv dikare çi bêje? Ya nizanin çi dikin an jî nizanin çi dixwazin.

Pirtûk û kovarên diweşin bi pirani edebî ne. Li Bakur, di helbest, kurteçîrok û romanê de bingeha edebiyata kurdî hatiye avêtin. Gelek berhemên baş hatine afirandin û em wan bi kêfxweşiyeke mezin dixwînin. Dîsa ez bawer dikim ku sedemê nefirotana berhemên kurdî ne ji kalîteya wan e. Wek ku min li jor jî gotibû divê meriv li sedemên din bigere. Bi ya min, heta kesên ji xwe re dibêjin em kurd in, berê xwe nedin kurdayetiya xwe wê ev sedem bidome.

Rewş her ku diçe sererastir dibe

Berhemên kurdî bi piranî di qada edebiyatê de hatine afirandin. Gava meriv wan deyne ser hejmarê, pirtûkên helbestan serî dikişînin, di nav salekê de nêzî 30 berhem çap dibin. Kurteçîroka kurdî jî di nav hewldaneke mezin de ye. Hejmara wan kêm be jî, roman jî têne çap kirin û di vî warî de berhemen hêja derdikevin holê. Weşanxaneyên kurdî her çi qas bi amatorî dest bi vî karî kiribin jî îro êdî wek profesyonelan kar dikin. Çawa ku di weşanxaneyên tirkan de pirtûkên nebaş hatine çapkirin, ev tişt li cem kurdan jî bûye, lê her diçe pirtûk hîn bi kalîte û hîn sererast têne çapkirin. Ji ber kêmaniya zimanzanên kurdî, hinek weşanxane di aliyê redaksiyonê de, dikevin nav xeletiyan, lê di vê dawiyê de ev xeletî her diçe kêm dibin.

Dîsa kêfxweşiyek din heye ku di zaravaya kirmanckî de jî helbest, kurteçîrok û roman têne afirandin û berhemên hêja têne çapkirin.

Di van her du salên dawiyê de gelek kovarên kurdî dest bi weşanê kiriye, hinek jê ji ber sedemên aborî hatin girtin, hinek jê weşana xwe didomînin. Kêfxweşiyeke mezin e ku êdî kovarên kurdî li bajarên kurdan dest bi weşanê dikin û xebata xwe didomînin. Kovara War berê li Stenbolê dihat weşandin, niha li Amedê ye. Dîsa li Nîsêbînê kovara Nûbîn dest bi weşanê kir. Kovara Zembîlfiroş, ku li Batmanê derdiket, weşana xwe rawestand. Ji van kovarên fermî pê ve Gula Tamara(Wan), Nûza (Edene) wekî fanzîn weşana xwe didomînin.

Girseyeke xwendevanên kurdî çêbûye

Meriv dikare bibêje ku piraniya xwendevanên kurdî bi nivîsê re jî têkildar in. Ji bo berhemên kurdî girseyeke xwendevanan çênebûye. Di vî tiştî de kêmaniya weşanxaneya ev e ku reklama berheman nakin û hay û bala kesî ji van berheman çênabe. Lê sedema mezin girêdayî hişmendiya însanên kurd e. Ez di wê baweriyê de me ku heta kurd berê xwe nedin dîroka xwe û hişmendiyeke neteweyî bi wan re çênebe wê ev rewş dom bike. Di vî warî de bar dikeve ser milên rêxistinan. Divê partî, komel çi rêxistin hebin yên ku xwe kurd dihesibînin ji biçûkan heta mezinan, pêşiyê rêvebir, dest bi xwendina kurdî bikin û hêdî hêdî vê hişmendiyê bi endamên xwe re parve bikin. Ji bo em kurdî bixwînin em li benda fêrkirina dewletê bisekinin, wê di vê riyê de hîn pir karwan derbas bibin.

www.arsivakurdi.org

Weşangerî dibe qurbana polîtîzasyonê

RÊNAS JİYAN
Weşanxaneya Belkî

Heke em li salên borî temaşe bikin, qet bêguman em ê bikaribin qala pêşketina weşangeriya kurdî bikin, ji ber ku li Amedê vebûna Weşanxaneya Belkiyê, hem wekî cih, hem jî wekî hejmara zêdebûna weşanxaneyekê vê yekê dipeyitîne. Di warên wekî telîf, qalîte, sîrkulasyon û hwd de hewildan hene, lê ev hewildan ne tatmînkar in; ev tatmînkarî encax bi zêdebûna xwendevanên kurdî dikare bigihêje asteke baş. Daxwaza kitêbên bi kurdî çi qasî bilind bibe, bi vê daxwazê re têkildar, hejmar û qalîteya weşanxaneyan jî wê bilind bibe.

Di weşangeriya kurdî de, berî çareserkirina probleman divê problematîk çareser bibe. Gava ewil ji nivîskêr dest pê dike. Nivîskar, ger di avakirina tekstên xwe de, bi prensîb, bi cidiyet û bi xebateke mezin tevbigere, wê gava ewil a weşangeriyê rast bê avêtin; hingê weşanxane jî û xwendevan jî wê li gorî xatirdayina nivîskêr a nêziktedayina wêjeyê, nêzîkî têgeha xwendina pirtûkê bibin. Û her weha wê edîsyon mecbûr bimîne bi qasî bedewiya tekstê, bedew nêzîkî weşandina pirtûkê bibe û xwendevan jî û hejmara xwendevanan jî wê bedew bibe.

Ji bo civakeke wekî civaka kurdan ku bi mîlyonan e, hebûna çend weşanxane û çend hezar xwendevanan tiştekî gelekî biçûk e. Em gava li arîtmetîka welatên din dinihêrin, bi rastî jî giriyê me bi halê me tê. Kirîna pirtûkeke bi kurmancî û xwendina wê, wê gelek problemên me yên bi dehan sal in ku, em ji bo çareserkirina wan têdikoşin û gelek caran em têk diherin, wê bi hêsanî çareser bike. Mixabin dilbijandin, nizm fikirîn û teng îmajînasyon, eslê me li ser rûyê erdê diqelîne. Her kurdekî/ê bedewkirina peyvekê bida ser milê xwe, di qada navneteweyî de wê pozîsyona me tiştekî pir pêşketîtir bûya.

Ji naverok û forma kitêban wêdetir, nêzîktedayin û feraseta weşanxaneyan a li zimên xerab e û nexweşik e; fênomêna zimên ji hêla edîsyonan ve gelekî di ser guh re tê avêtin. Tiştê mirov dibehecîne, bela xwe ji nivîskêr ve kin, weşanxane bi xwe, ku yek ji peywir û fonksiyanên wê ye sereke ye, bêcidiyet û tewşomewşo nêzîkî nosyona zimên dibin, kurmancî layiqî alav û tiştên çê nabînin.

Gava weha bibe, ji serî bigirin heta binî (redaksiyon, pêşnûma, mîzanpaj, grafîk, sîrkulasyon...) hemû tiştên edîsyonekê têkildar dikin, bi kêmanî hazir dibin. Hewce ye weşanxane bi çend lektoran bixebitin ji bo bi kêm qusûr bikaribin weşanê bikin. Hewce ye weşanxane xatirekî mezin bidin nivîskarên xwe. Hay ji pêşketinên kurmancî û hay ji pêşketinên edîsyonî hebin. Xebatên edîsyonên serketî yên welatên din baş bişopînin. Metodolojî û prosesên weşanxaneyên rojava yên serketî baş ji hev veçirînin.

Hewce ye weşangeriya kurdî ji xwe re karekterekî peyda bike. Di nav hemû weşanên cîhanê de, divê weşanên kurdî, bi têma, bi teknîk, bi grafîk, mîzanpaj, logo, bi berg, bi rûpel karekterekî xas ji xwe re peyda bike.

Xwendevan hene, lê aciz in...

Weşanxane û weşangêr di çarçeweya polîtîzasyonê de tevdigerin. Hasasiyetên weşangerî yên wekî, zimên, estetîk, vîzyon, qalîteya teknîkî û her weha gelek faktorên weşanî dibin qurbana têgeha polîtîzasyonê. Weşanger bikaribe di warê weşanê de kûr û hûr bibe, bal û wensa xwe bide teknîk û normên baş ên weşangeriyê, wê ev kar xweştir û him bi him bêqusûrtir bibe.

Gava xwendevan, di berhemeke kurdî de pêrgî peyvên jiyana wî/wê meyandine dibe, di mêjiyê wî/wê de birûskek vedide, bi lez û bez li pey jiyana xwe ya bi wî dane wendakirin dibeze. Weşanger û her weha nivîskar berpirsiyarê qeydkirina peyvên wendayî ne. Girseyeke xwendevanê kurdî ku çêbûbe yek ji faktorên diyarker jî wê ev xemxuriya qeydkirina van peyvan be.

Girseyeke xwendevanê kurdî çêbûye. Lê ev girse êdî hêdî hêdî ji berhemên ferqa wan ji hev tuneye aciz dibe, ger berhemên bi qalîte yên nuh neyên pêşkêşkirin, wê ev girseya xwendevanan roj bi roj bihele û wê meyla xwe bide zimanên din. Pirtûkên alternatîf nayên weşandin. Ji bo geşkirin û firehkirina asoya xwendevên, tu gav nayên avêtin.

Xwendevan doza zimanekî standart dike

Xwendevan di zimên de li standardekê digerin, êdî dixwazin pirsgirêkên zimên û rêzimanî çareser bibin, bi kurtasî li ferheng û gramereke kompakt digerin.

Wekî weşanxane daxwaza me ji xwendevên, heta di kurmancî de serwext nebe, bila ji bo demeke kin xwendinên xwe yên zimanên din îptal bike an jî taloq bike. Ji dola spermên van peyvan e û divê xatirê van peyvan baş bizanibe. Zimanê me kul e û em çi qasî di jiyanê de zimên aktîf bikin wê ew qasî ji kulbûna xwe xelas bibe. Ger wekî kurd, em dilsojî bi destxistina armancên xwe bin; tiştê ne giran, ne dûr û ne zahmet, riya hêsan di xwendin û jiyana xas re derbas dibe; ew jî bilindkirina hêjayiyên me ye. Çi modern çi klasîk çawa em berhemên zimanên din dixwînin, divê em berhemên xwe jî bixwînin; di jiyana rastîn de divê em bi wan peyvan biştexilin. Belê kurmancî ne zimanê aboriyê ye, belê kurmancî ne zimanê milîtarîzmê ye, belê kurmancî ne zimanê desthilatdariyê ye; ji bo hebûna zimanekî, ji bo jiyana zimanekî ev faktor gelekî girîng in; kurmancî ji van gişan mahrûm e, lê ji eşqê tu carî na...

www.arsivakurdi.org

Kürt yayıncısı mısınız? Derdiniz var!

KAWA NEMÎR
(Bajar Yayınevi Sahibi ve Editörü)

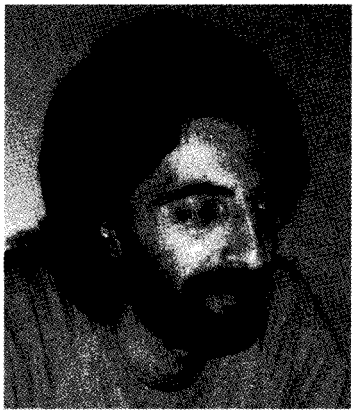

Kürtlerin yakın ve uzak geçmişi gün geçtikçe daha da aydınlanıyor. Kürtler artık çeşitli sosyal, siyasal, kültürel, jeostratejik projelerin özneleri (veya muhtemel nesneleri) olmaya başladılar. Bu noktaya gelinmesinde milyonların –öncü kadroların bugünlerde yoğunca tartışılan eksikliklerine rağmen– büyük emeği ve fedakârlığı söz konusu. Tüm bu yaşadıklarımız, uzun bir zamana yayılması kesin olan Kürt aydınlanmasının küçük bir parçasıdır. Bu nedenle, bu küçük kesit içindeki alt üst oluşun veya gelişmenin(!) 90'lı yıllarda Kuzey'de meydana gelen kültür çalışmasına ve kurumlaşmasına hemen olumlu bir biçimde yansıması beklenemezdi. 90'lı yıllar, Kürtler için spesifik olarak 'kitabı fark etmenin' yıllarıdır; bu dille yüz yıl öncesinden yazılmış eserlerin varlığının bilinmeye başlandığı yıllardır. Ama bir şeyin daha fark edildiği yıllardır bu yıllar: Özellikle Kuzey'de, çok iyi bilinen nedenlerden dolayı, daha öncesinde derli toplu, ciddi bir Kürtçe yayıncılık deneyimi hiç olmamıştır. Hal böyleyken, 90'lı yıllarla beraber birkaç yayınevinin ve Kürt kurumunun, eksikliklere rağmen, giriştiği Kürtçe yayıncılık, ilk etapta hukuki engellerle, sonrasında aşama aşama hukuki olmayan pratik engellerle ve pazarı öldürülmüş bir dil gerçeğiyle yüzleşti. Bu ilk girişimlerde, iyi bir yayıncılığın temeli olan kaliteli yayın ve telif hakları, denilebilir ki uzun bir süre hiç gündeme gelmedi veya getirilmedi. Kürtçenin de bir dil olarak –bu koşullarda bile– prestijli, güzel baskılı ve dolu içerikli kitaplara ve dergilere ihtiyacı olduğu pek tartışılmadı. Açıkçası ben 90'lı yılların ilk diliminde basılmış kitapların çoğunun –özellikle şiirlerin– pespaye olduğunda ısrar edebilirim. Bu süreçlerden geçen yayıncılığımızda parayla kitap basmak, yazardan kitabının yanında para da almak normal bir davranış ve uygulama haline geldi. (Tamam, ekonomik sıkıntıları anlıyorum, fakat bu uygulamanın uzun vadede yayıncılığımızı daha da zayıflatacağını da anımsatmak istiyorum!)

Bir de var olan yayınevlerini düşünerek bir değerlendirmede bulunmadan edemeyeceğim. Yayınevi her şeyden önce, logosundan tutun yayın formatına ve baskıda kullanılan kağıda kadar, derli toplu bir kültür projesini eksen alan bir örgütlenmedir ve iyi bir ekibin kotarabileceği bir iştir. Halihazırda faal olan Kürt yayınevleri içinde bu işlevlere yakın duran, formatında başarılı olanlar Avesta Yayınevi ve bir ölçüde Aram Yayınevi'dir. Diğerlerini, üzülerek belirteyim, sırf tashihleri ve kötü baskıları nedeniyle okuyamadığımı/okumak istemediğimi söylersem abartmış olmam.

Bu konularda neler yapılabilir? Bir, önce yayınevi sahipleri, kelimenin tam anlamıyla, Kürtçe öğrensinler! İki, bütün dünya gibi biz de editörlerle, belli bir entelektüel çevre ile çalışmak zorundayız. Üç, Kürtçe yayıncılığın pazarını daha da daraltan, reklamın ve iyi bir dağıtım ağının olmayışıdır. Ticari ilkelerle çalışacak bir dağıtım şirketi şarttır. Var olan dağıtım şirketleri, ticari veya siyasal nedenlerden dolayı, Kürtçe kitap dağıtımında pek istekli görünmüyorlar. Dört, Kürtçenin ve yayıncılığının sorunlarını yine Kürtçenin ve Kürtlerin kendi ekonomik, siyasal ve kültürel gücüyle çözmek zorundayız. Kaba ideolojik yaklaşımla veya dağınık bir şekilde değil!

Kürt toplumu beni hâlâ afallatıyor. Daha doğrusu, Kürtler adına 'sanatçı üreten' kurumlar ve şu hiç kimsenin hâlâ hiçbir zaman gelmeyecek ikbal ve vesaire şeyler uğruna dokunmadığı siyasetçi tiplemeleri karşısında nutkum tutuluyor. Kürtçe ile ilgili bir işe el atmış bir insan, sadece uzak bir geleceğin etkili elemanı ve gizli öznesi olduğunu bilerek kendini motive edip ekonomik ve sosyal olarak hayatta kalan insandır. Yoksa Kürt yayıncısı çoğunlukla şimdiki zaman diliminde hayatın etkisiz elemanıdır ve her an Kürt realitesinin –veya örgütlenememe tarzının– muhtemel bir kazasına kurban gidebilecek insandır. Buna ne yapılabilir? Apollonaire'in dediği gibi, "sonsuzluğun kıyısında savaşmaya" devam!

Kürtçenin çok az okunduğu gün gibi ortada. Kürt cephesinin Kürtçe öğrenim konusundaki talep çıtası yükseltilmezse, çocuklar ve gençler, yani milyonlar bu dilde güzel kitaplar okuyamazlarsa, bugünü mumla arar hale geleceğiz. Sosyal rehavetin, yer yer kendi ulusundan bıkmışlık ve iğrenme duygusunun, siyasal ve kültürel patavatsızlığın diz boyu olduğu ve derinleştiği bu dönemde, "Hayde qardaşlar, Kürtçe oquyacaxız bından bêle!" diye bağırmayacağım yazımın sonunda.

Diyeceğim tek şey şudur: "Yeryüzünde Kürtçe konuşup, okuyup, yazabilen son Kürt için Kürtçe kitap basmaya devam!"

www.arsivakurdi.org

Berhem ne rengîn in

REMZÎ DOĞU (xwendekar-23)

Li gorî berê hejmara weşanxaneyan zêde bûye û her ku diçe zêdetir dibe. Pirtûkên bikêr û biqalîte têne çapkirin. Hejmara pirtûkên kurdî zêde bûye û her ku diçe hejmaran li xwe badide. Ev yek, alîkariya têkoşîna azadiyê ya kurdan dike.

Li ser weşanên kurdî em dikarin nirxandineke erênî û neyînî bikin. A erênî; pirtûkên ku bi zimanê tirkî tên çapkirin, bersivê dide xwendevanan; di hemî mijaran da berhem têne çapkirin. A neyînî jî; pirtûkên ku bi zimanê kurdî têne çapkirin, hejmara wan kêm e û bersiv nade xwedevanên kurdî, ku li ser ziman û wêjeya kurdî dixebite. Pirtûkên ku bi kurdî têne çapkirin, dû re wergera wan a tirkî jî tê çapkirin; çapa tirkî ji ya kurdî zêde tê standin. Rola weşanxaneyên kurdî di vê yekê de pir e. Ez dikarim bibêjim, hejmara xwendevanên kurdî ji hezarî derbas nabe. Ew ê ku zanin jî kêmasiyên wan pir in.

Naveroka pirtûkên ku bi kurdî têne çapkirîn qels e; bi giştî li ser zimên û wêjeyê ne. Di mijarên wekî felsefe, derûnî, zanistî, tenduristî û hunerê de ya nîn in yan jî hejmara wan ji hejmara tiliyan derbas nabe. Teşeya pirtûkan bi giştî baş hatiye pêşnûmakirin. Û ji hêla xwendevanan ve balkêş hatiye dîtin.

Kitapçılardan ısrarla Kürtçe kitap satmalarını isteyelim

HÜSEYİN ŞAHİN

(Serbest meslek sahibi, İstanbul)

Zazaca konuştuğum için okuduğum yayınlar daha çok Zazaca. Anadilim olduğu için okumakta ve anlamakta zorlanmıyorum. Tarih kitaplarını bu dille okumak istiyorum. Çok fazla bir kaynak sorunu olduğuna inanmıyorum. Okuyucunun kaynakların gerisinde olduğuna inanıyorum. Yani kendi dilinde okumak için fazla emek sarf ettiğini göremiyorum. Yazarlar o emeği sarf ediyor olabilir ama bazen televizyon programlarında rastlıyorum. Sıkıştığı zaman diğer lehçelere başvurmaktansa hemen Türkçe bir sözcüğe başvuruyor. Kitaplarda içerik ve yazım tekniği anlamında gramer farklılıkları olduğunu görüyorum. Özellikle Zazacada bir dil birliğinin olduğunu söyleyemeyiz. Genelde yayınları çıkaran kurumların kendilerini tanımladıkları yerle de ilgili olsa gerek. Yani bazen alfabede bile birlik olunamıyor. Tanımlamalarda farklılıklar ortaya çıkıyor. Bir araya gelip çalışmaların yapılması gerekiyor sanırım.

Kürtçe kitapları her yerde bulamıyorum. Ancak belirli adreslerde bulunabiliyor. Burada okuyucunun ısrarı da önemli. Bizler hemen bulabildiğimiz, örneğin Medya Kitabevi'nden başka satış yerlerine de gidip böyle bir talebimizin olduğunu ortaya koymalıyız. Birebir talep gelmeyince onlar da bu alana yönelmiyorlar herhalde.

"Kürt yayıncılığı sürgünlükten kurtulamadı"

MEHMET EREN

(Dema Nû Diyarbakır Temsilcisi)

Kürt yayıncılığının gelişimi, geçmişte olduğu gibi bugün de Kürtlerin siyasi duruşu ile doğrudan ilgilidir. Kürt coğrafyasının fiziki olarak parçalanması doğal olarak Kürt kültürünü, bir nüvesi olan dilini ve yansıması olan yayıncılığını da parçalamıştır. Doğal olarak her parçanın kendine özgü birlikte yaşadığı halklarla bir etkileşim ve gelişim seyrini izlemiştir. Türkiye dışındaki Kürtler yayıncılık alanında daha iyi ve köklü bir geçmişe sahip.

Türkiye parçasında yayıncılık geçmişte olduğu gibi bugün de daha çok sürgün yayıncılığıdır.

Genel anlamda Kürt yayıncılığının gözle görülür bir gelişme içerisinde olduğunu söylemek mümkün. Ama hem yayın politikalarında hem de içerik açısından profesyonel olduğu söylenemez.

Kürtlerle ilgili kitapları her iki dilde de takip etmeyi tercih ederim. Ama masal, hikâye ve romanları Kürtçeden okumak bana haz veriyor.

Kürt yayınları dil, içerik ve görsellik açısından pek yeterli değil. Yani genel standartları yakalayamadığı ortadadır. Yayıncılardan beklentilerim ise, hem çizgi yayıncılığı yapanlar, hem de herkes için, geçerli olan temel prensip ve ilkelere bağlı olmalarıdır. Dünyayı değiştirmek isteyenler buna önce yayınlarından başlasınlar.

www.alevikurdi.org

10 yıllık bir kitapçılık serüveni

SELAHATTİN BULUT
(Medya Kitabevi Sahibi, İstanbul)

90'lı yıllarda ve ondan önce Kürtçe kitap satılmıyor ya da çok az satılıyordu. Kelepire düşüyordu. Mesela, Mehmed Uzun'un Siya Evînê kitabı kelepirde de satılmıyordu. Hatırlıyorum, kelepire gidiyorduk, Kürtçe kitaplar orada üst üste yığılmış haldeydi. Fiyatları çok düşük olduğu halde satılmıyordu. Yayıncı onu satamadığından kilo ile kelepire veriyordu. Kelepir de tüketemiyordu. Eskiden, hatta yakın bir geçmişe kadar durum böyleydi. Ama daha sonra bazı Kürtçe kitaplarda 2. ve 3. baskıların yapıldığını görüyoruz. Şimdi Kürtçe yayınlanmış kitaplar bir veya iki yılda rahatlıkla birinci baskısını tüketebiliyor.

Kürtçe kitaplar alındığı ölçüde okunmuyor, doğru; bunun değişik sebepleri var. Bana göre birinci ve en önemli sebep yıllardır süregelen devlet baskısı. Kürtçe yasak bir dildi ve yasak olduğu için Türkiye'de Kürtler kendi dillerini öğrenemediler; kendi dillerinde okuyup yazamadılar. İkinci sebep de, Türkiye'de Kürtlerin hakları için mücadele eden partilerin, örgütlerin bütün işlerini ve çalışmalarını Türkçe yapmaları. Yani bir taraftan devlet yasaklıyor diğer taraftan Kürt hakları için mücadele eden örgütler ve partiler bütün işlerini Türkçe yapıyorlar. Böyle bir durumda Kürtler kendi dillerini nasıl öğrenecekler?

Ancak son yıllarda Kürt dilini öğrenme, yazma, okuma konularında çalışmalar yapıldı. Bunun sonucunda Kürtler arasında Kürtçe okuma yazma oranı arttı. Bu artışla birlikte Kürtçe kitaplarda da satış olmaya başladı.

Kürtçe veya Kürtler üzerine yazılmış kitapları yayınevleri çıkartsa bile baskılardan dolayı kitapçılar alıp satmıyordu. Mesela ben Medya Kitabevi'ni açmadan önce İstanbul'daki bütün kitapçıları dolaştım ama Kürtler üzerine yazılmış kitapları bulamadım. Böyle bir kitap yayınlandığını biliyordum ama bulamıyordum. Kürtçe kitapları bir kitapçının alması, satması ve bulundurması çeşitli riskler taşıyordu. Polis arama sırasında bu kitapları gördüğünde şiddet kullanıyordu. Gözaltına alıyordu. O kitabevine girip çıkanlar kontrol ediliyordu. Bu yüzden kitapçılar bu kitapları almıyorlardı ve satmıyorlardı.

Ben bu yüzden, başka kitapçılar bu işi yapmadıkları için böyle bir kitabevi açtım. Medya Kitabevi'ni açtığımda polis baskısıyla karşılaştım. Kitabevi o zaman Galatasaray Lisesi'nin karşısındaydı. Lisenin önünde her hafta kayıp anneleri oturma eylemi yapıyorlardı. Anneler eylem yapmadan önce bana uğrar ve sohbet ederlerdi. Polis haftada ya da iki haftada bir Medya Kitabevi'ne gelir raflardaki bütün kitapları yere atardı. Bütün kitaplar Kürtlerle ilgili olduğu için rafları olduğu gibi yere deviriyorlardı. Sonra kitaplara basıyorlardı. Sigara içip izmaritlerini üzerinde söndürüyorlardı. Özellikle kapaklarında tarihten gelen Kürt büyüklerinin fotoğrafları olan kitapları ayaklarıyla çiğniyorlardı. Örneğin Şeyh Said'in, Mustafa Barzani veya Seyit Rıza'nın olduğu bir kapağı gözümün önünde çiğniyorlardı. Beni itiyorlardı. Bazen de gözaltına alıyorlardı. Israrla 'bunlar kitap değil' diyorlardı. 'Kitapçılık yapacaksan doğru düzgün kitapçılık yap', 'bunlar kitap mı?' diyorlardı.

Bu muamele üç yıl sürdü. Ve gerçekten de psikolojim bozuldu. Gece yatağa girince uyuyamıyordum. Acaba yarın gelip ne yapacaklar diye düşünüyordum. Türkiye'de bu işi yapan başka birileri olsaydı belki de bırakırdım. Yani dayanamıyordum. Ama yapan yoktu, bu iş bana kalmıştı.

Türkiye'de Kürtçe olarak basılmış ancak 200 kadar eser var. Şiir, hikâye, roman, araştırma-inceleme, tarih dahil. Türkiye'de 15-20 milyon Kürdün yaşadığını varsayarsak, bu çok düşük bir rakam. Ama eskiye oranla sevindiricidir. Eskiden 5-10 kitap vardı. Bugünse 200 kitap var diye seviniyoruz. Bu sayının artması, Kürt kültürü ve dili üzerine çalışmalar ve Kürtlerin kendi dillerinde okuyup yazma isteğinin güçlenmesi, beraberinde bu dille yazan yazarları da çıkaracaktır. Kürtçe okur sayısı arttıkça inanıyorum ki yazarları da çoğalır. Ama bugüne kadar Kürt yazar ve şairleri bir yerde Donkişotluk yapmışlar. Kimsenin okumadığı bir alanda fedakârlıkta bulunmuşlar. Ama bugün yazdığı kitaplar nispi bir okuyucu bulunca seviniyorlar. Ve bu cılız okuyucu potansiyeline rağmen diyebiliriz ki Kürt yazarları yine de çoktur ve iyidir. Okuyucu sayısı az olduğu için, değişik alanlarda kitap talebini yayıncı ne ölçüde karşılar bilemiyorum. Onların da çeşitli maddi sorunları var elbette. Birçok yayıncı ile yaptığımız konuşmalarda 4-5 tane Türkçe satabilecek kitap basıyor araya da Kürtçe bir kitap sıkıştırıyor. Yani o Kürtler üzerine Türkçe olarak basılmış kitaptan elde edeceği parayla Kürtçe kitabı kurtarmaya çalışıyor.

Öte yandan az sayıda da olsa gelip coğrafya kitapları isteyenler var. Kürt tarihiyle ilgili de hemen hemen Kürtçe yazılmış kitap yok diyebiliriz. Bir tek Mehmet Emin Zeki'nin Avesta Yayınları tarafından basılan Dîroka Kurd û Kurdistanê kitabı var. Kürtlerin tarihi üzerine Türkçe yazılmış o kadar çok tarih kitabı var; Kürtçe olarak bu sadece bir tanedir. Kürtler, Kürtçe araştırma, inceleme ve tarih kitaplarını çok az alıyorlar. Kürt okuyucusu daha çok kolay olan türleri seçiyor. Mesela Kürtçe öykü ve roman iyi gidiyor. Ama bunun yanında araştırma inceleme ya da tarih gibi ağır konularda dil yetersizliği olduğu için talep etmiyor.

Kürt yayıncısı bence yazım kurallarına çok dikkat etmeli. Kitaplarda çok tashih hataları var. Ki zaten Kürtçe okuyan sayısı az. Bir kelime ya da cümle eksik olduğunda; 'e'nin 'i'nin üzerinde işaretleri olmadığında anlam değişiyor.

Anlamakta zorluklar çeken okuyucu, harf hatası da eklenince

www.arsivakurdi.org

anlayamıyor; ya kitabı yanda bırakıyor, ya başka bir Kürtçe kitap arayışına giriyor, ya da nasılsa anlamıyorum diye vazgeçiyor.

İkincisi; kapak, mizanpaj, kağıt kalitesi gibi görselliğe de çok önem vermeli. Kitap kitaba benzemeli. Bazı Kürtçe kitaplar, basit bir gazetenin eşantiyonuymuş izlenimi bırakıyor. Mizanpaj da genellikle kötü oluyor. Mesela sayfanın ortasında biten bir konunun altına hemen diğer konu yerleştiriliyor, diğer sayfadan başlaması gerekirken. Bir kitabın göze iyi görünmesi de önemli. Bir Kürtçe kitap çıkarayım da nasıl olursa olsun anlayışı olmamalı.

Bir de, aynı kitabın içinde hem Kürtçe hem Türkçeye yer verilmemelidir. Böyle olunca Kürt okuyucusu kitabın Türkçesini okuyor, Kürtçesini bırakıyor. Bir kitabı ya Türkçe ya da Kürtçe olarak çıkarsınlar. İkisi bir arada olduğunda okuyucu rahat okuduğu dili tercih ediyor, diğerini okumaya gerek duymuyor.

Rewşa weşanxaneyên Rojhilatê Kurdistanê

KAKŞAR OREMAR (İRAN)

Rojhilatê Kurdistanê jî mîna parçeyên din yên Kurdistanê ji ber pirsgirêka "kurdî" di hemû warên civakî, siyasî û çandî de, li jêr zexta dewletê bûye. Kurd bi tu awayî xwedî weşanxaneyeke azad û bêsansur nebûne. Cara yekê di çaxê desthilatdariya Simkoyê Şikak li bajarê Urmiyeyê, kurd xwedî weşanxaneyekê bûn ku navê wê" Xêyret" bû. Li wir bû ku yekemîn rojnameya kurdî ya bi navê" Rojî Kurd" û piştre jî " Kurdistanê" li Rojhilatê Kurdistanê hate weşandin. Elbete divê bê gotin ku navê weşanxaneya navbirî berê " Weşanxaneya Temedun" bû. Mihemed Temedun, ku bi xwe Azerî bû, xwediyê wir bû. Wî, dema ku zanî kurd dixwazin rojnameyekê di weşanxaneya wî de çap bikin, ji Urmiyeyê reviya û kurdan jî navê weşanxaneyê guherand û di wir de dest bi weşandina rojname û tiştên din kir. Di wan salan de bi hevkariya rewşenbîrên mîna Ebdulrezaq Bedirxan yekemîn xwendingeha kurd jî, li bajarê Xoyê hate damezrandin ku ji her aliyî ve Simkoyê Şikak piştgiriya wê dikir.

Piştî vê bûyera dîrokî, heya pêkhatina Komara Kurdistanê (1946), kurd nebûn xwediyê tu destgeh û weşanxaneyên pirtûk çapkirinê. Serdema desthilatdariya Komara Kurdistanê bi geştirîn dewrana rojnamegerî û pêşdeçûna rewşenbîriya kurdî tê hesibandin. Yekemîn car bû ku bi israra Pêşewa Qazî Mihemed, weşanxaneya kurdî bi navê " Çapxaneya Kurdistan" hat damezrandin, ku hemû emraz û pêwîstiyên wê yên teknîkî ji Yekîtiya Sovyetan hatibûn şandin.

Di Mihabadê de malbata Mukiriyanî jî hebû, ku piştî şerê cîhanî yê yekem pir hewil da ku pirtûkên bi zimanê kurdî biweşîne, lê dewleta navendî tu carî, izneke wiha ji kurdan re neda ku pirtûkan bi zimanê kurdî biweşînin. Ji ber van sedeman Giyo Mûkriyanî ji Mihabadê çû bajarê Hewlêrê û li wir weşanxaneya kurdî damezrand.

Piştî têkçûna Komara Kurdistanê, rejîma Mihemed Riza Pehlewî ne tenê di warê rewşenbîrî de nehişt ku kurd xwedî sazî û destgehên çapkirinê bin, belkî ger di malekê de pirtûk an jî tenê rûpelek nivîs bi zimanê kurdî bihata dîtin, ji hepsa ebed heya îdamkirinê jî ceza ji xwediyê malê re dihat dayîn. Ger tiştek jî di derbarê kurd û Kurdistanê bihata weşandin, li jêr sansûreke gelek giran derbas dibû heya ku dihat weşandin. Ji weşanxaneya kurdî ku kurd bi xwe bi rê ve bibin, mirov nedikarî di xewê de jî dawa xweziyeke wiha bike.

Piştî têkçûna sîstema Şahenşahî û hatina komara îslamî, heya demek kurt kurdan weşanxaneyên ku li Kurdistanê hebûn ji bo meremên xwe yên siyasî bi kar anîn, lê dema ku bizavên siyasî li Rojhilatê bi giranî hatin serkût kirin, êdî hemû weşanxaneyên ku piştî têkçûna dewleta M. Riza Pehlewî ketibûn destê kurdan, careke din ketin jêr kontrola dewleta îslamî.

Di roja îro de her cure pirtûk, rojname an jî kovar, ku li Îran an jî Rojhilatê Kurdistanê têne weşandin, bêyî meqeskirina babetan naçin jêr destgehên çapkirinê. Bi giştî heya niha jî weşanxaneyên kurdî, ku kurd bi bêsansûr û bi xwe karê weşanê îdare bikin, tunene. Ger di bajarên mîna Mihabad, Sine û Kirmaşanê de weşanxaneyên kurdan hebin jî, lê ev nayê wê wateyê ku ew dikarin bêyî izna dewletê pirtûk an jî belavokekê biweşînin.

Piştî hatina Mihemed Riza Xatemî di sala 1997'an de, di Îranê de bi giştî û di Kurdistanê de jî bi taybetî, rojnamenivîsiya kurdî kete nava rewşeke nû. Pirtûk, kovar, şevname û gelek belavok têne weşandin, lê ev jî siyaseta dewletê bû ku bi vî awayî hinekî pêşiya daxwazên kurdan yên bingehîn bigire ku bandora xwe ji hereketa bakur û başûrê Kurdistanê standibû.

Kurd di Rojhilatê Kurdistanê de, xwediyê çend kovarên toreyî-hunerî ne, ku bi fermî ji aliyê dewletê ve têne weşandin, lê bê sansûr naçin weşanxaneyê û nayên çapkirin; mîna Sirwe, Awêne û yên din. Îmtiyaza vekirina çapxane an jî weşanxaneyê, zû bi zû, ji kurdan re nayê dayîn. Çimkî pirsgirêka kurdî di Îranê de, ji kevin de heya roja îro ji bo hemû sîstemên serdest problemeke mezin bûye.

www.kurdiyekurdi.org

Kürt yayıncılığı özveri demektir

FERİÇ AKBAŞ
(Komal Yayınevi)

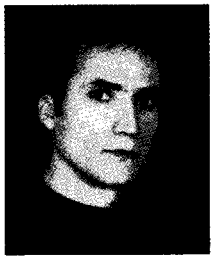

Kürt yayıncılığının sorunlarını sömürge bir ulusun topyekûn sorunlarından arındırmak mümkün değildir. Diline zincir vurulan, kültürü yüzyıllar boyu dejenere edilen, edebiyatı –yasaklamalarla– sözlü edebiyattan öteye geçemeyen bir ulusun yayıncılık sorununun öncelikleri olmaz, olamaz.

Asimilasyona uğrayan ve daha da kötüsü kendi formatından, hatta fonetiğinden uzaklaşan bir dili kendi doğasına kavuşturmak, aydınların ve dolayısıyla yayıncıların temel sorunlarından biridir. Ne acıdır ki aydınlarımız da bu acımasız asimilasyon cenderesinden paylarına düşeni fazlasıyla almışlar. Kuşaklar boyu süren sözlü edebiyatımızın, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla sadece yaşlı kuşağın belleğinde kalması, gerçek anlamıyla bu edebiyatımızın bir ayağının çukurda olması demektir. Bunları derleyip toplayıp yayınlamak başlı başına çözülmesi gereken bir sorundur. Üstelik yarınlara ertelenemeyecek kadar ciddi bir sorundur.

Kimi Kürt yazarlarının kendi olanaklarıyla kitap yayınlaması üzücüdür. Kürtçe kitapların neredeyse hiçbiri kendisini finanse etmiyor. Şimdilik dar bir okuyucu kitlesine hitap ediyor. Bu nedenle Kürt yayıncılığı demek özverili olmak demektir, kendinden vermek demektir. Kendinden veren bir yayıncı yayınlayacağı kitapta da seçici olmak durumundadır. Onca emeğe, onca çabaya ve onca özveriye karşın, okuyucusuna olabilecek en iyi yapıtı sunmak zorundadır. Bu ağır yayıncılık koşullarında biz Kürt yayıncılarının bir başka seçeneği yoktur. Telif, yazarı ayakta tutan, onu profesyonelleştiren, teşvik eden bir olgudur. Kendini finanse etmeyen kitabın telifinden söz etmek mümkün değil. Hatta –bizde olmadı– bazı yazarların kitapları yayınlansın diye yayıncıya ekonomik katkı sunduğunu biliyoruz. Sürecin tersine işleyeceği gün, Kürt dili ve kültürü üzerindeki ağır baskıların kalktığı ve Kürt halkının dayatılan tarihi değil kendi tarihini yaşayacağı gün olacaktır. O güne kadar geçici çözümler üretmek mümkündür. Kürt yayıncılığının sorunlarını geçici de olsa çözecek bu tür formüllere Komal Yayınevi olarak her zaman açığız.

Sömürgeleştirilen bir ulusun kendi diliyle okuyup yazması ve hatta konuşması yasakken; ötesi bilime, kültüre ve edebiyata dayatılan bir başka dil ile ulaşabiliyor ve sadece bu dil ile okuyup yazabiliyorsa Kürtçe kitapların "best seller" olmasını beklemek abesle iştigal olur. Bu, ayağına prangalar vurulan birine "neden yürüyemiyorsun?" denilmesi gibi bir şeydir... Ve bu, başkasının ayağıyla yürümek, başkasının diliyle konuşmak zorunda olmak gibi bir şeydir... Mehmed Uzun gibi –dilindeki kilidi çözmeye çalışan– bir yazarın daha fazla okuyucu kitlesiyle buluşmak istemesine hoşgörüyle yaklaşmak gerekiyor. Unutulmamalı ki bir yazarı yazmaya teşvik eden okuyucu kitlesidir. Daha çok okuyucu kitlesiyle buluşmak her yazarın en doğal hakkıdır. Okuyucunun bu süreçte Kürtçe kitapların Türkçe çevirisine rağbet göstermesine –Türkçeye daha egemen olması nedeniyle– anlayışla yaklaşmak gerekiyor.

Bu arada toplumların siyasal doktorları olan politikacıların asimilasyona karşı yeterince direnemediklerini de teslim etmek gerekiyor. Örneğin seksenli yıllarda Sovyetler Birliği'nde bir ineğin verdiği sütü araştırma konusu yapmaya ya da Çin'de "Kültür Devrimi"nin sonuçlarını araştırmak için kafa patlatmaya harcadıkları zamanın yarısını Kürt diline ve edebiyatına verselerdi bugünkü sorunlarımızın yarısıyla karşılaşmayabilirdik. Hele kitlesel Kürt hareketlerinin eğitim ve iletişim dili olarak Türkçeyi seçmesi sömürgecilerin asimilasyon politikalarına yağ sürmüştür. Komal, sorunlarımızın bir bütün olduğunun, yayıncılık alanında karşılaştığımız sorunların diğer sorunlarımızdan ayrı olmadığının bilincindedir. Malum bir ulusun sorunlarının birleşik kaplar misali aynı düzeylerde olduğunun da farkındadır. Kuşkusuz bu dar, zor ve sıkıntılı süreci aşacağız. Bu süreçte Komal, yayın cephesinde üstüne düşeni yapacaktır.

Bi vî awayî wê cur bi cur pirtûk bêne weşandin

SONGÜL KESKİN
Pirtûkxaneya Avesta, Amed

Ji aliyê qalîte û hejmarê ve ferqeke mezin, di navbera salên 90'î û îro de heye. Di salên 90'î de kitêb tenê ji bo ku zimanê wê kurdî bû dihate firotin, lê niha ne wisa ye. Xwendevanên kurdî hindik in, ê xwendevanên baş û dilsoz in. Bi dîtina min divê em xwe ne bi xwe re, êdî xwe bi dinyayê re miqayese bikin, incex wê demê em dikarin bibînin, bê em di çi astê de ne. Ji bo ku bazara zimanê kurdî çêbe, divê pirtûk bêne firotin. Bi vî awayî wê cur bi cur pirtûk bêne weşandin. Weşanxaneyên ku pirtûkên kurdî çap dikin, yek du ne di nav de, yên din ji hemû aliyan ve karê xwe gelekî ciddî dikin; kêmasiyeke wan a berbiçav tune ye. Li aliyê din, xwendevanên tiral û tembel hene, ev her çend dikarin bi kurdî bixwînin jî, pirtûkên tirkî tercîh dikin. Wekî din jî ji bo pirtûkên li ser zimên û hînkirina zimên talebeke mezin heye, lê mixabin ev taleba mezin xwendevanên kurdî çênake.

www.arsivakurdi.org

"Okuru belirleyenler okutanlardır"

MULAZIM ÖZCAN
İstanbul Kürt Enstitüsü

1990'lı yıllar ile karşılaştırdığımız zaman, Kürt yayıncılığı belli bir mesafe kaydetmiştir. O günden günümüze kürt yayıncılığı hem sayı hem de kalite ve içerik bakımından azımsanmayacak bir düzey yakalamıştır. 1990'ların başlarına kadar birkaç istisna eserden söz edilebilirken bugün Kürt yayıncılığı amatörlükten kurumsallaşma düzeyine varmıştır. Birçok gazete dergi çıkmış ve bu alanda önemli bir kadro ve deneyim kazanılmıştır. Ancak buna rağmen bu alanda Kürtlerin ihtiyaçlarına cevap olacak bir düzeyden söz edemiyoruz.

Kürt yayıncılığının gelişmesi Kürtlerin siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel durum ve yapılanmalarına bağlıdır. Kürtlerin bu alana verdikleri önemle bağıntılıdır. Bu alanda siyasi yapılanmaların rolü çok büyüktür. İnsanların bakış açılarını önemli ölçüde etkileyen siyasi yapılar bu alanda da önemli etkilenmeler oluşturabilirler. Ayrıca sanat ve kültür çevrelerinin çabaları da en az siyasi yapılanmaların

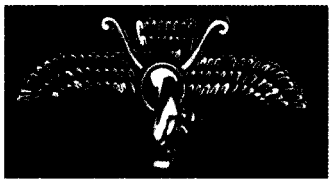

rolü kadar önemlidir. Eğer herkes üzerine düşen görev ve sorumluluğu hakkıyla yerine getirirse Kürt yayıncılığının yaşadığı birçok sıkıntı kendiliğinden aşılabilecektir.

Her şeye rağmen Kürt yayıncılığının ekonomik, hukuki, kalite ve diğer bakımlardan elde etmiş olduğu kazanımlar önemli bir aşamadır.

Biz yayınevi olmamakla birlikte bir yayınevi işlevini de yerine getirmekteyiz. Kürt Enstitüsü olarak kendi alanımıza giren çerçevede dil olarak Kürtçeyi temel almaktayız. Kürtlerin realitesinin bir sonucu olarak yayınlarımızın büyük çoğunluğu Kürtçenin Kurmanca lehçesiyle çıkmıştır. Yayınladığımız eserlerin çoğu Kürtçe olmasına karşılık Türkçe eserler de yayınlamaktayız.

Bizim alfabemiz Kürtçeye uyarlanan Latin harflerinden oluşmaktadır ve tercihimiz bu yöndedir. Lehçe tercihimiz olmamasına rağmen Kurmanca lehçesi hakimdir.

Bugüne kadar kurumumuz tarafından yayınlanmış eserler herhangi bir başka dile çevrilmedi. Bizim Türkçeden çevirdiğimiz sadece bir iki eser vardır.

Kürt Enstitüsü olarak bizim alanımıza hitap eden Kürt kültürü, tarihi, edebiyatı ve folkloruyla ilgili çalışmaları Enstitümüz prensipleri çerçevesinde değerlendirip yayınlamaktayız.

Kürtçe yayınların yeterince okunmadığı kanaatini paylaşıyoruz. Bu konuda yayıncıların rolünden daha çok yukarıda genel olarak değindiğimiz siyasi ve kültür çevrelerinin rolü belirleyicidir. Kürtçe yayınların küçük de olsa bir okur kitlesinden söz etmek mümkündür. Ancak bu olması gereken ve arzulanan düzeyin oldukça gerisindedir. Unutmayalım ki okuru belirleyenler okutanlardır.

"Dil öğreten kitaplar yetersiz"

HAKAN ULUTAŞLI
(Akademi Kitabevi Sahibi, Ankara)

2-3 yıl öncesine göre, kitap sayısında artış gözlemliyoruz. Uyum yasalarından sonra daha çok okunacağını tahmin ediyorduk ama umduğumuz olmadı. Ankara'da yayıncılık işini yapan yok, kitap anlamında ise çok yetersiz.

Akademik anlamda dilin öğrenilmesi gerekir. Disiplin haline gelmeli. Okuma oranı bu şekilde artar.

Kapak tasarımlarında özellikle Avesta ve Aram Yayınları iyi. Roman ve şiirler yoğunlukta. Ne kadar çok kitap yayınlanırsa o kadar iyi.

Türkçe-Kürtçe, Kürtçe-Türkçe sözlükler, gramer kitapları yok. Dil eğitim kitabı ve setleri yok. Bu da insanların Kürtçe okumasını engelleyen etkenlerden. kAnkara'da Kürtçe yayınları okuyan, her yeni yayını takip eden bir kitle var. Ancak sayısı çok sınırlı.

Okurlar, Kürtçe klasiklerin yayınlanmasını istiyorlar. Fiyatların da ucuzlaması önemli bir konu. Bu gerçekten önemli.

Avrupa'da yayınlanan kitapların yayınlanmasını talep ediyorlar. Cegerxwîn'in *Hayat Hikâyem* kitabı, yayınlandıktan uzun bir süre sonra Evrensel Basım Yayın'dan çıktı. Orijinali Kürtçe idi, okurlar Türkçe olduğu için tepki gösterdiler. Türk veya dünya klasiklerinin de Kürtçeye çevrilmesini talep ediyorlar.

Okurların, daha çok kitap okuması gerekiyor. Laftan çok emek harcamak gerekiyor. Birçok insan Kürtçeyi biliyor, konuşuyor, sohbetlerinde sahipleniyor da. Ancak dili geliştirmiyor.

www.arsivakurd.org

K(u)ürt yayıncılığı

MÜSLÜM YÜCEL
(Elma Yayınları)

Kürt yayıncılığı diye bir şey söylemek mümkün değildir. Bugün Türkiye'de irili ufaklı Kürtçe kitap basan 11 yayınevi vardır ve bu yayınevlerinden Kürtleri temsil eden tek bir yayınevinden söz etmek mümkün değildir. Mevcut yayınevleri ise "Kürtçe kitap" da basıyorlar. Biz ise Türkiye'de yaşayan Kürt yazarlarına öncelik veren –daha doğrusu ölen ve popüler olmayan–, Kürt yazarlarından yana tavrını koyan, edebiyattan yola çıkan kendi içinde yakışıklı bir yayıneviyiz.

Yok böyle bir şey. Türkiye'de bağımsız, müstakil bir yayınevi varsa bu bizim yayınevimizdir. Sırtımızı herhangi bir duvara dayayarak tek bir kitap dahi basmadık. Benim için de bireysel olarak korku birinin yanımda olmasıyla başlıyor. Arkamızda ne bir siyasi güç ne moda deyimiyle bir Kürt işadamı ne de Avrupa'dan sadaka niyetine alınan kitaplar, verilen paralar var. Bizim gibi Kürtçeyi, Kürtleri siyaset katmadan, bir çıkar gözetmeden seven yayınevleri çoğaldıkça Kürt yayıncılığı belki oluşur. Şimdi ise siyasetin bir parçası olarak yayıncılık faaliyeti var. Bu da yazara ve Kürt edebiyatına zarar veriyor. Basit bir örnek vereyim. Ben öykü kitabını bastığım bir yazar için okur ya da ilgili kişi bana şunu soruyor: "Bu adamın öyküleri nasıl?" Aynı yazar başka bir yayınevinde kitabını yayımladığı zaman ise şu söyleniyor: "Adam siyaseti iyi kavramış ya da adam politik tercihini iyi/kötü kullanmış." Tabii olan edebiyata oluyor. Özetle biz düğünlerde ve cenazelerde satılan dergi ve kitap basmadık. Tiroj'a yazdığım için Evrensel Basım Yayın'a da çatmak artık farz olur. Mesela Ahmet Kahraman'ın *Kürt İsyanları*'nı anlatan kitabı. Ben böyle bir kitabı basmam. Duyuyorum kitap satıyor. Ama kitapla ilgili bir eleştiri, olumlu ya da olumsuz yok. Sadece satıyor. Gerçekte ise kitapta bir şey yok. Dil mitinglerde kullanılan dil. Kitapta yeni tek bir bilgi yok. İşitme engelliler için yazılmış bir tefrika. Tarih mi, edebiyat mı, araştırma mı, belli değil. Denilse ki Ahmet abi içini dökmüş, ayakta alkışlarım. Kitabı okuyanlara Şeyh Said'in, Seyid Rıza'nın mezarlarının nerde olduğunu soruyorum. Kimse yanıt vermiyor. Böyle bir tarih bilincine, yurt bilincine seslenen bir kitap, yalnızca kitabe olur. Bu örneği niçin verdim. Artık Kürt yayıncılığı değil, bir de Kürtlerle ilgili yayıncılık da var... Belki sonra tartışırız.

Kürt yayınevleri içinde ciddiye aldığım tek yayınevi ise Avesta'dır. Bütün kitaplarını alırım (son birkaç kitap hariç). Eskiden Abdullah'la aramız iyiydi. Acaip severdim. Araşırdık da, şimdi karşılaştığımızda konuşuyoruz. Avesta ilk kurulduğu zaman ben İzmir'deydim. Kaya Müştakhan ile Avesta'nın kitaplarını elden satardık. Bağımsız bağlantısız orijinal bir Kürt yayınevi, doğrusu hâlâ beni heyecanlandırıyor. Avesta çok iyi kitaplar bastı. Avesta'nın bastığı üç kitabı kıskanırım: Bu kitapları hem yazmak, hem de yayımlamak isterdim.

Bir de Perî'miz var. Perî bir Kürt denizidir. Denizden çıkan hiçbir şey haram değildir.

Kürt yayıncılığında gelinen nokta yetersiz. Hatta gelinen bir nokta yok. Kürtlerle ilgili kitaplara ilgi var, ama Kürtçe kitaplara ilgi yok. Her kitaptan bin adet basıyoruz. Yüz tane yazara veriyoruz, yüz tane protokol veriyoruz. İstanbul'da Medya, Diyarbakır'da Huner kitabevi gibi 10 tane kitabevi olsa belki satış olarak bir yere geliriz. Diğer yandan dağıtım. Kürtçe kitapların ciddi bir dağıtım problemi var. Dağıtım şirketleri Kürtçe kitapları adeta sömürürler. "Satmıyor be kardeşim!" deyip bir de tafra atarlar. Dağıtıma Kürtçe kitap götürmek başlı başına bir eziyet. Adam seni adam yerine bile koymaz. Solcudur, Marksisttir, şudur budur ama sermayenin kitaplarını satmak için can atar. Onlara düzenli çek verir, senden kazanır, ama senin kazancını sana vermez. Büyük bir trafik başlar, der ki beni ara, ararsın, yoktur; araya ay, yıl girer. Uzatmayayım.

Kürtçe-Kürt yayıncılığı bağlamında hiçbir şey yapamayız. En azından ben yapamam. İyi kitap oldu mu borç eder basarım, o kadar.

Kürtlerin bir kültür bakanlığı yok. Kürt kurumları da yok. Bu yüzden ne yapabiliriz ki? Kültür Bakanlığı önümüzdeki yıl kitap alımı için bilmem kaç trilyon ödenek ayırmış. Bu pasta hiçbir şekilde Kürtçe kitaplara düşmeyecek. Kürtlerin kütüphaneleri yok. Bazen okullar, belediyeler beni sevindirmek için midir bilmiyorum, mektup yazıp kitap istiyorlar. Çok seviniyorum. Kargo parasını biz ödeyeceğiz dedikleri zaman bu sevincim iki misli oluyor. Hemen yolluyorum. Ayrıca belediyelerin düzenlediği festivaller var. Orda da (Diyarbakır) şahsen geçen yıl biz rezil olduk. İtibarlı yayınevlerinin demirden, anahtarlı rafları varken biz derme çatma bir masada kitaplarımızı sergiledik. Geceleyin tuvalet bekçisi imdadımıza yetişmese kitaplarımızı koyacak yer bulamayacaktık. Bir de yağmur yağdı, naylon buluncaya kadar anamız ağladı. Ama günlük aidatımızı herkesten önce ödüyorduk.

Diğer yandan artık kitap büyük bir sektör. Büyük yayınevleri kağıdı bizden ucuza buluyorlar. Yarın öbür gün bu yayınevleri Kürtçe kitap da yayımlarlar. YKY bir Kürtçe kitap bassa, çok yazar sıraya girer. Ne bileyim. Everest Yayınlarının sahibi AKP milletvekiliymiş, ama

www.arsivakurdi.org

yayınevi solcu yazarların kitaplarını basıyor. Her Kürt yazarının kalbinde kitabının bir Türk ve popüler yayınevinden çıkması gibi bir aslan yatıyor. Kürtlerin işi zor. Acayip bölünmüşüz de. Suriye var, Irak var, İran var. Her Kürt, Farsça, Arapça, Türkçe okuyor. Ama ne Araplar, ne Farslar ne de Türklerin Kürtçe gibi bir dertleri yok. Bir de buna ulusal özelliğimiz sızlanmayı eklersek, gerçekten işimiz zor. Kitaplarımız tashihli çıkıyor. Tamam diyorum, doğru, dile hakim değilim. Bu sefer dile hakim olduğunu söyleyenlere tashih yaptırıyorum. O zaman da anam böyle diyordu, dedem buna böyle derdi gibi bir dert başlıyor. Silvanlı birinin yazdığı bir kitaba Mardinli birinin tashih yapması ulusal bir mesele haline dönüşebilir mesela. Dil birliği olmadığından, dilde düşünce birliği olmadığından bir sürü problem yaşıyoruz. Suriye Kürtlerinin bir bölümü hâlâ Arap harfleri kullanıyor, Irak'takiler yeni Latin harflerine geçtiler, Türkiye'de her Kürtçe adını soyadını yazan mübarek bir imla kılavuzu. Adam anasının dilini konuşuyor, yazıyor, Kürdolog oluyor.

Kürt yayıncılığının bir özgünlüğü yok. Ben okumayı seviyorum (mecbur olmasam tek kelime de yazmam) bu yüzden yayıncılık yapıyorum.

Yayınevimize gelen dosyaları kimin yazdığına bakmadan değerlendiriyorum. Politik kriterlerimiz yok. Kim güçlüyse ondan yana bir tavır sergilemiyorum. Hatta kıyıda köşede kalmışlardan yana tavrımı koyuyorum desem yalan olmaz. Benden nefret eden birkaç kişinin dosyalarını da bastım. Şiirse şiir, öyküyse öykü, romansa roman olsun dedim hep. Şiir gibi öykü, anı gibi roman basmamaya çalıştım. Salt Kürtçe basmıyoruz bir de. Türkçe şiir, öykü de bastık. Güncel anlamda önemli kitaplara imza attık. Türkçe kitaplarımız maalesef toplatılıyor, Kürtçeler toplatılmıyor. Türkçe kitaplarımız toplatıldığı zaman mahkemelere yalnız gidiyoruz. Herhangi bir gazete gelip duruşmalarımızı izlemiyor. Sırası gelmişken bir Kürt medyasına ihtiyaç var. Kürt medyası yok. Geçen gün biri entellik olsun diye Türkçe bir gazetede Kürtçe mizah ve mizah kitaplarına değinmiş. Yazarımız kitap tanıtımı yapacağı yerde mizahın köklerine inecek ya, ipi Musa Anter'e uzatmış. Yeni çıkan mizah kitaplarının yazarlarının Anter'in paltosundan çıktıklarını söylemiş. Mizahı Sami Tan ve Murat Batgi yapıyormuş. Mizah burada başlıyor. Emin Bozarslan'ın kitapları aklıma geldi, Melayê Meşhûr, Kemal Paşe, Tûrik, Masiye Beji, Ji Dînan Dîntir vs. Anlıyorum aslında dünyada dilencilik oldukça, mitler de olacaktır, ama neme lazım.

Okur kitlesi oluşuyor mu? Bilmiyorum. Yazarlar okur değil bir defa, bildiğim bu. Diyarbakır'dan Kürtçe yüz dosya geliyor, ama herhangi bir Kürtçe kitabımız, yazarı eğer Diyarbakır'da değilse, 20'den fazla satmıyor. İstisnalar var. Mehmed Uzun Abdullah Keskin'in söylediğine göre Diyarbakır'da beş yüz satmış. Bu iyi bir rakam. Ben kendi adıma seviniyorum. Kürtçe çok büyük bir patlama yapacak diyenlere inanmıyorum. Yok böyle bir şey. "Bir insanı, ancak onu ümitsizce seven tanır" böyle bakıyorum meseleye, umutsuzca seviyorum Kürtleri. Aşk umutsuzlukta var çünkü, çoluk çocuğa karışacak bir aşka bel bağlamıyorum.

Di vê yekê rola kêmbûna cureyên pirtûkan jî heye

RIZA KAN

(Pirtûkxaneya Zend, Edene)

Vê dawiyê, biçûk be jî, ji bo weşanên kurdî bazarek peyda bûye. Lê hê jî bi têra xwe geş nebûye. Ji ber vê hindê ew weşanxaneyên, ku di serê serî de bi tenê ji bo pirtûkên kurdî çap bikin ava bûne, piştre ji bo ku di nava tengasiya aborî de nexeniqin, pirtûkên tirkî çap dikin û weşandina pirtûkên kurdî di paş de diavêjin.

Li aliyê din bir û qorên xwendevanên kurdî peyda bûne. Ev kes bi rêyê xwendin û nivîsandina kurdî ne. Ji ber ku weşanxaneyên kurdî nikarin bi têra xwe bi xwendevanên xwe re têkiliyê deynin, ev potansiyela hanê bi têra xwe nayê xebitandin. Di vê yekê rola kêmbûna cureyên pirtûkan jî heye. Xwendevan tevî têrkirina pêdiviya zimên doza têrkirina mêjiyê xwe jî dike. Weşangeriya kurdî xwe ducaro dike sêcaro dike; bêyî pirtûkên helbest, kurteçîrok û romanan pirtûkên din nayêne weşandin. Di vî warî pirseke mîna zinaran di serê her kesî de heye.

Du birên xwendevanên kurdî hene. Yek jê, bi kurdî çi bê weşandin dixwîne, ya din jî doza fêrbûna zimanê kurdî dike, loma jî li hêviya pirtûkên li ser rêziman û zimên in, da ku bikaribe zimanê xwe bi pêş de bibe. Di vî warî de kêmasî heye.

www.arsivakurdi.org

"REFAMOZ"

Lal Laleş

Qey qedera şaîrên peyva pîroz e, her daîm helbestên wan bi derengî digihên xwendevanê xwe; kambaxî ew e ku berhemên bi hezar zehmetî û zikêşiyan têne nivîsandin, bê wext digihêjin hezkarê hibrê. Serkeft Botan jî yek ji wan helbestvanên derengmayî ye.

Serkeft Botan, di sala 1957'an de li gundê Barman, ku bi ser Stewrê ve ye, ji dayik bûye. Berhema Helbestvên ya yekem Zo(ma)fer di Gulana 2003'an de ji hêla Weşanên Mîr ve hate çapkirin; berhem ji bîst û sê helbestan pêk tê.

Helbestvên, wekî gelek şaîrên gewre îlhama xwe ji zaroktiya xwe wergirtiye; helbest wek yarîgeha zaroktiyê dîtiye. Jixwe berhemê îlham û navê xwe ji lîstikeke zaroktiyê zo(ma)fer wergirtiye. Her daîm bi bêjeyan lîstiye; wekî ku J.L.Joubert jî dide xuyakirin zarok mîna şaîran ji bêjeyan natirsin; bi wan dilîzin, dibin heyranê hêza wan peyvên nuh diceribînin. Serkeft Botan jî, bê tirs, bi peyvan re hevaltiyê dike, bi peyvan dilîze, peyvên ku heta îro bêhtir bi devkî hatine xebitandin di hibrê dadike. Bêguman di hin ceribandinên xwe de bêyî ku behra zimên qam bike avjeniyê dike. Lê disa jî di helbesta xwe de bi wan peyvên zaroktiya xwe yên ji wan neditirsiya, yên hogirî wî bûbû dinivîsîne.
Mînak:

Dildarî

Ji bo xwişka xwe û
Ji dildarên rizgariyê re
Min go
Niza tê bîra te
Xelekên qeselî
Ku me
Dorpêç dikir zaroktiya xwe
Li tara esmanan
Û çerxa hêmayan bibar
Bi ber sîpanê xelatê ve
Ber ba dikir dildarî...

Di helbesta bi navê *Dildarî* de jî tê xuyakirin ku S.Botan ji zaroktiya xwe berî dide welatê peyvê, tenêtiya xwe ya îro, bi zaroktiya xwe ya do, di hêmayên hizra derûnî de di çerxeke navnetewî de formule dike. Ger mirov bala xwe bide peyvên bin wan xêzkirî, wê tiştê ku em tînin zimên baştir bê fehmkirin.Tenêtî hidûdekî di navbera mirov û jiyana rojane de ava bike dê ew çax zemîna jiyana mirov dibe qada hizr û hezkirinê.

HEZKIRIN

Xewnên helbesta Serkeft Botan ji mirovekî bextewar bêhtir xewnên kesayeteke xemgîn, hestiyar û bi qahr in. Di ruhê helbestên wî de xwîna hêrsbûneke bi pergal û gemkirî diherike. Hêrsbûneke dizane ew ê berê xwe bi kîjan qonaxê ve bike. Lê divê mirov balê bikişîne ser tiştekî din jî; hezkirina helbestvên ji xulqê Rojhilata Navîn, ji têgeha fedîkirinê diwelide. Ji her tiştî, ji hemû bedewiyan, ji hemû rengan, dengan hez dike. Lê belê ji ber ku hemû xweşikahî, hemû reng û deng, ji zemîna wî ji zemîn û asoya Amedê kêm dibin fedî dike.

www.arsivakurdi.org

ZO(MA)FER

ji pêşengên wêjevan re
raxistinek miştaxa esmanan
ji neqebşevan mirin dipelandin
ji palçiyayên tevizandî
bêhna
kulîlkên bihîva
şevbihurkên kal
dikeyandin bi hilma şevê
gencîneya tenê peyva
reqsa penûsên delodîn bû
ji pêşmalzimanê avesta
bizarkerên
lahtên winda
ji nigariyên incika vê erdnigariyê...

mexelên gonxwarî beridîn
ji esmeriya te
dane riya çûm-nehatê
dil ranazê li qesra raza
dil bû pêlên derya baza
dil bi zikra derwêşan ket
dil bû evdal
dil li refa çiyan vêket
dil ricifî
dil ronaka roja rijî
dil bû ava li girava...

li şîr mane peyamên xav
xêza tariya bêbext de
axîn noqî derya dibûn
ji nepeniyên rênasa
şevên bi lez
şevên bi bez
gavên gumandî
hil kirin
daw û delingên hevrîşim
dibûn heval
bi stêrkên hevalan re
ku pir dibû ji bêhna axê
ku zîz dibûn bi destê sibê re
bablisorkên çavên semiramîs
diherikîn
guliyên edulê...

de ka were
dayika zarokên agîrî
min bêriya ramûsanên te kir
roj li nîvro
li nav dehla
di binê gulxunavkê de
kanê zerzengê kulîlka
ku me
ji sibata dînik dan hev
fetlên
fetloneken gulîsorkî
ji gerdena stêrkên girava

de ka were
biguvêşe kezebreşan
xewnên mîratmayî
dawerivîn lûtkê çiya
serpêhatiyên zarokên rojê
xela salê dûr in
tûrikpişta de dilivin
şikestinên serdemên lal in
diperpitin
li şewla dil
şop in
kildankên çavan kil dikin
terş in
digindirin mêrga hêviya
ka kê av da tava heyvê
kê roj dagerand gerdena
kê cebirand bazikên şevên şikestî
êşên rojhilat in
lawik
xwe spartine bejna te
dekên rojavaya sil in
dilehizin
bi zo(ma)fera seriyan...

gulan 2002

www.arsivakurdi.org

ji kolanên xwe fedî dikim
zarokan ji min fedî kir
min ji zarokên Amedê fedî kir
ji zarokên Mahabadê fedî kir
ji zarokên Amûdê fedî kir
ji zarokên Helepçê fedî kir
ji zarokên Êrîvanê fedî kir
ji rojê fedî dikir
ji belengazê vî bajarî
ji qirixên vî bajarî
ji mabûsanê vî bajarî
ji şaredarê vî bajarî
ji nivîskarên vî bajarî
ji hunermendên vî bajarî
min ji ronakbîrên vî bajarî fedî kir

f.....f
f.....f
f.....f
f.....f
f.....f
f.....f
f...f
f
(Beşek ji helbesta Ma)

HIZR

Şaîrek bikaribe dilîn û ramanên xwe bê qisûr, bi pîvan binazilîne helbestê, ango wek rexnegirê Tirk Memet Fuat dibêje "helbestvan bi helbestê difikire.", wê rola xwe ya civakî pêk bîne. Bila fikrên min ên li jor çewt neyên fehmkirin. Ez nabêjim helbest dikare pirsgirêkên civakî û psîkolojîk çareser bike. Lê helbest dikare bike ku mirov bi şiklekî ji adetê der nêzîkî meseleyê bibe.

Serkeft Botan ristên xwe, hêmayên xwe bi behra dîrok, mîtolojî û tekstên cur bi cur ava dike. Ev avakirin di kêliyekê de dibe, bûyîna kêliyê jî dibe perçeyekî îro, sibê û do. Heta mirov dikare bêje do zabû û îro bi ber pêşerojê ve diherike. Bi kurtasî ew kêliya xemgîn ya tovên azadiyê, wekhevî û dostaniyê ye, nasnameya helbesta helbestvên e.

Şaîr ji ber bûyerên dîrokî, meseleyên civakî û siyasî, kevneşopiya mîtolojîk, zimanê di bin tiribêlka bişaftinê de mayî, tiştên rojane û hwd. bi hezaran pirsan ji xwe dike. Jixwe helbesta şaîr bersivên pirsên şaîr in, an jî helbestên wî di ber xwe de difikirin. Lê belê hin caran di bersivdayînê de em bi du pirsgirêkan re rû bi rû dimînin.

1- Ji hêla vegotin û hêmasazkirinê ve tevlihevî...

2- Raman an hin argumanên kulturî yan jî remzên dîrokî bêyî bibin hêma dikevin hidûdê hibra helbestê.

ZO(MA)FER

Peyva Zo(ma)fer hem navê pirtûkê ye hem jî nifteya helbesta Serkeft Botan e. Bi baldarî mirov li peyva Zo(ma)fer hûr bibe, wê bê dîtin ku peyv ji du bêjeyan (zo,fer) û hokera pirsê (ma) pêk tê. Ka em peyvê hinekî din ji hev veçirînin, li efsûna nava wê hûr bibin. Wateya bêjeya 'zo' du an cot e. Wateya hokera pirsê 'ma' hem pirs e hem jî dayîk e. Wateya bêjeya 'fer' hem yek hem ronahî hem jî zarûrî ye.

Pirsek ku riya me ronî bike: Zo(ma)fer? Ka em ê li gorî teksta helbestvên bersivê bidin an jî em ê pirsê berfireh bikin. Du ma yek? Cot ma fer? Tarî ma ronahî? Şer ma aştî?....Em dikarin pirs û bersivên şaîr weha zelal bikin; bi pirsên xwe yên der barê rabirdûya hejmarên zo (du) û fer (yek) de; der barê dîrok, ol, mîtolojî û çanda hejmaran de; der barê barên wanî semantîk, fonetîk û semiyotîk de.

PIRSÊN DER BARÊ "ZO" DE

• Ma zo di kevneşopiya olî de veqetandin e, ji yekîtiya mutleq dûrketin e?

• Ma zo guman e, lihevnekirin e?

• Ma di xulqê hejmara zo de dijberiya du tiştan heye di qada zimên de. Weke F.Saussure dibêje wateya şan (gösterge) an bêjeya bi dijberiya bêjeyên din diyar dibin?

• Ma zo hejmareke mê ye?

• Ma li gorî mitolojiya Çînî fer roj e, zo rûkala dinyayê ye?

• Ma zo reml e?

• Ma zo(ma)fer?

• Ma zo bêbawerî ye?

• Ma zo çima ewqas bi şid e?

• Ma gelo çima hin peyvên bi kurdî ên neyînî bi 'du' dest pê dikin? Mînak: durengî, durûtî, dubendî..

PIRSÊN DER BARÊ "FER" DE

• Ma fer forma ezelî û ebedî ye gelo, hemû tişt ji wê diwelide?

• Ma fer giyan e yan yezdan e?

• Li gorî felsefeya Çînê ya berê; yê herî mezin û bilind hebû. Ji wî fer(yek)a herî mezin welidî û mezin bû; piştre ew tiştê mezin bû du rêgezên cuda (yîn û yang). Ji yîn û yang jî pênc element (texte, ar, ax, av, maden) welidîn. Ji wan her pênc elementan jî deh hezar bireser welidînin. Ma gelo S.Botan me diezibîne welatê bireseran? Ma zo(ma)fer (yîn-yang) bireser e?

• Ma gelo bi rastî fer yekîtiya "yek û du" ye?

• Ma fer di jiyanê de ronahî ye?

www.arsivakurdi.org

- Ma fer bi zimanê erebî-osmanî wahid e?
- Ma fer serkeftin e?
- Ma fer dengê firînê di xwe de dihewîne?
- Ma fer wekhevî, dostanî ye?

(MA)

Serkeft Botan bi dû bersiva pirsa xwe ketiye. Di helbesta xwe ya bi navê 'ma' de rêwîtiya xwe didomîne.

ma welato
heta kengî em ê xwe bipelînin
ji rastiyên xwe
bi tîrêjên rojê raqelênin
tahliyên xwe
ma heta kengî
em ê bi xwe re
bi vî bajarî re
bi pira dehderî re
bi şoliya dîjle re
bi ga û şêrê li ser hîmê mizgeftê
ku li hev siwar in
û bi xwedawenda
eşq û bereketê re
li hev bên
....
ma heta kengî
tê li xwe temaşe bikî

ma heta kengî
tê biafirînî ferhenga efrîda

ma heta kengî
tê spiya bineqênî ji pizanka

ma heta kengî
wê ji teşkên van kolanan
bê bêhna spermên Gokalp

ma heta kengî
bi sîwaka Xanî tê
avê di devên xwe werdî

(ji helbesta bi navê "Ma")

Bêgûman ev ceribandina derbarê helbesta Serkeft Botan divê wekû destpêk bê qebûlkirin. Ji ber ku heta ristên şaîr bi "ma" dest pê bikin, wê pêdiviya me ji veçirandina hêmayên wî hebe. Berhema zo(ma)fer û hin tekstên şaîr ku hîna çap nebûne (mînak wekî helbesta "Ma") bo helbesta kurdî tecrûbeyeke balkêş e.

DI DERIYEKÎ TENG DE LOR

Deriyê teng bêyî deng hate girtin...
Bêçare ye kulîlka biharê
Naxwaze ne rast
Ne jî xwarê
Tenê rûkeniyekê bi pelan dixe
Xwe mîna stranekê dadixe
Rêgehan.

Her çi stran bang dikin
Her çi riyan dadigirin
Çavên te
Êdî ez û çavên te
Li ber deriyekî teng
Bêdeng
Di hembêza sibê de disitirin.

Çemên me
Bi jor ve diherikin
Yek caran
Alan radikin
Ne ez im dimînim,
Ne çavên te
Lorîneke dayikan
Tenê ew radibin
Li ber deriyan...

Rojekê
Dê vebin derî
Ne gir dimîne wê rojê
Ne jî hûrî
Bihar belavokekê qedexe ye
Lorî evîna min lorî

M.Sait Alpasla

www.arsivakurdi.org

Diyarbakır Kültür Sanat Festivali başlıyor

Bölgenin kalbi Diyarbakır yeni bir festival heyecanı yaşıyor. Artık gelenekselleşen Diyarbakır 4. Kültür Sanat Festivali bu yıl 28 Mayıs ile 5 Haziran günleri arasında gerçekleşecek. Geçtiğimiz yıllarda bölge halkının büyük ilgisini çeken festival Kürt kültürünün tanıtıldığı, bölgenin diğer halklarıyla kültürel temsilcilerin konuk edildiği bir şenlik havasında geçmişti. Festival, Türkiye dışından pek çok sanatçıya da ev sahipliği yapmıştı.

Festival tertip komitesinden Metin Klavuz, dergimize yaptığı açıklamada son şekline kavuşmakta olan festival programının Diyarbakır'daki sendika, dernek ve kitle örgütlerinin temsilcilerinin önerileri doğrultusunda oluşturulduğunu dile getirdi. Klavuz, festivalin ana temasının, halkların özgür birliğini ifade eden "gökkuşağı" kavramı üzerinden şekillendiğini söylüyor ve şöyle devam ediyor: "Diyarbakır 26 medeniyete beşiklik yapmış kadim bir kent."

Klavuz, festivalin ana temalarından birinin Surlar olduğunu, bu yılki festivalde Anadolu'da ve Mezopotamya'da ortaya çıkan farklı kültürleri, farklı renkleri imkanlar ölçüsünde tanıtmaya, yansıtmaya çalışacaklarını ifade ediyor.

Bu yılki festivalde halk katılımına daha büyük bir önem verileceğinin altını çizen Metin Klavuz, "Etkinliklerimiz merkezde olacak ama bunun yanında yoksul kesimleri oturduğu semtlere de taşıyacağız etkinliklerimizi" diyor.

Bu yıl valiliğin de festivale destek vereceğini belirten Klavuz, önümüzdeki yıl festivali uluslararası hale getireceklerini söylüyor ve sözlerini bir çağrı ile tamamlıyor:

"Festival herkese açıktır. Herkes davetlidir. Bu coşkuyu birlikte yaşayalım."

www.arsivdergi.org

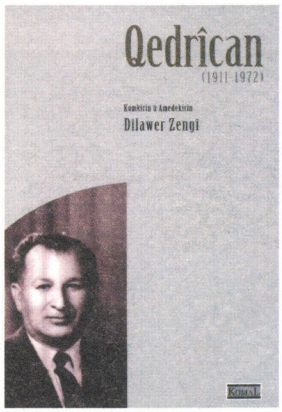

Qedrîcan

Dîlawer Zengî

Weşanên Komalê Adar,

Ev pirtûka hanê, di çarçoveya "Kampanyaya Pirtûkên Kurdî" de hatiye weşandin. Di pirtûkê de ligel jînenîgariya Qedrîcan, helbest, gotar, kurteçîrok û veguhertinên wî jî cih digirin. Jê pê ve, di dawiya pirtûkê de hindek wêneyên Qedrîcan ên ligel rewşenbîrên kurd û malbata xwe jî hene. Pirtûk ji bo kesên bixwazin li ser Qedrîcan lêkolînê bikin bikêrhatî û têr agahî ye.

Kalemêr û Behr

Ernest Hemingway

Weşanên Komalê Adar

Ev berhema bi nav û deng, ku bo gelek zemanên cîhanê hatiye veguhertin û

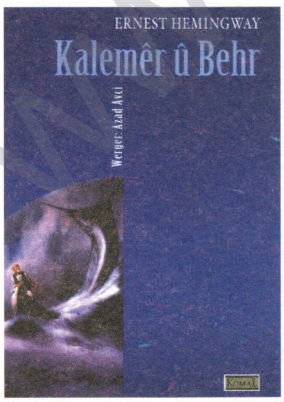

fîlmê wê hatiye kişandin, ji aliyê Azad Avci ve bo kurdî hatiye veguhertin. Li ser berga pirtûkê û di pêşeka wê de nehatiye diyarkirin, bê pirtûk ji kîjan zimanî bo kurdî hatiye veguhertin. Wekî din, kêmasiyên rêzimanî û rastnivîsî jî carinan xwe didin xuyakirin.

Goristana Stêrkan

Yildiz Çakar

Elma Avrêl

Çîn û movikên sereke yên helbestên Yildiz Çakarê, evîn, tenêtî, şev, xeribî, xem û şayişên jinane, ke-

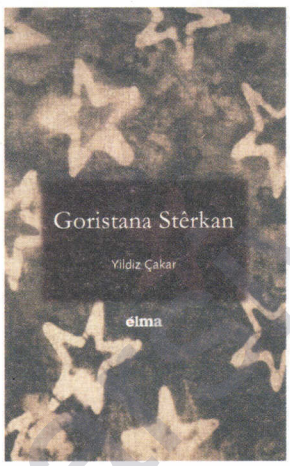

sayetiyên dîrokî yên kurdan in. Di helbestan de carinan şêwaza pexşaneyî jî hatiye bikaranîn. Li aliyê din hin helbestên ku di pirtûkê de cih digirin di pêşbirka helbestan de xelat standine.

Diyarbakır Türkçesi

Mustafa Gazi

Elma Yayınları,

"Melmeketten Êlesıne Yansımalar" alt başlığıyla yayımlanan kitapta Diyar-

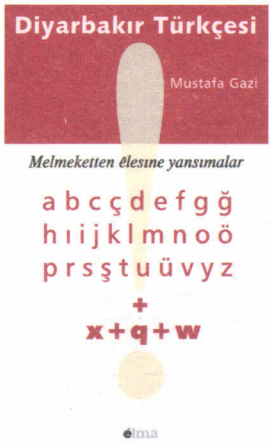

bakır'ın kendisine has Türkçesi birçok yönüyle ele alınıyor. Kitapta, fiil çekimlerinin yanı sıra sözlük, deyimler ve "Melmeketten Êlesıne Yansımlar" adlı mizahi öykü de yer alıyor. Kitap, Kürtçe alfabe esas alınarak hazırlanmış.

İnsan-Toplum-Devlet

Veysel Çamlıbel

Gün Yayıncılık

"İnsan-Toplum-Devlet", Kürt siyasetçisi Veysel Çamlıbel'in son yıllarda ülke, bölge ve dünyadaki gelişmeler üzerine yazılmış makalelerinden oluşuyor. Yazar, bu ilk kitabında yer alan yazılarında, çağdaş belediyeciliğe

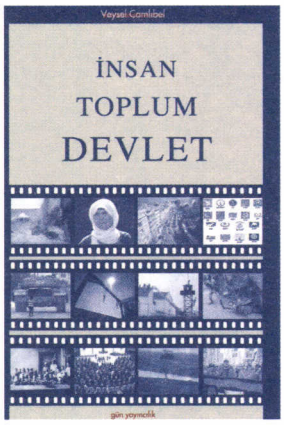

dair önermelerden, Kürt siyasetinin değişim dinamiklerine kadar birçok konudaki görüşlerini ortaya koyuyor. Kitabın son bölümünde Ağrı İsyanı'nın iki tanığıyla yapılan röportaj ise, çalışmaya farklı bir güzellik katmış.

Ulus ve Roman

Haşîm Ahmedzade

Peri Yayınları

Mehabatlı Dr. Haşim Ahmedzade'nin İsveç Upsala Üniversitesi'nde hazırlanmış doktora tezi olan kitap, 20. yüzyıl Fars ve Kürt anlatısal söylemlerinin roman türü üzerinden nasıl kurulduğunu karşılaştırmalı bir bakışla inceliyor.

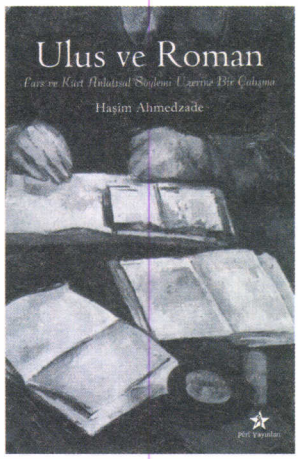

Ulusun bir "hayali cemaat" olduğu varsayımına dayanan bu çalışma, Fars ve Kürt romanlarının yükselişleri ve bunların ulusal bağlantıları anlamında karşılaştırılması yoluyla, bir ulus-devlet (İran) ile devletsiz bir ulusun (Kürtler) farklı ulusal edebiyatlarını inceleme ve yeniden tartışma olanağı sağlamaktadır.

www.arsivakurdi.org

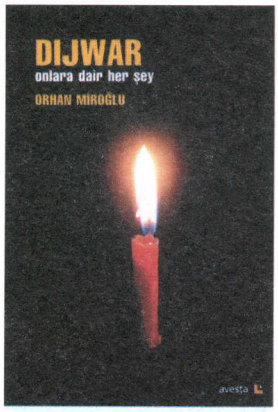

Dijwar

Onlara Dair Her Şey
Orhan Miroğlu
Avesta Yayınları

Musa Anter, Vedat Aydın, Mehmet Sincar... Üçü de "faili meçhul" cinayetlerin kurbanı oldu. Musa Anter vurulurken kitabın yazarı Orhan Miroğlu da yanındaydı. Kurşunlar ona da isabet etti. Katil, öldüğünden emin olmak için üzerine eğildi, ikinci kez ateş etti. "Görev" tamamlanmıştı. Ancak Orhan, o geceden sağ çıkmayı başardı. On binlerce cana mal olan bu kirli savaşta şu soru sorulmalıdır: "Peki ama kim öldürdü bu insanları?"

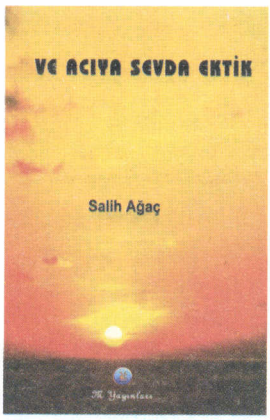

Ve acıya Sevda Ektik

Salih Ağaç
M Yayınları,
Haziran 2003

Henüz ortaokul yıllarında iken, siyasi nedenlerle gözaltına alınan Salih Ağaç, 21 yılını çeşitli cezaevlerinde geçirmiş. Yayınevinin, yeni kalemlerin gelişimine, günyüzüne çıkarılmasına katkıda bulunma çabaları sonucu yazarın şiirleri biraraya getirilmiş. Şairin deyimiyle "her bir şiir, uzun bir süreyi kapsayan yaşam yolculuğunun ürünü" olmuş.

Dağlara dayalı şehirleşen köy

Cıvrak

Aziz Akgül
Pêrî Yayınları,

38'i yaşamış bir yazarın, kendi köylerinin, mezralarının tarihinin kaybolmaması için yaptığı bir çalışma. Cıvrak ve mezralarının kısa tarihini ve soy ağacını bir tarafta toplamakla birlikte, bir dağ köyünün şehir yaşamına geçerken çektiği sıkıntıları gelecek nesillerle paylaşma fikrinin ortaya çıkardığı bir ürün. Kitapta, kendisi de Cıvraklı olan Dr. Sait Kırmızıtoprak'ın (Doktor Şivan) yaşamı hakkında da bilgiler yer alıyor.

Roj

Beser Şahîn
Ses Plak Yapım

Di berhemê de ligel amûrên wekî tembûr, mey, bilûr, balaban û ûdê, amûrên rojavayî yên wekî gîtara klasîk, elektronîk û bas jî hatine bikaranîn. Stranên kasetê şeş jê bi zaravaya kurmancî pênc jî bi zazakî hatine gotin. Ligel stranên gelêrî, besteyên Beser Şahîn û besteyeke Yasîn Boyraz jî di kasetê de cih digire. Gotinên stranan bêhtir ji hêla hunermend bi xwe hatine nivîsîn. Di kasetê de Xelîl Xemgîn, Zarîfe û Merdan jî vokalîstiyê dikin.

Zend

Xelîl Xemgîn
Kom Müzik Yapım

Hunermend, di vê berhema xwe ya nû de cih daye gelek amûran û ligel tembûr, mey, kemane û zirneyê cih daye gîtar, bas gîtar, kavalye-flût, qanûn û cumbuşê. Kaset ji straneke gelêrî pê ve ji besteyên Xelîl Xemgîn pêk tê. Gotinên stranan jî ji bilî Xemgîn, jihêla Cegerxwîn, Hekîm Sefkan, Rûxweşê Zivarî û M. Elî Heso ve hatine nivîsîn. Hunermendên wekî Seyitxan, Diyar, Kawa, H. Sefkan, Turhan, Zarife, Peyvan û Fatê jî vokalistî kiriye.

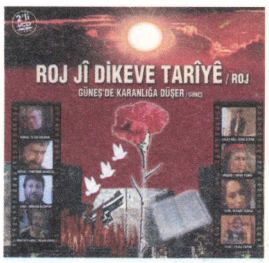

Roj jî Dikeve Tariyê/Roj

Medya Müzik Film Yapım

Fîlmê ku derhêneriya wî ji aliyê Yemlihan Adıgüzel ve hatiye kirin, senaryoya wî ji aliyê Muhsin Altıntop ve hatiye nivîsîn, li ser dubendiyên siyasî û eşîrî radiweste. Wekî serlistîkar jî İlyas Salman, Yemlihan Adıgüzel, Muhsin Altıntop, Sırrı Elitaş, Tuğba Ekinci rol hilgirtiye. Hin beşên fîlmê ku bi dûlbaja tirkî hatiye weşandin, hatine sansûrkirin.

Bavê Teyar/Mêrê Sê Jina

Mozaik Müzik

Serpêhatiyên Bavê Teyar, ku di nav da kurdan de gelekî têne temaşkirin, ji aliyê zimanê gelêrî û argoya kurdî ve gelekî balkêş in. Her çend lîstikarên skeçan ne profesyonel bin, karê xwe bi awayekî serketî birine serî û her wiha bi kurdiyeke rewan û şahîk dipeyivin.

www.arsivkurdi.org

KÜRT-PEN TANITILDI

Diyarbakır Kürt Yazarlar Birliği KÜRT-PEN'in açılışı için oluşturulan kuruluş komitesi, 7 Şubat'ta Diyarbakır Demir Otel'de 30'a yakın yazar, şair ve sanatçının katılımıyla bir toplantı yaptı. Toplantı sonucunda oluşturulan komitede, Edip Polat, Suzan Samancı, Sami Tan, Arjen Ari, Serkeft Botan, Sedat Yurtdaş ve Yıldız Çakar yer aldı.

Kuruluşu için uzun dönem yasal engellere takılan Diyarbakır Kürt Yazarlar Birliği KÜRT-PEN, Diyarbakır Belediyesi Düğün Salonunda bir açılış kokteyli düzenledi. Açılışa Diyarbakır ilçe belediye başkanları, birçok Kürt yazar, demokratik kitle örgütü temsilcileri ve çok sayıda davetli katıldı. Kokteylin açılış konuşmasını Kürtçe yapan KÜRT-PEN Başkanı Edip Polat, Diyarbakır PEN'inin Almanya'daki PEN'den bir farkının olmadığını belirterek, "Artık Kürt yazarların da bir evi var" dedi Polat, KÜRT PEN'e yazarlar ve halkın destek vermesi gerektiğini, bu kurumun sadece üye aidatlarıyla yükselemeyeceğini söyledi.

VAN'DA KÜRTÇE DİL KURSU

Çeşitli gerekçelerle açılışına izin verilmeyen Özel Kürtçe kurslardan biri Van'da açıldı. 1 Nisan'da ders başı yapılması planlanan dil kursunun açılışı önce 5 Nisan'a ertelendi. Ertelemenin gerekçesi olarak evrak eksikliği gösterildi. Eksikler tamamlandığında ise evraklar içerisinde öğretmenlerin öğretici diplomalarının olmadığı söylenip geri çevrildi. Oysa eğitmenlerin çoğu emekli öğretmendi.. Özel Van Kürt Dili Öğrenim Merkezi görkemli bir açılışla resmi olarak faaliyete başladığında bu kez isim konusu gündeme geldi. İsmin Özel Van Kürt Dili Öğrenim Merkezi değil de Kürtçe Kursu olması gerektiği vurgulandı ve isim Kürtçe Kursu olarak değiştirildi. Yeni bir engelleme gerekçesi ise katılanların sayısı oldu. Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü ve Sağlık Bakanlığı '90 kişi kurs görebilir' izni verirken, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Yönetim Kurumları Genel Müdürlüğü tarafından sayı 73 kişi olarak karara bağlandı. 6 kişilik öğretmen kadrosunun bulunduğu dil kursunda, ilk dönem öğrenci sayısı 12 yaşından 60 yaşına kadar 73 kişi oldu. İki dönem için toplam 146 öğrenci ders başı yaptı.

Kürtçe Dil Kursunda dersler kursiyerlerin seviyesine göre veriliyor. Dili bilenlerin bulunduğu dersliklerde Kürt aydın ve sanatçıları tanıtılırken, Kürt şiiri, edebiyatı, halk ezgileri üzerinde duruluyor. Artık Ehmedê Xani, Cegerxwîn, Feqiya Teyran gibi Kürt aydınları ve eserleri ders konusu olarak işlenebiliyor.

MASALLARIN DÜĞÜNÜ

Demokratik Türkiye Girişimi, Mezopotamya ve Anadolu'nun Kültürel zenginliğini bugüne taşımak için düzenlediği "Masalların Düğünü" etkinliklerinin ilkini Seyr-i Mesel Sanat Atölyesinde gerçekleştirdi. Sekiz ayrı masalın (Kurmanc masalı, Ermeni masalı, Yezidilerde Yaradılış Efsanesi, Çerkes masalı, Arap masalı, Laz masalı, Türkmen masalı, Zaza masalı) yer aldığı çalışma 11 Haziran'a kadar sürecek. Etkinlik Kurmanca *Heyfa Birê* (Kardeş İntikamı) isimli masalla başladı. Ekinlik öncesinde EKM yöneticisi Ebru Kızıl, "Anadolu ve Mezopotamya; tek tipleştirmeye masallarıyla karşı çıkıyor" dedi. Etkinlikte ayrıca, Şair-yazar Sennur Sezer, Sebahattin Çurmıt, Sevda Çetinkaya, Aytekin G. Ataş ve Metin Kahraman da birer konuşma yaptı. Seyr-i Mesel Sanat Atölyesi yönetmeni Erdal Ceviz *Heyfa Birê* adlı masalın Besê Aslan tarafından Elbistan'da derlenen bir aşk masalı olduğunu söyledi. Etkinlik, her hafta Çarşamba ve Cuma akşamları yapılacak etkinliklerle bir ay boyunca devam edecek.

www.arsivakurdi.org

KARL MARX VE DÖNEMİNİN BELGESEL ROMANI

ATEŞİ ÇALMAK

Büyük buluşların, ışığı bugüne ulaşan büyük beyinlerin,
büyük devrimlerin çağı olan 19. yüzyılın destansı romanı...

Büyük işçi mücadeleleri: 'Çalışarak yaşamak ya da dövüşerek ölmek' şiarıyla ayaklanan Lyon dokumacıları; genel oy hakkı için İngiltere'yi sarsan Çartist kasırgası; 1848 devrimleri; Enternasyonal'le yükselen birleşik işçi sesi; 72 günlük işçi cumhuriyeti Komün ve 'yaşasın Komün' diyerek kurşuna dizilen Komünarlar... İnsanlığın en parlak beyinlerinden Marx ile Engels'in yaşamları, dostlukları, mücadeleleri; eserlerini ortaya çıkarma süreçleri... Büyük işçi önderleri, filozoflar, edebiyatçılar... proletaryanın ateşle yoğrulan yüzyıllık tarihi...

Geçmişi öğrenmek, bugünü anlamak, geleceği kazanmak için...

5. cilt çıktı!

Galina Serebryakova

Çeviren: Nurşen Özkan, Ali Rıza Dırık
5 cilt, toplam 2500 sayfa, 65 milyon lira

EVRENSEL BASIM YAYIN
yayıncılığın toplumcu damarı

Tarlabaşı Bulvarı Kamer Hatun Mh. Alhatun Sk. No: 27 Beyoğlu İSTANBUL
T: 0212 361 09 07 (pbx) • F: 0212 361 09 04 • E: bilgi@evrenselbasim.com

www.direnakurdi.org

Stran, star û penageha zimên in. Çendîn kes, bûyer û qewimîn têne jibîrkirin, lê stran her û her zindî û geş in. Stran û cureyên zargotinê yên din dikin ku zimanê gelekî xwe bigihîne serdem û heyamên nû. Lê li ser zimanê kurdî, ku nehiştine ew bibe zimanekî nivîskî, divê pir tişt bê gotin. Zargotina kurdî çendî çend sedsalan bûye hêlîn û kaniyeke dilsoz a zimanê kurdî. Aniha jî ji dil û can amade ye ku vê rola xwe bispêre edebiyata nûjen a kurdî. Ji me re dibêje, ew zimanê ku me xêr û bêra axa xwe, xuşexuşa çemên xwe, bilindahiya çiyayên xwe tev lê kiriye û bi şîn û şahî, êş û hesretên xwe strandiye bi pêş de bibin. Vê gavê ev kar dikeve ser milê nivîskar, rewşenbîr û weşangerên kurd. Ji bo ahengeke tekûz û saz, jinên ku di dingê de genim dikutin rê li ber me dixin.

Bir halkın dilini en iyi türküler korur. Nice kişi, olay unutulur da türküsü bugüne kalır. Türkü ve öteki geleneksel sözlü anlatım biçimleri, her halkın dilinin yeni çağlara taşınmasında hizmet görmüştür. Ama yazıya dökülmesi kısıtlanıp engellenen Kürtçe için daha fazlasını söylemek gerek: Kürt folkloru, Kürt dilinin güvenilir bir sığınağı olageldi yüzyıllar boyunca. Geleneksel sözlü anlatı; türkülerle, destanlarla, masallarla koruyup bugüne getirdiği Kürtçeyi modern edebiyata devretmeye seve seve razıdır. Topraklarımızın bereketini, ırmaklarımızın çağıltısını, dağlarımızın enginliğini kattığımız, sevinç, acı ve özlemle yoğurduğumuz dilimizi alın siz ileri götürün diyor. Şimdi kendilerine emanet edilen bu dile sahip çıkmak, temel özelliklerini koruyup sınırlılıklarını aşmak Kürt kültür dünyasının temsilcileri, yazarları, aydınları ve yayıncılarının sorumluluğundadır. Mükemmel bir uyum için düpekte buğday döven kadınlar, bize bir yol gösteriyorlar.

www.alevakultur.org